

AUGUSTAE: ROMA İMPARATORİÇELERİ
[SARAYDA KADIN İZLERİ (MÖ 58- MS 175)]

Yüksek Lisans Tezi

Esra ÖZKAYA

Eskişehir 2021

**AUGUSTAE: ROMA İMPARATORİÇELERİ
[SARAYDA KADIN İZLERİ (MÖ 58- MS 175)]**

Esra ÖZKAYA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tarih (Eskiçağ) Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Erkan İZNİK

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran 2021

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

ÖZET

AUGUSTAE: ROMA İMPARATORİÇELERİ [SARAYDA KADIN İZLERİ (MÖ 58-MS 175)]

Esra ÖZKAYA

Tarih (Eskiçağ) Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2021.

Danışman: Doç. Dr. Erkan İZNİK

Kadınlar, insanlık tarihi boyunca uzun bir dönem hep ikinci plana atılmışlardır. Onlar, bugün herkesçe bilinen en erken dinsel söylemlerden Adem ile Havva mitolojisinde bile Adem'in kaburga kemiğinden yaratılmış düşüncesiyle erkeğe bağımlı kılınmışlardır. Bu bildirinin konusunu oluşturan Antik Roma'nın kuruluşu ile ilgili söylencelerde de komşu Sabinli kadınlar kaçırılarak tecavüze uğramış, erkeğin şiddetinden kurtulamamıştır. Diğer bir deyişle Roma'nın erken tarihlerinden itibaren uzun bir süre erkekler her anlamda söz sahibi olmuşlardır. Ancak ilginçtir ki Roma'da Cumhuriyet Dönemi'nin sonlarına doğru ender de olsa bazı kadınlar o günün dünyasına göre hiç de küçümsenmeyecek birtakım politik etkinliklerde bulunmuşlardır.

Tezimizde Roma İmparatorluk Dönemi ile beraber ortaya çıkan *augusta* ve imparatoriçe kavramları esas alınarak, döneme damgasını vurmuş kadınlar incelenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda ağırlıklı olarak filolojik kaynaklar ağırlıklı olmak üzere, nümizmatik ve arkeolojik bulgulardan da yararlanılmıştır. Tezin zamansal çerçevesini MÖ 27- MS 175 yılları oluşturmaktadır. Tezimizin adı "*augustae*" (imparatoriçeler) kavramı ön plana çıkarıyormuş gibi gözükse de alt başlıkta görüldüğü üzere sarayda; eş, sevgili ve hepsinden öte anne olarak bulunmuş tüm kadınların etkili ya da etkisiz öykülerine değinilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Augusta*, İmparatoriçe, Roma İmparatorluğu, Kadın.

ABSTRACT

AUGUSTAE: THE ROMAN EMPRESSES [WOMEN'S TRACES IN THE PALACE (BC 58- AD 175)]

Esra ÖZKAYA

Department of History (Ancient History)

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, May, 2021.

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Erkan İZNİK

Women have always been put in the second plan for a long time throughout human history. Even in the Adam and Eve mythology, one of the earliest religious discourses known to all today, they have been made dependent on men with the thought of being created from Adam's rib.

In the rumors about the establishment of Ancient Rome, which is the subject of this statement, neighboring Sabin women were abducted, raped, and could not escape the violence of the man. In other words, men have had a say in every sense for a long time since the early history of Rome. However, it is interesting that some women, although rarely, in Rome towards the end of the Republic Period, did some political activities that could not be underestimated according to the world of that day. In our thesis, based on the concepts of augusta and empress, which emerged with the Roman Empire Period, the women who left their mark on the period were examined.

In this context, mainly philological resources, numismatic and archaeological findings were also used. The temporal framework of the thesis constitutes the years between 27 BC and 175 AD.

Although the name of our thesis seems to bring the concept of "augustae" (empresses) to the fore, as seen in the subtitle, in the palace; the effective or ineffective stories of all women who have been found to be spouses, lovers and, above all, mothers, have been tried to be addressed.

Keywords: *Augusta*, Empress, Roman Empire, Woman.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın temel konusu Roma İmparatorluk Dönemi ile beraber ortaya çıkan *augusta* ve imparatoriçelik kavramları üzerinden sürece yön veren saray kadınlarıdır. Bu konuda daha önceki çalışmaların bir bütün halinde olmaması ve hemcinslerimin tarihini incelemenin vereceği heyecan bu konuyu seçmemin en büyük sebeplerindendir. Çalışma dönemim pandemi dönemine gelip kütüphanelerin kapalı olması, şehir içi ve şehir dışı yasakları gibi önemli olumsuzluklarla karşılaşılrsa da büyük bir azim ve konuya duyulan merak ile çalışma tamamlanmaya çalışılmıştır.

Öncelikli olarak tez konusunun belirlenmesinden bitimine kadar her daim yol gösteren, kaynak, içerik ve yöntem konusunda yardımını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Erkan İZNIK'e teşekkürlerimi borç bilirim. Ayrıca lisans eğitimim boyunca beni bu alanda yetiştiren ve yüksek lisans eğitimim boyunca her daim danıştığım ve yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Fatma SEVİNÇ ERBAŞI'na teşekkürü borç bilirim. Bursiyeri olduğum TÜRK TARİH KURUMU'na maddi destekleri için teşekkürü borç bilirim. Fakültemizin değerli hocalarından Doç. Dr. Hakan SİVAS'a teşekkür ederim. Bu süreç boyunca her zaman desteğini hissettiğim Alican TELLİ'ye teşekkür ediyorum. Lisans eğitimimin en başından itibaren beni yalnız bırakmayan ve yüksek lisans döneminde de aynı yolu izlediğimiz Canan AKTAŞ'a teşekkür ediyorum. Her daim iletişime geçip çalışmam hakkında motive eden mektup arkadaşım François GRANIER'e teşekkür ediyorum. Hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen güzel ailem annem, babam ve ablama teşekkür ediyorum.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Esra ÖZKAYA

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜSÜ ONAYI.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ	iv
ETİK KURALLAR VE UYGUNLUK BEYANNAMESİ	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
EKLER DİZİNİ.....	ix
TABLolar DİZİNİ.....	xii
KISALTMALAR.....	xiii
1.GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışmanın Amacı ve Kapsamı.....	1
1.2. Kaynakların Değerlendirilmesi.....	3

I. BÖLÜM

1.1.İmparatorluğa Giden Yolda Kadınların Rolü.....	6
1.1.1. Geç Cumhuriyet Dönemi'nin politik kadınları.....	6
1.1.1.1. <i>Fulvia (MÖ 83-40)</i>	7
1.1.1.2. <i>Octavia (MÖ 69-11)</i>	9
1.2. İlk Augusta: Livia Drusilla (MÖ 58-MS 29).....	12
1.2.1. Ailesi ve Octavianus öncesi.....	12
1.2.2. Livia ve Octavianus evliliği.....	16
1.2.3. İmparatorluğun ilk imparatoriçesi.....	19
1.2.4. "İmparatorluğun örnek ailesi" ve çelişkiler.....	24
1.2.5. İmparatorluk ailesinde amansız ölümler ve kadınların durumu.....	27
1.2.6. <i>Augusta Livia</i> ve Tiberius dönemi.....	34
1.2.7. Livia'nın Ölümü.....	39
1.3. Ensest İlişkiden Tutkulu Aşka: Iunia Claudilla, Livia Orestilla, Lollia Paulina, Caesinia ve Drusilla.....	40
1.3.1. Büyük Agrippina (MÖ 14-MS 33).....	40
1.3.2. Iunia Claudilla: Caligula'nın ilk eşi (MS 1. Yüzyıl).....	42

1.3.3. İktidara giden yol: Ennia Naevia (MS 1. Yüzyıl).....	43
1.3.4. Livia Orestilla (MS 1. Yüzyıl).....	43
1.3.5. Kız kardeşler ve Caligula.....	43
1.3.6. Dillere destan güzellik: Lolliia Paulina (MS 1. Yüzyıl).....	46
1.3.7. Tutkulu aşk: Caesina (MS 5-41).....	47
1.4. Fahişe İmparatoriçe: Valeria Messalina (MS 25-48).....	48
1.4.1. Aemilia Lepida ve Livia Medullina: Claudius'un nişanlıları.....	48
1.4.2. Plautia Urgulanilla ve Aelia Paetina: Claudius'un evlilikleri.....	49
1.4.3. Şehvet Düşkünü: Valeria Messalina.....	50
1.4.3.1. <i>Claudius ile evliliği</i>	50
1.4.3.2. <i>Messalina'nın cinayetleri</i>	52
1.4.3.3. <i>Messalina'nın ilişkileri</i>	54
1.5. Üç İmparatorun Bağı: Iulia Agrippina (Genç Agrippina) (MS 15-59).....	58
1.5.1. Caligula'nın kız kardeşi.....	58
1.5.2. Claudius'un eşi.....	61
1.5.3. Nero'nun annesi.....	66
1.5.4. Agrippina'ya suikast girişimleri.....	69
1.6. Güzeller Güzeli: Poppaea Sabina (MS 31-65).....	72
1.6.1. Octaviaların kaderi.....	72
1.6.2. Kötü şöhretli Poppaea Sabina.....	74

II. BÖLÜM

2.2. İmparatoriçesiz Dönem	79
2.2.1. Dört imparatorlar dönemine karşı imparatoriçesiz dönem.....	79
2.2.1.1. <i>Lepida (MS 1. Yüzyıl)</i>	79
2.2.1.2. <i>Poppaea Sabina ve Messalina II (MS 1. Yüzyıl)</i>	79
2.2.1.3. <i>Petronia ve Galeria Fundana (MS 1. Yüzyıl)</i>	80
2.2.1.4. <i>Flavia Domitia ve yönetimde azatlı bir kadın: Antonia Caenis (MS. 1. Yüzyıl)</i>	81
2.3. Yahudi Bir Kadına Duyulan Aşk: Berenice (MS 1. Yüzyıl).....	82
2.3.1. Arrecina Tertulla (MS 1. Yüzyıl).....	82

2.3.2. Marcia Tertulla (MS 1. Yüzyıl).....	82
2.3.3. Kraliçe Berenice (d. MS 29).....	82
2.4. Saraydan Tuğla Fabrikası İşletmeciliğine: Domitia Longina (MS 53-130).....	85
2.4.1. Doğumu, ailesi ve evlilikleri.....	85
2.4.2. Domitia ve Domitianus'un ikinci baharı.....	88
2.4.3. Domitia: sarayda dul bir imparatoriçe.....	89
2.5. İyi İmparatoriçe: Pompeia Plotina (MS 60-124).....	90
2.5.1. İmparatorun eşi.....	90
2.5.2. Asil ve kalabalık bir aile.....	92
2.5.3. Seferler Sırasında Plotina.....	93
2.5.4. Plotina ve manevi oğlu Hadrianus.....	96
2.6. Gezin İmparatoriçe: Vibia Sabina (MS 87/88-136).....	97
2.6.1. Doğumu, ailesi ve evliliği.....	97
2.6.2. Geziler sırasında Sabina.....	99
2.7. Hatıralardaki İmparatoriçe: Annia Galeria Faustina (MS 94-141).....	102
2.7.1. Doğumu, ailesi ve evliliği.....	102
2.7.2. Kısa imparatoriçelik hayatı sırasında Büyük Faustina.....	103
2.8. İmparatoriçeliğin Saltanata Dönüşmesi: Genç Annia Galeria Faustina (MS 125/130-175)	105
2.8.1. Doğumu, ailesi ve evliliği.....	105
2.8.2. Ortak imparatoriçelik: Genç Faustina ve Lucilla (MS 148-182).....	107
2.8.3. Genç Faustina'ya yönelik zina suçlamaları.....	111
2.8.4. Genç Faustina'nın ölümü.....	113
SONUÇ.....	115
KAYNAKÇA.....	117
EKLER	
TABLolar	
ÖZGEÇMİŞ	

EKLER DİZİNİ

EK 1. Cleopatra'nın büstü

EK 2. Bir sikkede yer alan Fulvia

EK 3. Livia Drusilla'ya ait büst

EK 4. Livia Drusilla'ya bir büst

EK 5. Livia'ya ait olduğu düşünülen Sinope Kadın Portresi

EK 6. Livia Drusilla'ya ait sikke

EK 7. Augustus'un kızı Iulia

EK 8. Ara Pacis kabartmasında imparatorluk ailesi

EK 9. Livia Drusilla'nın Ephesos Yamaçevler'de bulunan portresi

EK 10. Livia Drusilla'nın Ephesos Yukarı Agora'da bulunan heykeli

EK 11. Livia Drusilla'nın Bodrum'da bulunan büstü

EK 12. Livia Drusilla'nın Aphrodisias portesi

EK 13. Yaşlı Agrippina'nın anısına bastırılan sikke

EK 14. Sikkenin arka yüzünde Yaşlı Agrippina

EK 15. Yaşlı Agrippina'ya ait olduğu düşünülen Eskişehir Arkeoloji Müzesi'nde yer alan portre

EK 16. Caligula'nın kız kardeşlerine ait sikke

EK 17. Drusilla'ya ait büstlerden biri

EK 18. Caesonia'ya ait sikke

EK 19. Valeria Messalia'ya ait portre

EK 20. Messalina ve oğlu Britannicus

EK 21. Agrippina'nın portresi

EK 22. Agrippina'nın Capitoline'de bulunan heykeli

- EK 23.** Agrippina'ya ait heykel
- EK 24.** Agrippina Nero'yu taçlandırırken
- EK 25.** Agrippina ve Nero'nun büstlerinin bulunduğu bir sikke
- EK 26.** Poppaea Sabina'ya ait sikkelerden biri
- EK 27.** Poppaea Sabina'nın portresinin olduğu sikkelerden biri
- EK 28.** Poppaea Sabina'ya ait sikkelerden biri
- EK 29.** Domitia Longina'ya ait sikke
- EK 30.** Domitia Longina'ya ait sikke
- EK 31.** Domitia Longina'ya ait sikke
- EK 32.** Domitia Longina'ya ait büst
- EK 33.** Domitia ve Domitianus'a ait sikke
- EK 34.** Pompeia Plotina'ya ait büst
- EK 35.** Plotina'ya ait sikke
- EK 36.** Marciana'ya ait sikke
- EK 37.** Matidia'ya ait sikkelerden biri
- EK 38.** Plotina ve Ara Pudicitia
- EK 39.** Vibia Sabina'ya ait portre
- EK 40.** Vibia Sabina'ya ait sikke
- EK 41.** Efes'te bulunan ve imparatoriçe Sabina'nın adının bulunduğu yazıt
- EK 42.** Vibia Sabina'nın Mısır'da basılmış sikkesi
- EK 43.** Büyük Faustina'ya ait bir heykel
- EK 44.** Büyük Faustina'ya ait portre
- EK 45.** Büyük Faustina'nın Efes Arkeoloji Müzesi'nde bulunan sikkesi
- EK 46.** Büyük Faustina'nın Cybele ile özdeşliği sikke

EK 47. Büyük Faustina'ya ait Faustinianae kurumunu gösteren sikke

EK 48. Genç Faustina'ya ait büst

Ek 49. Genç Faustina'ya ait sikke

EK 50. Venus ve Mars olarak betimlenen Genç Faustina ve Marcus Aurelius

EK 51. 'Ordugahın Anası' unvanı ile Genç Faustina'ya ait sikke

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Roma İmparatorluk Dönemi Saray Kadınları ve *Augustalar*

Tablo 2. Iulius Hanedanlığı Soy Ağacı

Tablo 3. Claudius Hanedanlığı Soy Ağacı

Tablo 4. Flaviuslar Hanedanlığı Soy Ağacı

Tablo 5. Antoniuslar Hanedanlığı Soy Ağacı 1

Tablo 6. Antoniuslar Hanedanlığı Soy Ağacı 2

KISALTMALAR DİZİNİ

- a.g.k.** : Adı geçen kaynak.
- Aug. Anc.** : Augustus, Monumentum Ancyranum Ankara Anıtı.
- Bkz.** : Bakınız
- Cass. Dio** : Cassius Dio
- Cic. Phil.** : Cicero, Philippicae Söylevleri.
- çev.** : Çeviren
- d.** : Doğum tarihi.
- Eut.** : Eutropius, Kısa Roma Tarihi.
- Fronto** : M. C. Fronto, The correspondence of Marcus Cornelius Fronto.
- His. Aug. Ant. Pius** : Historia Augusta Antoninus Pius.
- His. Aug. Av. Cass.** : Historia Augusta Avidius Cassius.
- His. Aug. Had.** : Historia Augusta Hadrianus.
- His. Aug. Marc. Ant.** : Historia Augusta Marcus Antoninus.
- His. Aug. Ver.** : Historia Augusta Verus.
- Iuv.** : Iuvenalis, Yergiler Saturae.
- J. AJ.** : Iosephus (1957). Jewish Antiquities.
- J. Ap.** : Iosephus (1926). The Life Against Apion.
- Ken. Düş.** : Marcus Aurelius Kendime Düşünceler.
- Lev.** : Levha.
- MÖ** : Milattan Önce .
- MS** : Milattan Sonra.
- ö.** : Ölüm tarihi.

Plin. Let.	: Pliny, Letters.
Plin. Nat.	: Pliny, Natural History.
Plin. Paneg.	: Pliny, Panegyricus.
Plut. Ant.	: Plutarkhos, Marcus Antonius.
Res.	: Resim.
s.	: Sayfa.
Sen. Cons. Marc.	: Seneca, Teselliler.
Suet. Aug.	: Suetonius, Augustus.
Suet. Cal.	: Suetonius, Caligula.
Suet. Cl.	: Suetonius, Claudius.
Suet. Dom.	: Suetonius, Domitianus.
Suet. Gal.	: Suetonius, Galba.
Suet. Nero.	: Suetonius, Nero.
Suet. Otho.	: Suetonius, Otho.
Suet. Tib.	: Suetonius, Tiberius.
Suet. Tit.	: Suetonius, Titus.
Suet. Ves.	: Suetonius, Vespasianus.
Suet. Vit.	: Suetonius, Vitellus.
Tac. An.	: Tacitus, Annals.
Tac. His.	: Tacitus, The histories.

1. GİRİŞ

1.1.Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Tarihin birçok döneminde ötekileştirilen kadınlara ilişkin yazılı kaynakların ortaya çıkışından itibaren çok çeşitli öykülerle karşılaşırız. Örneğin Yaratılış Öyküsü'nde Tanrı, önce Adem'i sonra ona yardımcı olması için kaburga kemiğinden de kadını yaratır. Böylelikle kadın, bir erkeğe yardımcı olmak için, üstelik onun kemiğinden yaratılarak ilk andan itibaren açık bir şekilde ikincil konuma itilir. Mitlerden filozofların düşüncelerine kadar çoğu zaman sadece üreme işlevi gören bir “araç” gözüyle bakılan kadınlar, tarihin bazı dönemlerinde yazgılarını değiştirecek roller de oynamışlardır. Özellikle yaptıkları evlilikler ya da içine doğdukları aileler neticesinde toplumun üst katmanlarında yer almış olanlar, zaman zaman tarihin gidişatına yön verebilmeyi başarmışlardır. *Augustae: Roma İmparatoriçeleri [Sarayda Kadın İzleri (MÖ 58- MS 175)]* adlı bu çalışmada, Roma İmparatorluk Dönemi'nin özellikle ilk yüzyıllarına odaklanılarak bu süreçte ön plana çıkan kadınlar ve oynadıkları büyüklü küçüklü roller değerlendirilmeye çalışılacaktır.

İmparatorluk dönemiyle birlikte “tek adam” yönetimine geçilen Roma'da, bu anlamda imparatorun yanında hanedanlığın devamlılığı için daima kadın ya da kadınlar yer almıştır. Bu tezin odak noktası, bazıları *augusta* gibi seçkin unvanlar alan, ama böyle bir unvana sahip olamasa da ne olursa olsun sarayda bir şekilde etkin olmuş kadınlar oluşturmaktadır. Bilindiği üzere kendisinden sonraki imparatorlar tarafından da kullanılan ve “kutsal”, “ulu”, vb. anlamlara gelen *augustus* unvanı Senato tarafından MÖ 27'de ilk kez Octavianus'a verilmiştir.¹ Bu sözcüğün dişil formu olan “*augusta*” ise, imparatorun, eşi, kızı, annesi ya da kız kardeşine verilen² ve dilimize İtalyancadan geçmiş ‘imparatoriçe’³ sözcüğünün bir anlamda karşılığı olmaktadır.

Filolojik kaynaklar, numizmatik ve arkeolojik buluntular ışığında hazırlanmış çalışmamızın zamansal sınırı, MÖ 58 yılında Livia Drusilla'nın doğumu ile başlayıp MS 175 yılında Genç Faustina'nın ölümüyle sona ermektedir. Konunun daha rahat izlenebilmesi için, kronolojik bir süreçle yazılan tezimiz iki bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde önce, Cumhuriyet Dönemi'nden İmparatorluk Dönemi'ne geçiş sürecindeki

¹Cassel & Company Ltd (1982). *Cassell's Latin dictionary*. United States of America: Macmillan Publishing, s. 68.

²Cassel & Company Ltd, 1982, **a.g.k.**, s. 68.

³A. Püsküllüoğlu (2004). *Türkçe sözlük*. Ankara: Arkadaş Yayınları, s. 666.

kadınların oynadıkları rollere, özellikle Fulvia ve Octavia üzerinden dönemin kadınlarına değinilmiştir. Ardından ilk imparatoriçe Livia Drusilla ve Iulius-Claudius Hanedanlığı'nın diğer kadın üyeleri ile devam edilip, imparatoriçe Poppaea Sabina'ya kadar olan süreç ele alınmıştır. İkinci bölüm, Roma tarihi yazımında “Dört İmparator Dönemi” denilen, ancak tezimiz açısından “İmparatoriçesiz Dönem” olarak niteleyebileceğimiz süreçle başlamaktadır. Ardından Flavius Hanedanlığı'ndaki kadınlar ve nihayetinde “İyi İmparatorlar Dönemi”nin son imparatoriçesi Genç Faustina da dahil olmak üzere sarayda etkin kadınlar incelenmiştir.

Tezimizin hazırlanması sırasında başvuru Hellen ya da Romalı (erkek) yazarlar, doğaldır ki içinde buldukları dünya gereği kadınlarla ilgili öyküleri tamamen eril dille aktarmışlardır. Bu nedenle söz konusu kaynakların sübjektifliği karşısında, tezimizde olabildiğince arkeolojik ve numizmatik buluntulardan da yararlanarak, dönem kadınlarının durumları farklı açılardan yorumlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmada görsel kaynakların hemen hemen tamamı internet üzerinden elde edilmiş ve kaynakça görselin altında parantez içinde belirtilmiştir. Aile ilişkilerini gösteren tablolar kısmı tamamen bu teze özgü olarak tarafımızdan hazırlanmıştır. Aynı zamanda ekler ve tablolar, metin içerisinde parantez içinde sayılarla ve Latince terminoloji italik şekilde belirtilmiştir.

1.2. Kaynakların Değerlendirilmesi

Octavianus (MÖ 63- MS 14) Roma'nın ilk imparatoru Octavianus'un *Res Gestae* adlı eseri aslında bir vasiyetname olarak karşımıza çıkmaktadır. İmparatorun bu vasiyetnamesi tunç levhalara asılmış ve çoğaltılarak çeşitli eyaletlere gönderilmiştir. Bunlardan biri de Ankyra'da (Ankara) bulunmaktadır. Yunanca- Latince olarak iki dilde yazılan bu anıtta Senato ve Roma halkının Augustus'a bahsettiği onurlar, Augustus'un devleti için kişisel servetinden yaptığı harcamalar, Augustus'un barışta ve savaşta gerçekleştirdiği hizmetler ele alınmıştır. Bu yazıttan özellikle Octavianus'un almış olduğu unvanlar konusunda yararlanılmıştır.

Ovidius (MÖ 43- MS 17-18) Latin bir şair olan Publius Ovidius Naso, Roma'nın İmparatorluk Dönemi'ne tanıklık etmiştir. Ancak yazdığı "Aşk Sanatı" adlı eserinde kadınlara yasak aşk konusunda verdiği tavsiyeler nedeniyle sürgün edilmiştir. "Fasti" adlı eserinde Roma takvimleri, festivalleri, ayinleri gibi konuları işlemiştir. Ovidius'tan daha çok, kadınların sosyal ve kültürel hayattaki durumlarının anlaşılması hususunda yararlanılmıştır.

Yaşlı Pliny (MS 23/24 MS 79) Tam adı Gaius Plinius Secundus olan Yaşlı Pliny, "Doğa Tarihi" adlı eserinde; kozmoloji, coğrafya, antropoloji, zooloji, botanik, tıp, farmakoloji, mineraloji ve sanat tarihi gibi pek çok alanda bilgiler vermiştir. Onun eserinden özellikle imparatoriçelerin kullandıkları güzellik malzemeleri konusunda yararlanılmıştır.

Iosephus (MS 37- MS 100) Asıl adı Titus Flavius Iosephus olan tarihçi, Kudüs'te Caligula döneminde dünyaya gelmiştir. MS 66-73 yılları arasında Iudea'da Roma'ya karşı bir iç savaş patlak verdiğinde Iosephus doğrudan bu olayların görgü tanığı olmuş ve bunları *Bellum Iudaicum* adlı eserinde kaleme almıştır. Yahudi tarihini anlattığı eserini *Antiquitates Iudaeorum* başlığı altında toplamıştır. *Vita* adlı eserinde ise kendi otobiyografisini yazmıştır. Iosephus'un eserlerinden gerek imparator Nero'nun eşi Poppaea ile gerekse imparator Titus ile Yahudi bir kraliçe olan Berenice arasındaki ilişkiden söz ederken yararlanılmıştır.

Iuvenalis (MS 55- MS 140 civarı) İmparator Domitianus döneminde, iktidara yönelik eleştirileri nedeniyle sürgüne gönderilen Iuvenalis burada yergiler yazmaya başlamış ve Romalı aristokrat kadınlar da onun bu yergilerinden kaçamamıştır. Onun

gözünde çoğu Romalı kadın servet avcısı, vefasız ve ahlaksızdır. Tezimizde sıklıkla imparatoriçeleri de hedef aldığı bu yergilerinden yararlanılmıştır.

Tacitus (MS 55- MS 120) *Equites* sınıfına mensup bir ailede doğan Tacitus, *proconsul* ve *consullük* görevlerinde bulunmuştur. On altı kitaptan oluşan *Annales* adlı eseri MS 14 yılında Octavianus'un ölümünden başlayıp Nero'nun ölümüne kadar geçen süreci anlatırken, on dört kitaptan oluşan *Historiae* adlı eseri ise Dört İmparatorlar Dönemi'nden Flavianus Hanedanlığının başa geçmesi arasındaki tarihsel süreci içermektedir. Siyasal tarihi aktardığı eserlerinde saraydaki kadınlardan da söz eden Tacitus'tan, tezimiz açısından daha çok siyasal süreci irdeleyebilmek hususunda yararlanılmıştır.

Genç Plinius (MS 61- MS 112) Gaius Plinius Caecilius Secundus, imparator Traianus tarafından Anadolu'daki Bithynia-Pontus Eyaleti'ne *proconsul* olarak tayin edilmiştir. Mektuplar ve *Panegyricus* (Methiyeler) adlı iki eserinde imparator Traianus ve eşi Plotina dönemiyle ilgili bulgulara değinmektedir.

Suetonius (MS 70- MS 119) On İki Caesar'ın Yaşamı adlı eserinde, Iulius Caesar'dan başlayıp Domitianus'un ölümüne kadar olan on iki imparatorun biyografilerini kaleme almıştır. Suetonius'un eseri, imparatorların özel hayatlarına ve doğaldır ki hemen yanı başlarındaki eşlerine ve ailelerine dair verdiği ayrıntılı bilgiler nedeniyle tezimizde sıklıkla başvurulan kaynaklardan biri olmuştur.

Cassius Dio (MS 143/144- MS 235) Commodus döneminde Asya ve Afrika eyaletlerinde valilik yapmıştır. Roma Tarihi adlı eseri, MÖ 753 yılında Roma'nın kuruluşundan başlayıp MS 229 yılına kadar gelmektedir. Pek çok yazarı referans alarak yazdığı eserinde ayrıca Senato arşivinden de yararlanmıştır. Tezimizin sınırlarını içeren eseri siyasal yapı hakkında ayrıntılı bilgi sağlamaktadır.

Historia Augusta Tarihçilik açısından sorunlu bir eser olan *Historia Augusta*, imparator Hadrianus'tan Numerianus'a kadar Roma tahtına geçen ya da tahtta hak iddia eden kişilerin biyografilerini içermektedir. Eser içerisinde otuz kadar biyografi bulunsa da çalışmamız açısından, Hadrianus'tan Commodus'a kadar geçen sürede sarayda bulunmuş kadınlar hakkındaki bilgiler değerlendirilmiştir.

Marcus Aurelius (MS 121- MS 180) Filozof İmparator olarak bilinen Marcus Aurelius'un "Kendime Düşünceler" adlı yapıtı on iki kitaptan oluşmaktadır. Stoacı bir

bakışla yazdığı eserinde hem kendini hem de etrafındakileri eleştirirken, eşi Genç Faustina'ya dair bilgiler de sunmaktadır.

Eutropius (MS 4. yüzyıl) “Kısa Roma Tarihi” adlı eserinde Eutropius, Roma'nın kuruluşundan MS 364 yılında İmparator Iovianus'un ölümü sonrasında geçen olayları özet şeklinde anlatmaktadır. On kitaptan oluşan bu eserin yedinci ve sekizinci kitapları tezimizle ilgili bilgiler sağlamaktadır.

Çalışmamızda numizmatik ve arkeolojik bulgularla ilgili Baydur'un Roma Sikkeleri ve Burns'ün “Great Women of Imperial Rome” adlı eserlerinden faydalanırken internet kaynaklı bulgularda, eserin sergilendiği müzenin web adreslerinden yararlanılmıştır. Bu bağlamda British ve Louvre müzelerindeki döneme ait kaynaklar kullanılmıştır. Filolojik eserlere ulaşma konusunda Burns'ün hemen yukarıda belirtilen eseri ile birlikte Bauman'ın, “Women and Politics in Ancient Rome” adlı eseri çalışmamızda yol gösterici çağdaş araştırmalar olmuşlardır.

I. BÖLÜM

1.1. İmparatorluğa Giden Yolda Kadınların Rolü

Roma Uygarlığı'nda MÖ 27 yılından itibaren cumhuriyet yönetimi sonlanmış ve İmparatorluk Dönemi başlamıştır. Bu süreçte imparatorun yanında da eşi ya da annesi; imparatoriçe olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bilindiği gibi ilk imparator Octavianus tarafından kullanılan sıfat sadece *augustus* olmamıştır. Octavianus ayrıca; *imparator*, *pater patriae*⁴, *pontifex maximus*⁵, *augur*⁶, *quindecimvir sacris faciundis*⁷, *septemvir epulonum*⁸, *frater arvalis*⁹, *sodalis titius*¹⁰ ve *fetialis*¹¹ gibi onurları da kullanmıştır. Bu onurlar içerisinde kadınlar için neden *augustus*'un dişil versiyonu tercih edilmiş ve *augustus*'u diğerlerinden farklı kılan sebep ne olmuştur? Bu soruların cevapları için önce, Cumhuriyet Dönemi'nin sonlarına doğru etkin roller oynamaya başlayan kadınların durumunu ana hatlarıyla ele almak, konunun izlenmesi açısından daha verimli olacaktır.

1.1.1. Geç Cumhuriyet Dönemi'nin politik kadınları

MÖ 44 yılında Caesar'ın öldürülmesi sonrasında yaşanan süreçte Marcus Antonius (d. MÖ 83) ve Octavianus önemli bir iktidar mücadelesi yaşamışlardır. MÖ 43'te Mutina'daki yenilgisinden sonra Marcus Antonius, Lepidus'un (d. MÖ 89) yanına sığınmıştır.¹² Lepidus'un verdiği orduyla İtalya'ya giren Antonius, kendisiyle anlaşmak isteyen Octavianus ile görüşmüştür. Lepidus'un da katıldığı toplantıda bu üçlü toprakları kendi aralarında paylaşmışlardır. Askerleri, bu ittifakın güçlenmesi için politik bir evlilik yapmalarını önermişlerdir.¹³ Roma'da sıkça görülen bu tür evlilikler genellikle ailelerin ayarladığı bir kurum olup çifti değil, daha çok aileleri birleştirmesi bakımından önem taşımıştır.¹⁴ Böylece Octavianus, Marcus Antonius'un eşi Fulvia'nın (d. MÖ 83) daha

⁴Vatanın babası.

⁵Başrahip.

⁶Kuşbilimci.

⁷Dinsel törenlerden sorumlu on beşler meclisinin üyesi.

⁸Dinsel şöenlerden sorumlu 7'lerden biri.

⁹Tarım ürünlerinin bereketinden sorumlu on iki rahipten biri.

¹⁰Titus'un yoldaşı.

¹¹Uluslararası hukuk rahibi.

¹²Plutarkhos (2006). *Paralel yaşamlar Marcus Antonius*. (Çev: Furkan Akderin), İstanbul: Alfa Yayınları, XIV- XVII.; Suetonius (2019). *On iki Caesar'ın yaşamı*. (Çev: Gül Öztürk, Ü. Fafo Telatar), Ankara: Doğu Batı Yayınları, Aug. VIII.

¹³Plut. Ant. XVIII-XX.

¹⁴G. Gönenç (2010). *Roma hukukunda kadın*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s. 84.

önceki kocasından olan ve Suetonius'un ifade ettiği kadarıyla henüz yeni çocukluktan çıkmış olduğunu bildiğimiz Claudia ile evlenmiştir.¹⁵

1.1.1.1. Fulvia (MÖ 83-40)

MÖ 42 yılında Octavianus, Antonius ve Lepidus birliği; Brutus ve Cassius'a karşı giriştikleri Philippi Savaşı'nı kazanmış ve Antonius eyaletlere çeki düzen vermek ve vergileri toplamak için doğuya gitmiştir.¹⁶ Antonius, Mısır'da VII. Cleopatra (d. MÖ 69) (EK 1) ile gönül eğlendirirken kardeşi Lucius ve karısı Fulvia'nın Octavianus'a karşı savaşa giriştiklerini, her şeylerini kaybettiklerini ve Parthların Suriye'den Lydia ve İonia'ya kadar bütün Asya'yı ele geçirdikleri haberini almıştır. Antonius, İtalya'ya doğru yola çıkarken iç savaşın sebebinin karısı Fulvia olduğunu öğrenmiştir.¹⁷ Cicero, oldukça soylu ve zengin bir aileden gelmesine rağmen Fulvia'nın babası Bambalio'yu işe yaramaz bir adam olarak tanımladığı gibi adının Yunanca kekeme sözcüğünden türediğini belirterek onu küçümsemiştir.¹⁸ Sikkelerden anlaşıldığı kadarıyla dış görünüşü burnu uzun ve yamuk, çenesi çıkık, dudakları dolgun, göz altları torbaları ise belirgin olan Fulvia (EK 2),¹⁹ ilk evliliğini çocukları Clodius ve Claudia'nın da babaları olan Publius Clodius Pulcher ile yapmıştır.²⁰ Bu dönemde tek bir evlilik yapan kadın takdirle karşılanmasına rağmen, dul bir kadının evlenmesi de olağan bir durumdur.²¹ Kocasının ölümünden sonra dul kalan Fulvia bir yıl geçmeden, ikinci evliliğini halk sınıfından Curio'yla yapmış ve bu evlilikten de bir oğlu olduktan sonra yine dul kalmıştır.²² Plutarkhos'a göre olağan bir Romalı kadının aksine örgü örmeyi ve evde oturmayı bilmeyen bir kadın olan Fulvia, sıradan bir adamı yönetmek istemeyerek dönemin güçlü adamlarından Antonius ile üçüncü evliliğini yapmıştır.²³ Halihazırda öz kuzeniyle evli olan Antonius, Fulvia ile evlenebilmek için o sırada evli olduğu karısına *tribunus plebis* görevi yapan Dolabella ile kendisini aldattığı suçunu atarak karısını evden kovmuştur.²⁴

¹⁵Suet. Aug. LXII.; Plut. Ant. XX.

¹⁶Plut. Ant. XXII-XXIII.; Suet. Aug. XIII.

¹⁷Plut. Ant. XXX.

¹⁸Cicero (2000). *Philippicae söylevleri*. (Çev: F. Gül Özaktürk), Ankara: Öteki Matbaası, III. 16.

¹⁹O. D. Hoover (2012). *Handbook of coins of northern and central Anatolia*. London: Classical Numismatic Group, s. 249.

²⁰S. G. Kalaycıoğulları (2016). *Klasik dönem yazarlarında Roma kadınının tasviri Krallık'ın kuruluşundan Cumhuriyet'in yıkılışına giden süreçte Roma'da kadın*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 294-295.

²¹Gönenç, 2010, **a.g.k.**, s. 60.

²²Kalaycıoğulları, 2016, **a.g.k.**, s. 297.

²³Plut. Ant. X.

²⁴Plut. Ant. IX.; Cic. Phil. II. 99.

“Hiçbir zaman bağımsız olamamış bir adam,...”, O kendi kararıyla ne yaptı?”, “Her zaman tutkunun, düşüncesizliğin, öfkenin, sarhoşluğun götürdüğü yere sürekleyip gitti..”,²⁵ Cicero’nun bu taraflı tanımlamalarıyla Antonius’un başkasının düşüncesi altına kolaylıkla girebilen biri olabildiğini ileri sürebiliriz. “On milyon sesterslik bir senet, iyi ancak ürkek ve deneyimsiz elçiler aracılığı ile, bizim ve kralın öbür konuklarının düşüncesine başvurulmadan kadınların odasında imzalandı, bu odada pek çok iş satılığa çıkarıldı ve çıkarılıyor.”²⁶ Cicero, kadınların odasında derken Fulvia’dan bahsetmektedir. Kuşkusuz Fulvia da Antonius’u yönlendirebilecek bir kadın potansiyeline sahiptir. Bu anlamda Plutarkos ve Cicero’nun anlattıklarına inanacak olursak Fulvia’nın bir iç savaş başlatmış olmasına şaşırılmamız gerekecektir. Kanımızca imparatorluğa giden yolda Fulvia kadınların durumu açısından iyi bir örnektir.

Fulvia’nın Antonius ile evliliğinden Antyllus ve Iullus Antonius adlarında iki oğlu olmuştur.²⁷ Antonius, İtalya dışındayken kardeşi Lucius ve karısı Fulvia kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeye çalışmış, ama bu durumu Octavianus engellemiştir.²⁸ Cassius Dio, Publius Servilius ile Lucius Antonius’un *consullükleri* sırasında asıl *consulün* Fulvia olduğunu aktarırken²⁹ aslında onun ne kadar etkili bir kadın olduğunu vurgulamaktadır. Fulvia ve Octavianus arasındaki bu anlaşmazlık, Octavianus ve Claudia arasındaki evliliğin de sona ermesine neden olmuştur.³⁰ Zaten Roma’da evlilikler, evli çift tarafından sona erdirebileceği gibi çiftin ailesi tarafından da sona erdirilebilirdi.³¹ Bu evlilikte Octavianus karısına el sürmeden bakire olarak teslim etmiştir.³² Bu bilgi de bizlere Claudia’nın cinsel ilişkiye girecek yaşta evlenmediğini ve yaşını beklediklerini göstermektedir. Çünkü Roma’da evlilik cinsel bir birliktelikten daha çok niyeti ifade etmekteydi.³³

Fulvia açısından savaş, kocasını Cleopatra’dan uzak tutma amacını taşımaktaydı.³⁴ Bu nedenle Fulvia, MÖ 42 yılında yapılan Philippi Savaşı’nın ardından

²⁵Cic. Phil. VI. 4.

²⁶Cic. Phil. II. 95.

²⁷Plut. Ant. LXXI, LXXXI.; Kalaycıoğulları, 2016, **a.g.k.**, s. 297.

²⁸Kalaycıoğulları, 2006, **a.g.k.**, s. 305.

²⁹Cassius Dio (2004). *Roman history*. (Çev: Earnest Cary), England: Harvard University Press, XLVIII. 225.

³⁰Kalaycıoğulları, 2016, **a.g.k.**, s. 305.

³¹R. Tannahill (2003). *Tarihte cinsellik*. Ankara: Dost Kitabevi, s. 106.

³²Suet. Aug. LXII.

³³Gönenç, 2010, **a.g.k.**, s. 87.

³⁴Plut. Ant. XXX.

Caesar tarafından askerlere dağıtılan topraklar ve koloni kurma sorununu büyüterek savaşın başlamasına neden olmuştur.³⁵ Fulvia böylelikle hem kocasını yanında tutmak istemiş hem de Antonius gibi Octavianus'u çocuk görerek onun tecrübesizliğinden yararlanarak tüm güçleri Antonius'ta, dolayısıyla kendisinde toplamak istemiş olmalıydı. Ancak emellerini gerçekleştiremeyen Fulvia, kocasını karşılamaya giderken hastalanarak Sicyon'da (Sikyon) ölmüştür.³⁶ Bir iç savaşın sebebi olan, Plutarkhos'un deyimiyile her işe burnunu sokan Fulvia'nın³⁷ ölümü Octavianus ile Antonius'un yeni bir anlaşma yapmasını sağlamıştır.

1.1.1.2. Octavia (MÖ 69-11)

Fulvia'nın ölümünün ardından yapılan anlaşmayla İon Denizi sınır olmak üzere batı eyaletleri Octavianus'a, doğu eyaletleri Antonius'a, Afrika ise Lepidus'a bırakılmıştır.³⁸ Hemen ardından bu anlaşmayı pekiştirmek için yine bir siyasi evlilik yapılmıştır. Octavianus'un, babaları bir, anneleri ayrı olan ablası Octavia; güzelliği, zekası, merhameti, ahlakı, geleneklere bağlılığıyla iyi bir üne sahipti.³⁹ Octavia'nın eşi Gaius Marcellus kısa bir süre önce ölünce Octavia dul kalmıştır. Eşi öldüğünde Octavia hamileydi.⁴⁰ Yasalara göre bir kadının evlenmesi için on ay geçmesi gerekiyordu. Ancak bu yasa Octavia ve Antonius'un evliliği için geçerli tutulmamıştır.⁴¹

Büyük Pompeius'un oğlu Sextus Pompeius (d. MÖ 67), Sicilya'da güçlenmeye başlayınca Octavianus, yeni bir ittifak için Pompeius'un bir akrabası olan Scribonia ile evlenmiştir. Scribonia, ilk evliliğini Gnaeus Cornelius Lentulus Marcellus ile yapmış ve kocasının ölümü üzerine Publis Cornelius Scipia ile evlenmiştir. Ancak ikinci eşinden boşanan Scribonia, üçüncü evliliğini kendisinden yedi yaş küçük Octavianus ile yapmıştır. Böylelikle Scribonia, Pompeius ile Octavianus arasındaki anlaşmanın bir parçası olmuştur. İkilinin bu evlilikten Iulia adında bir kızları doğmuştur (Tablo 2).⁴²

³⁵Cass. Dio. XLVIII. 231.

³⁶Plut. Ant. XXX.; Cass. Dio. XLVIII. 285.

³⁷Plut. Ant. XXX.

³⁸Plut. Ant. XXX.

³⁹Kalaycıoğulları, 2016, **a.g.k.**, s. 312.; A. Ergene (1998). *Antik Roma'da kadın*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 55.

⁴⁰Plut. Ant. XXX.; Cass. Dio. XLVIII. 279-285.

⁴¹Plut. Ant. XXXI.

⁴²M. and B. Lightman (2008). *A to z of ancient Greek and Roman women*. New York: An Imprint of Infobase Publishing, s. 292- 293.; R. Mellor (2006). *Augustus and the creation of the Roman empire*. United States of America: The Bedford Series In History And Culture, s. 37.

Octavianus'un kardeşi ve Roma'daki ikinci adamın karısı olan Octavia, kızı Antonius ile beraber Yunanistan'da geçirmiştir. Antonius, Parthlara karşı savaşmaya gitmiş; ancak hiçbir başarı elde edemeyince barış yaparak Atina'ya geri dönmüştür. Octavianus ile Antonius, arasında gerginlik yeniden başlayınca savaşı önlemek Octavia'ya düşmüştür. Antonius'tan daha önce ikiz çocukları olan ve o sırada yine hamile olan Octavia, olası bir savaşta her halükârda mutsuz olacaktı. Çünkü taraflardan biri kardeşi diğeri ise kocasıydı. Octavia, kardeşini etkileyerek Tarentum'a Antonius ile görüşmeye barış havası içinde gitmesini sağlamıştır. Böylece Octavia'nın araya girmesiyle ikili arasında bir barış yapılmıştır.⁴³ Bizce bu olay siyasi evliliklerin ne kadar önemli olduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Octavia ve Antonius'un evliliği tam da yerinde bir karar olmuştur. Octavia, Antonius ile Octavianus arasında barışı sağlamak üzere evlendirilmiş ve bu rolü hakkıyla yerine getirmiştir. Ayrıca barışı sağlama için Octavianus'un kızı, Antonius'un oğlu Antyllus ile nişanlandırılmıştır (Tablo 2). Bu barıştan sonra Antonius, karısı Octavia ile Anadolu'ya geçmiştir.⁴⁴

Octavianus ise bu sırada Sextus Pompeius'a karşı Sicilya'da bir savaşa girmiştir. Pompeius'u yense de onu yakalayamamış ve Pompeius'un ardından Lepidus'dan yardım istemiştir. Lepidus bu yardım karşılığında paylaştıkları topraklardan daha büyük bir pay isteyince Lepidus'un elinden ordusu alınarak, sürgüne gönderilmiştir.⁴⁵ Böylece II. *Triumvirlik*'i oluşturan Octavianus, Antonius ve Lepidus üçlüsünden ilkin Lepidus saf dışı bırakılmıştır.

Antonius'un doğuda Parthlara karşı savaşı, Mısır'da bulunan Cleopatra'ya olan aşkını yeniden alevlendirmiştir. Phoinike, Suriye'nin Koile bölgesi, Kıbrıs, Kilikia'nın büyük bir bölümü, Iudeia'nın bir bölümü ve Nabataialıların yaşadığı Arabistan bölgelerini Cleopatra'ya hediye etmesi, ondan olan kendi oğlunu "*Kralların Kralı*" olarak isimlendirmesi ve Cleopatra'nın ikiz çocuklarını kendi çocuklarıymış gibi kabul etmesi Roma halkı tarafından öfkeyle karşılanmıştır. Bu esnada Octavia, Roma'dan Atina'ya gelmiş ve kocasından kendisini Atina'da beklemesi haberini almıştır. Ancak Cleopatra, Octavia'yı ciddi bir rakip olarak görmüş ve Plutarkhos'a göre, Antonius yanından ayrılmasını diye ona deli divane aşık olmuş gibi göstererek onu görmeden yapamayacak gibi davranmış, üstelik çok az yemek yiyip zayıflamıştır. Ayrıca Antonius yanındayken

⁴³Plut. Ant. XXXII-XXXV.

⁴⁴Cass. Dio. XLVIII. 337.; Plut. Ant. XXXII-XXXV.

⁴⁵Plut. Ant. XVI.

üzgün ve yorgun görünmeye çalışmış, sık sık ağlıyor numarası yapmıştır. Bununla beraber Cleopatra'nın yandaşları da Antonius'u aşık bir kadını terk ettiği için suçlamış, Octavia'nın Antoniusla sırf kardeşinin çıkarları için evli olduğunu vurgulamıştır. Son olarak kendisinden Antonius'un sevgilisi diye bahsedilmesinden rahatsız olmayan Cleopatra, tüm bu söylemlere Antonius yanında diye katlandığını, o giderse tüm bunlara dayanamayıp öleceğini ifade etmiş, bu tür numaralarla Antonius'u yanında tutmayı başarmıştır. Bu sırada Octavia, onuru kırık bir şekilde Atina'dan geri dönmüş, ancak kendisi yüzünden bir savaş çıkmasını önlemek için Antonius'la olan evinde kalmaya devam etmiştir. Octavianus ise tüm bu gelişmeleri senatoya bildirmiştir.⁴⁶

Cleopatra ile beraber Ephesos'a (Efes) oradan Samos'a (Sisam Adası) gelen Antonius buralarda çeşitli eğlenceler düzenlemiştir. Bu sırada Antonius, eşini Roma'daki evlerinden kovmuş ve kendisini savaşın nedeni olarak görüp üzülen Octavia, Antonius'un Fulvia'dan olan çocuklarını da alıp evlerini terk etmiştir.⁴⁷ Octavia bu hareketleriyle Fulvia'nın aksine geleneklere uygun tipik bir Romalı kadın olarak karşımıza çıkarmaktadır. Zira Octavia için öncelik Roma'nın bekası gibi görünmektedir.

Savaş hazırlıkları yapıldıktan sonra, Cleopatra'nın kendisini ikna etmesi üzerine Antonius, Actium'da (Yunanistan) bir deniz muharebesine girişmiştir. Eutropius'a göre savaşın nedeni Cleopatra'nın kadınca bir hırsla kapılıp Roma'ya hakim olmak istemesinden kaynaklanmaktadır.⁴⁸ MÖ 31 yılında yapılan savaşı Octavianus kazanmış, Cleopatra ile Antonius'un sığındığı Alexandria (İskenderiye) da kuşatılınca ikili burada intihar etmiştir.⁴⁹ On iki yıl Antonius ve Lepidus ile devleti yöneten Octavianus şimdi yönetimde tek başına kalmış ve bu durum tam kırk dört yıl boyunca devam etmiştir.⁵⁰ Böylece yönetimde toplam elli altı yıl kalan Octavianus, Actium Zaferi'yle de yeni bir çağın kapısını aralamıştır: Roma İmparatorluk Dönemi.

⁴⁶Plut. Ant. XXXVI, LIII-LV.

⁴⁷Plut. Ant. LVI-LVII.

⁴⁸Eutropius (2017). *Kısa Roma tarihi*. (Çev: Çiğdem Menzilioğlu), İstanbul: Alfa Yayınları, VII. VII.

⁴⁹Suet. Aug. XVII.; Plut. Ant. LXII-LXV.; Eut. VII. VII. Gerek Fulvia ile olan evliliğinde gerekse barışı sağlamak adına yaptığı Octavia ile olan evliliğinde ve bu iki evlilikleri sırasında beraber olduğu Mısır'daki sevgilisi Cleopatra ile ilişkisi yüzyıllar sonra bile unutulmayarak tragedya yansıdı. Shakespeare (1564-1616) bile ünlü Antonius ve Cleopatra oyununda Antonius'u kadın düşkünü ilan etmiştir. Yüzyıllar sonra bile Fulvia unutulmamış, Shakespeare'ın dizelerine savaşı açan kadın olarak yansımıştır. Yine aynı eserde Octavia arabuluculuk eden bir kadın profili ile karşımıza çıkmıştır. Shakespeare bu kısa tragedyasında dönemi çok güzel özetlemiştir. Shakespeare okurlarının popüler kitlesi düşünüldüğünde Fulvia'nın, Octavia'nın, Cleopatra'nın varlığından pek çok kişi haberdar olmuştur. bkz.: W. Shakespeare (2019). *Antonius ve Kleopatra*. (Çev: Sabahattin Eyüboğlu), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

⁵⁰Suet. Aug. VIII.; Eut. VII. VIII.

Sonuçta antik yazarların bilgileri ışığında Geç Cumhuriyet Dönemi'nde iki farklı kadın tipi karşımıza çıkmaktadır. Birincisi Perusia Savaşı'nın tek sebebi olarak gösterilen Fulvia hırslarına yenik düşmüş bir kadın gibi görünmektedir. Diğer kadın tipi ise Roma'yı her şeyden üstün tutan ve her ne kadar istemese de Actium Savaşı'nın başlamasının sebeplerinden biri olan Octavia'dır. Bu iki farklı kadın tipi Geç Cumhuriyet Roma'sına bir şekilde yön vermiş gözükmektedir.

1.2. İlk *Augusta*: Livia Drusilla (MÖ 58- MS 29)

1.2.1. Ailesi ve Octavianus öncesi

Roma İmparatorluğu'nun ilk imparatoriçesi Livia Drusilla, İtalya'nın zengin ailelerinden Marcus Livius Drusus Claudianus ve Alfidia'nın kızı olarak 30 Ocak MÖ 58'de dünyaya gelmiş ve bu dönemde kadınlara babalarının isimleri verildiklerinden dolayı olsa gerek ona Livius ailesine mensup kadın anlamında Livia adı verilmiştir. O, ilk Roma imparatoru Augustus'un eşi ve ikinci Roma imparatoru Tiberius'un annesi olarak uzun yıllar gücünü korumayı başarmıştır.⁵¹

Livia'nın ailesindeki kadınların asil davranışların yanı sıra çeşitli suçlarla gündeme geldikleri görülmektedir. Örneğin, akrabalarından bir kadın ana tanrıçanın kutsal eşyalarını taşıyan bir gemiyi kurtarıırken, başka bir akrabası kalabalık yüzünden arabasının ilerleyememesi nedeniyle Roma'nın nüfusunun azalması gerektiğini dile getirdiği için yargı önüne çıkan ilk kadın olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵²

Livia'nın babası Marcus Drusus Claudianus, aslında Livius Drusus tarafından evlat edinilmiştir.⁵³ Mal varlığı yerinde olan birinin *pontifex* kurulunun yaptığı araştırmalar sonucu evlat edinmesi (*adoptio*) bilinen bir uygulamaydı. Bu yolla evlat edinme ile doğumla evlat edinme arasında hiçbir fark yoktur. Yani Livius Drusus'un zenginliğinin Marcus Drusus Claudianus'a geçmesinin önünde hiçbir engel kalmamıştır.⁵⁴ Marcus Livius Drusus Claudianus, iç savaş yıllarında MÖ 42'deki Philippi Savaşı sırasında Antonius ile Octavianus'a karşı Brutus ve Cassius'un yanında yer almış

⁵¹Cass. Dio. XLVIII. 313.; M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 188.; S. Atlan (2014). *Roma tarihi'nin ana hatları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 24.

⁵²Suet. Tib. I, III.

⁵³G. Ferrero (2016). *Sezarların kadınları*. (Çev: Şebnem Duran), İzmir: Atlantis Yayınevi, s. 36.

⁵⁴G. B. Günveren (2013). *Roma hukukunda evlat edinme (adoptio)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 23.; B. Aksaray (2012). *Roma hukukunda kadının hak ve fiil ehliyeti*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s. 41.

ve müttefikleri Macedonia’da yenilince intihar etmiştir.⁵⁵ Yani Livia, babasını iç savaşa kurban vermiştir.

Görünüşü itibariyle Livia, hoş bir kadındır. Heykellerinden anlaşıldığı kadarıyla burnu uzun ve düz, elmacık kemikleri belirgindir (EK 3-4).⁵⁶ Bu heykellerden biri olan ve Ankara Arkeoloji Müzesi’nde bulunan 4753 envanter numaralı Sinope Kadın Portresi tanımlandığı üzere Livia şöyle görünmektedir: “*İnce ve uzun bir boynun üzerindeki baş tek parça halinde korunmasına rağmen burun kırıktır. Saçlar nodusun her iki tarafında dört bukle tutamı şeklinde arkaya doğru toplanmıştır. Nodus kısmı alnın ortasında çıkıntı yapar. Kulaklar hacimli saçların altında kalır. Kaşlar burun hattını devam eder nitelikte yay şeklindedir. Gözleri badem biçimdedir. Göz pınarları belli edilmiştir. Yüzü aşağıya doğru uzun, oval bir yapıdadır. Yanakları ve kapalı, küçük dudakları dolgundur.*” Bu portrenin Livia olduğunu düşündüren ona özgü saç modelidir (EK 5).⁵⁷ Livia’nın genç heykellerinin Roma dünyasının birçok yerinde olduğu bilinmektedir.⁵⁸

Yine Livia’nın fiziksel görünümüne yönelik bilgi sağlayan bir sikkede, dalgalı saçlarını arkadan topuz şeklinde toplamıştır. Saçlarından küçük bir tutam kulağının arkasından sarmaktadır. Burnunun uzunluğu, gözlerinin badem şekli hemen ayırt edilmektedir. Takı takmamış olması Livia’nın sadeliğinin bir göstergesidir. Ayrıca boğaza kadar gelen kıyafetinin kapalılığı da dikkatlerden kaçmaz. Ön yüzünde “Salus Augusta” yazısı hemen okunur. Livia bu sikkede sağlığı, refahı, güvenliği sembolize eden Salus⁵⁹ ile özdeşleşmiştir. Sikkenin arka yüzünde ise resim yoktur, sadece yazıya yer verilmiştir. Arka yüzün ortasındaki SC harflerinin kenarlarında TI CAESAR DIVI AVG F AVG PM TRP OT XXIII harfleri ile oğlu Tiberius’un unvanları yazılmıştır (EK 6).

Livia Drusilla, ilk evliliğini MÖ 43 veya 42 yılında Roma’daki geleneğe uygun olarak on beş ya da on altı yaşında, akrabası Tiberius Claudius Nero ile yapmıştır. Caesar’ın emrinde çalışıp yükselerek *quaestor* olan Livia’nın kocası ile arasında yaş farkı vardır ki Roma’da evliliklerde bu tür yaş farkının olması olağan bir durumdur.⁶⁰ Üstelik

⁵⁵Cass. Dio. XLVIII.313.; M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 188.

⁵⁶J. Burns (2007). *Great women of imperial Rome*. New York: Routledge, s. 6-7.

⁵⁷S. Sağlan (2012). *Anadolu’da Roma cumhuriyet dönemi portreleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 64-66.

⁵⁸Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 18.

⁵⁹T. Sümer (2013). *Hacıbektaş arkeoloji ve etnografya müzesi’nde bulunan Roma imparatorluk dönemi sikkeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi, s. 22.

⁶⁰M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 188; Ergene, 1998, **a.g.k.**, s. 69.; Gönenç, 2010, **a.g.k.**, s. 94.

evlilik, kocalarının sosyal statüsünü alacakları için kadınlara cazip gelmekteydi.⁶¹ Tiberius Claudius Nero'nun da *quaestor* olmasına bakılırsa bu evlilik Livia için cazip bir durum yaratmıştır. Bu evlilikten 16 Kasım MÖ 42'de Tiberius adlı oğulları dünyaya gelmiştir (Tablo 3).⁶²

Caesar'ın emrinde çalışan Nero, Caesar'ın ölümünden sonra *triumvirlik*'in karşısında yer alsada daha sonra affedilmiş ve Octavianus ile Antonius arasındaki savaşta Antonius safında yer almıştır. Perugia Savaşı'nın bir parçası olarak Campania bölgesindeki köle ayaklanmasını ateşlemeye çalışan Nero, başarılı olmayınca çareyi kaçmakta bulmuştur. MÖ 40 yılında Livia önce Praeneste'ye (Palestina) oradan da Neopolis'e kaçan kocasını yalnız bırakmayarak iki yaşındaki oğlu ile beraber onun yanına gitmiş ve bu kaçışta Sicilya'daki dostları Sextus Pompeius'a sığınmışlardır. Çift, Pompeius ile anlaşamayınca Antonius'un yanına Yunanistan'a geçmişlerdir. Ancak Octavianus ile Antonius arasında MÖ 39 yılında yeniden bir anlaşma sağlanınca Livia ve kocası Nero da İtalya'ya geri dönmüştür.⁶³ Neticede kocasının savaşında Livia küçük çocuğuyla oradan oraya sürüklenmiştir. Livia'nın evinde oturup kocasının evine dönmesini beklemeyerek veya ayrıca babasının zengin mal varlığından yararlanıp rahat bir hayat sürdürebilmek yerine kocasının yanında tüm zorlukları göğüs germeyi tercih etmesi onu vefalı bir eş portresi ile karşımıza çıkarmaktadır.

Triumvirlik'in anlaşmasından sonra Roma'ya dönen Livia, bu sırada Octavianus ile karşılaşmıştır. MÖ 38 yılında Livia ikinci çocuğuna altı aylık hamileyken; Octavianus ise MÖ 40 yılında evlendiği Scribonia'dan bir çocuk beklemektedir. Başka bir deyişle nasıl olduğu tam bilinmese de bu karşılaşmayla başladığı tahmin edilen ilişkilerinin başında her ikisi de evliydi.⁶⁴ Cassius Dio ikisinin birbirlerini ilk görüşte aşık olduğunu yazmaktadır.⁶⁵ Bu ilişki kısa zamanda duyulmuş ve halk arasında olumlu şekilde karşılanmıştır.⁶⁶

Roma'da tek eşlilik (*monogami*) geçerli oluşu⁶⁷ ve bir araya gelebilmek için mevcut evlilikleri sona erdirme (*divortium*) mecburiyeti Octavianus ile Livia'nın

⁶¹Suet. Tib. IV.; Gönenç, 2010, **a.g.k.**, s. 106.

⁶²Suet. Tib. V.

⁶³Suet. Tib. V.; M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 188; Ergene, 1998, **a.g.k.**, s. 69- 70.

⁶⁴M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 188.; Ergene, 1998, **a.g.k.**, s. 70.

⁶⁵Cass. Dio. XLVIII. 291.

⁶⁶M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 188.; Ergene, 1998, **a.g.k.**, s. 70.

⁶⁷Gönenç, 2010, **a.g.k.**, s. 101.

birlikteliğine engel olmuştur. Ancak, Roma’da boşanma, bir neden dahi gösterilmeden de mümkün olduğu için kolay bir şekilde gerçekleştirilebiliyordu.⁶⁸ Böylelikle birlikteliklerini meşru kılmak için Octavianus, sürekli terslik çıkarması gerekçesiyle Iulia adlı kızının annesi Scribonia’dan,⁶⁹ Livia da karnındaki bebeğin babası Tiberius Claudius Nero’dan boşanmıştır.⁷⁰ Livia ile Nero’nun boşanması kolay olmuştur. Zira *manus*⁷¹ geleneği bu dönemde terk edilmeye başlanmıştır. Eğer onlar *manus*’lu bir evlilik yapmış olsalardı boşanmaları için daha ciddi gerekçeler ortaya konulması gerekcekti.⁷² Livia’nın boşanırken herhangi bir suçla itham edilmemiş olması onların *manus*’suz evlenmiş olma ihtimalini güçlendirmektedir.

Livia’nın altı aylık hamile olması nedeniyle Octavianus, *pontifex* kurumundan izin istediğinde kurum, Octavianus’un herhangi bir şüphesi varsa evliliği ertelemeleri, eğer herhangi bir şüphesi yoksa da evlenmelerinde hiçbir engelin bulunmadığı cevabını vermiştir. Bunun üzerine Octavianus, hemen evlenmek istemiştir.⁷³ Artık ikisi de bekar olan Livia ve Octavianus’un önünde evlenmeleri için bir engel kalmamıştır. Aslında dul kadınların evlenmeleri için belirli bir süre geçmesi gerekse de⁷⁴ Octavia ve Antonius evliliğinde olduğu gibi bu durum Livia ile Octavianus’un evliliğinde de geçersiz sayılmıştı. 28 Ocak MÖ 38 yılında Livia ile Octavianus çifti evlenmişlerdir. Bu düğünde Tiberius Claudius Nero, eski eşine babası gibi eşlik etmiştir.⁷⁵

⁶⁸Gönenç, 2010, **a.g.k.**, s. 111-116.

⁶⁹Suet. Aug. LXII.

⁷⁰Cass. Dio. XLVIII.313.; M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 188- 189.

⁷¹Bir kadının kocasının ya da kocasının hakimiyeti altında olduğu aileye girmesidir.

⁷²Gönenç, 2010, **a.g.k.**, s. 60-62.; D. Tamer (2007). *Augustus çağında cinsel suçlar ve lex ulia de adulteriis coercendis*. İstanbul: Homer Kitabevi, s. 74.

⁷³Cass. Dio. XLVIII. 313.

⁷⁴Gönenç, 2010, **a.g.k.**, s. 59.

⁷⁵Cass. Dio. XLVIII. 313. Bir Roma düğününde gelin, kabartılı kumaştan yapılmış, boyu uzun *tunica recta* denilen ve beyaz ve tek parçadan oluşan gelinlik giyerdi. Bu gelinliğe yünden yapılan bir kemer bağlanır ve kuşağa çift düğüm atılırdı. Gelinliğin üzerine ise *palla* ya da pelerin giyilirdi. Gelinin saçları kıvrılıp bir toka ile toplanırdı. Saça *flammeum* denilen yüzü açıkta bırakan bir duvak takılırdı, yüzü örten peçe ise ayakkabılara uygun olarak alev rengindeydi. Duvağın üzerine de çeşitli çiçeklerden yapılan *amaracus* adını verdikleri bir taç takarlardı. Gelinin ayakkabısı, turuncu ya da alev renginde olurdu. Evlenecek çiftin nikahını bir rahip kıyardı. Bundan önce bir evlilik sözleşmesi ve bir kontrat imzalanırdı. Bu kontratta gelinin istekleri, on şahidin imzası ve gelen misafirlerin adı yer alırdı. Nikah kıyıldıktan ve çift tebrik edildikten sonra bir masaya oturtulurdu. Düğün için domuz, öküz ya da boğa kurban edilirdi. Misafirlere *cena* adı verilen düğün yemeği ikram edilirdi. Buradan gelin, kocasının evine bir grupla flüt eşliğinde *epithalamium* denilen evlilik şarkısı ya da müstehcen sözlere sahip *Phallic* şarkılarla giderdi. Eve geldiklerinde çocuklar fındık atmaya başlardı. Evin eşiğinde ise bereketi simgelemesi nedeniyle beyaz bir örtünün üzerine yeşillik dökülürdü. Gelinin eşikten geçmesi uğursuzluk sayıldığından damat gelini kucağına alırdı. Gelin ve damat evde ateşi beraber yakarlardı. Bundan sonra gerdek odasında hizmetçiler tarafından soyulan gelinin vücuduna çeşitli yağlar sürülürdü. Livia ve Octavianus’un düğünü de muhtemelen bu şekilde olmuş olmalıydı. Iuvenalis (2006). *Yergiler-saturae*. (Çev: Çiğdem Dürüşken),

1.2.2. Livia ve Octavianus evliliği

28 Ocak MÖ 38 yılında dünya evine giren Octavianus ile Livia çiftinin evliliği her ne kadar duygusal gibi görünse de aslında bir yanıyla siyasi bir amaç taşıyor olma ihtimali bulunmaktadır. Goldsworthy, bu durumu “güç, meşhur bir afrodisyaktır” sözleriyle özetlemiştir.⁷⁶ Çünkü evlendiklerinde Octavianus henüz tek adam konumunda değildir. Antonius gibi güçlü ve soylu bir aileden gelen rakibine karşı Octavianus bu açıdan dezavantajlı durumdaydı. Nitekim onun büyük dedesi Thurii köyünde bir urgancı, dedesi de tefeciydi. Bu aileden ilk kez babası *senator* olmuştu.⁷⁷ Claudius ailesi ise yukarıda değindiğimiz üzere soylu bir aileydi. Octavianus, daha önce Antonius ile ittifak kurmak için Claudia ile; Sex. Pompeius ile ittifak kurmak için de Scribonia ile evlendiği gibi; başarı serüvenleriyle dolu Claudius hanedanlığından Livia ile evlenmiş olabilir miydi? Octavianus tarafından yapılan bu çıkar evliliğinin Livia ve Tiberius Claudius Nero için katkısı ne olacaktı? Şüphesiz bu evlilik siyasi bir amacı taşıyor olmasaydı, Nero karısı Livia’dan hemen boşandığı gibi onun düğününe eşlik etmezdi. Ferrero, bu durumu “*Sezarların Kadınları*” adlı eserinde Nero’nun bu evlilik sayesinde eski aristokrasi ile devrimci liderleri bir araya getirmek istemiş olabileceğini öne sürer.⁷⁸ Livia’nın babası Marcus Livius Drusus Claudianus, Philippi Savaşı’nda ve eşi Tiberius Claudius Nero ise hem Philippi hem de Perugia savaşlarında Octavianus’a karşı savaşmışlardı. Nero iki savaşta da Octavianus’a karşı olduktan sonra şimdi neden onu, karısıyla evlendirmişti? Belki de Nero, Octavianus’un ileride tek adam olacağını görmüştü ya da Ferrero’nun bahsettiği gibi amacı tamamen Roma’ya hizmetten kaynaklanıyordu. Bu dönemde cumhuriyetin sona erip bir imparatorluk kurulacağı kimsenin aklına bile gelemezdi. Çünkü Caesar da bu uğurda ölmüştü. Bu fikri tekrar beyan etmek isteyen kişinin akıbetini de yine aynı son bekliyor olacaktı. Bu nedenle Ferrero’nun düşüncesi kanımızca daha makul görünmektedir.

İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, II. 116, 117, 121.; Ovidius (2016). *Fasti (1-vi) Roma takvimi ve festivaller*. (Çev: Asuman Coşkun Abuagla), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, II. 560.; Ergene, 1998, **a.g.k.**, s. 142-143.; E. Sezmez (2019). *Tekirdağ arkeoloji ve etnografya müzesi’ndeki buluntular ışığında Roma imparatorluk dönemi Tekirdağ ve çevresi giyim kuşam kültürü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 51.

⁷⁶A. Goldsworthy (2020). *Augustus Roma’nın ilk imparatoru*. (Çev: Samet Özgüler), İstanbul: Kronik Kitap, s. 190.

⁷⁷Suet. Aug. II.

⁷⁸Ferrero, 2016, **a.g.k.**, s. 38.

Livia ve Octavianus, Livia'nın hamileliğinin son üç ayında beraber yaşamışlardır ama evlilikleri ancak Livia, Nero'dan olan ikinci çocuğunu, yani Drusus'u doğurduktan sonra yasallaşmıştır (Tablo 3).⁷⁹ Çocuğun yeni babasına daha çok benzediği dedikoduları dolansa da Livia'nın Roma'ya dönerken Nero'dan hamile kaldığı neredeyse kesindir.⁸⁰ Livia hamileyken çocuğun meşru babası Nero sayılmıştır. Doğumunun ardından Drusus, kardeşi Tiberius ile beraber yaşaması için meşru babası Nero'ya verilmiştir.⁸¹ Böylece yirmi yaşındaki, iki çocuk annesi Livia iki çocuğundan da mahrum kalmıştır.

Bu dönemde anne ve bebek ölüm oranlarının yüksekliği bilinen sorunlardan biriydi. Romalıların çoğu otuz yaşına ulaşmadan ölüyordu. Bebek doğum oranları ise %20 düzeyindeydi.⁸² Livia'nın böyle bir zamanda sağlıklı iki çocuk dünyaya getirmesi büyük bir şanstı. Ancak bu çocukları kendisinden ayırmışlardı. Her ne kadar anne sütünden ayrılmış gibi gözükse de Roma'da kız ya da erkek çocuğun ayırım gözetmeden sütanneye verilmesi bilinen bir durumdu. Sütannenin yanı sıra, çocuk ergenlik dönemine ulaşınca kadar kendisini eğitmesi için bir *pedagog*'a sahip olurdu.⁸³ Tiberius ve Drusus'un annelerinden ayrılmaları fiziksel açıdan herhangi bir sorun yaratmayacak gibi durmaktadır. Ama Livia açısından fiziksel olmasa da psikolojik bir yara açmış olabilir miydi? Bu nedenle tarih sayfalarına bazen zalim, entrikacı olarak geçen Livia'yı⁸⁴ Cumhuriyet uğruna babasından, ilk kocasından sonra iki çocuğundan mahrum edilmiş Livia şeklinde de görmek gerekmektedir.

MÖ 33'te Tiberius Claudius Nero ölmüş ve ardından Octavianus'un koruyuculuğu altına giren Tiberius ve Drusus, anneleri Livia ile aynı çatı altında yaşamaya başlamışlardı.⁸⁵ Çocuklarına kavuşan Livia'nın bu durumu halk arasında "*Şanslıların, üç ay içinde çocukları oldu*" şeklinde konuşmalara neden olmuştur.⁸⁶

Her ikisi de gösterişi sevmeyi için evlendikten sonra mütevazı bir evde yaşamaya başlamışlardır. Octavianus'un bu evi gösterişsiz olmasına rağmen büyüktü ve Octavianus bu evi daha da genişletmek için yanındaki araziye de satın almıştı. Ancak

⁷⁹Ergene, 1998, **a.g.k.**, s. 70.

⁸⁰Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 7.

⁸¹Cass. Dio. XLVIII. 315.; M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s.189.

⁸²Gönenç, 2010, **a.g.k.**, s. 41.; Tannahill, 2003, **a.g.k.**, s. 113.

⁸³P. Aries and G. Duby (2006). *Özel hayatın tarihi i.* (Çev: Turhan Ilgaz), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 26-27.

⁸⁴Burns, 2007, **a.g.k.**, s.5.

⁸⁵Cass. Dio. XLVIII. 315.; M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s.189.

⁸⁶Cass. Dio. XLVIII. 315.; Suet. Cl. I.

zamanla fikrinden vazgeçerek buraya muhteşem bir Apollo Tapınağı inşa ettirmiştir. Kalıntıları inceleyen Scarre, sütunlu bir avlunun iki tarafında yemek ve kabul odaları ile bir çift kütüphaneden oluştuğunu yazmaktadır.⁸⁷ Bizce Livia ve Octavianus çifti her konuda olduğu gibi ev konusunda da sade bir yaşam ile herkese örnek olmayı uygun bulmuşlardı. Bu nedenle böyle mütevazı bir evde yaşamışlardı. Üstelik evleri kadar evlerinin içindeki eşyalar ve mobilyalarda da sadeliği tercih etmişlerdi.⁸⁸ Livia'nın sorunları çözmek için insanları evinde ağırladığı ve çiftin pek çok davet verdiği bilinmektedir.⁸⁹ Böylesi davetlerden biri, MÖ 36 yılında Roma'da görülen bir kıtlık sırasında gerçekleşmiştir. Çiftin tanrılar adına bir davet vermesi “*on iki tanrının yemeği*” şeklinde adlandırılarak dedikodulara sebep olmuştur.⁹⁰

Evlendiklerinde henüz genç ve önceki eşlerinden çocuk sahibi olan çiftin çocukları olmasa da Suetonius, Livia'nın bir kez çocuğunu düşürdüğünü yazmaktadır.⁹¹ Belki de Livia, henüz tek adam konumuna yükselmemiş olan Octavianus'un Marcus Antonius gibi güçlü bir komutanın karşısında şansı olmadığını düşünerek henüz doğmamış olan çocuğunu koruma altına almak istemiştir. Böyle bir durumda hemen şu soru akla gelmelidir: Octavianus tek adam konumuna yükseldikten sonra çiftin neden bir çocukları olmadı? Zaten Livia'nın halihazırda iki erkek çocuğu vardı. Eğer Livia böyle bir şey düşünmüşse gerçekten de amacına ulaşmış, zira Tiberius gelecekte imparator olmuştur.⁹²

Octavianus ile Antonius ve Cleopatra ittifakı arasında savaş başlarken, Livia bir ikon olarak yükselmeye başlamıştır. Octavianus, bu savaşta kendisini gölgede bırakacak bir eşe izin veremezdi. Bu nedenden dolayı, kız kardeşi Octavia'yı da Livia'nın Roma

⁸⁷Suet. Aug. LXXII.; C. Scarre (1995). *Chronicle of the roman emperors*. London: Thames and Hudson Ltd, s. 19.

⁸⁸Suet. Aug. LXXIII.

⁸⁹Cass. Dio. LVII. 141.

⁹⁰Suet. Aug. LXX.

⁹¹Suet. Aug. LXIII.

⁹²İlkçağda kadının kendisini koruma yöntemleri de bilinen bir durumdu. Cinsel ilişki öncesi rahim ağzına karabiber yerleştirmek, kadının ilişki sırasında erkeğin menisini fişkırttığı sırada nefesini tutmak, meninin rahim ağzına girmemesi için bedeni biraz geri çekmek, ardından hemen ayağa kalkıp dizlerini bükerek oturup hapşurmaya çalışmak bilinen çocuk sahibi olmaktan korunma yöntemlerdendi. Tüm bu yöntemlerle uğraşma ihtiyacı bile duyulmadan daha kolay yöntemlerle yani bir bitkiyi yemek bile yeterliyordu. Nar, sedefotu, soyu tükenmiş olan *silphium* bitkisi, eşek hıyarı, yabani havuç, sarı sakız, ardıç, aloe vera, yaban asması, geyikotu bitkilerinden bilerek ya da bilmeyerek tüketmek gebeliği önlediği gibi mevcut ceninin de büyümesine engel oluyordu. Tannahill, 2003, **a.g.k.**, s. 112-113.; J. M. Riddle (2013). Doğum Kontrolü ve Kürtaj, *Aktüel Arkeoloji Antikçağın 'Ötekisi' Kadın*, 32, s. 116-120.

tanrıçılığına ortak etmiştir.⁹³ Livia; Fortuna, Iuno, Hera Ceres ve Demeter ile özdeşleşmiştir.⁹⁴ MÖ 35 yılında Livia ve Octavia'ya *tribunican* dokunulmazlık verilmiş ve resmi alanlara heykelleri yerleştirilerek onurlandırılmışlardır.⁹⁵ Octavianus'un amacı Octavia'yı Antonius'tan koruyup ona kolaylıkla savaş açabilmektir.⁹⁶ MÖ 31 yılında Octavianus ile Antonius arasında gerçekleşen Actium Savaşı'nı Octavianus kazanınca Livia'nın ikonik yükselmesi devam etmiştir. Bu ikonik yükseliş gündelik yaşamda da kendisine yer bulmuş ve bu dönemde papirüsten yapılan ve erken dönemde sadece dini kitaplar için kullanılan "*hieratic kağıt*" olarak bilinen kağıt artık "*Livia kağıdı*" olarak adlandırılmıştır. Yine bu dönemde Livia adı verilen nesnelere biri de incir olmuştur.⁹⁷ Böylesi ikonik durumlar, kurgulanan çeşitli öykülerle de desteklenmiştir. Buna göre, bir gün bir kartal Livia'nın kucağına ağzında beyaz defne yaprakları tutan beyaz bir kuş bırakmıştı. Bu olayı yorumlayan falcı, kuşun korunması ve defnenin dikilmesi gerektiği öğüdünü vermiştir. Dikilen defne o kadar büyümüşü ki Augustus'tan sonra gelen imparatorlar zafer törenlerinde bu ağaçtan yetişen defne yapraklarıyla yaptıkları çelengi giymişler ve bu olayı adeta bir gelenek haline getirmişlerdir.⁹⁸

1.2.3. İmparatorluğun ilk imparatoriçesi

MÖ 27 yılında imparatorun eşi Livia Drusilla, imparatorluğun ilk kadını, ilk imparatoriçesi, ilk "*augusta*"sı olmuştu. Kanımızca bu açıdan bakıldığında Livia'ya çok iş düşüyordu. Çünkü Livia'nın örnek alabileceği bir kimse olmadığı gibi, Livia da kendisinden sonra gelenlere bir örnek, bir rol-model olmalıydı.

Octavianus'un tek adam olarak öne çıktığı rejimin adı daha koyulmamıştı. 16 Ocak MÖ 27 tarihinde bu durumun krallık olarak algılanmasından korkan Octavianus "*augustus*" unvanını almıştı. Bu sıfattan önce Roma şehrinin kurucusu Romulus adını da almayı düşünmüştü. Ama kutsal yerlere "*augustus*" dendiğinden bu adı almayı daha uygun bulmuştu. Bu unvan ile artık bir insandan daha fazlası olduğunu da kamuoyuna duyuruyordu. Çünkü kutsal olan kişiler bu unvanı alabilirdi. Ayrıca kendisine

⁹³Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 9.

⁹⁴Ergene, 1998, **a.g.k.**, s. 85-86.

⁹⁵Cass. Dio. XLIX. 419.; M. Gagarin (2010). *The oxford encyclopedia of Ancient Greece and Rome*. Oxford: University Press, s. 269.

⁹⁶Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 9.; M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 188.

⁹⁷Pliny (2005). *Natural history* (Çev: H. Rackham). England: Harvard University Press, XIII.XXIII, XV.XIX.

⁹⁸Cass. Dio. XLVIII. 383; Plin. Nat. XV. VL.

Yunanca'da bu unvanla aynı anlama gelen “*Sebastos*” olarak da hitap edilmiştir.⁹⁹ Octavianus adeta ulusa sesleniş konuşması yaptığı Monumentum Ancyranum'da onurlarını şu sözlerle aktarmıştır:

“*Bu satırları yazdığım güne kadar, kırk yıl princeps senatus oldum. Başrahip, kuş bilimci, dinsel törenlerden sorumlu 15'ler Meclisinin bir üyesi, dinsel şöenlerden sorumlu 7'lerden biri, Frater Arvalis, Sadalis Titus ve Uluslararası Hukuk Rahibi oldum.*”¹⁰⁰

“*Sonsuza değin dokunulmaz kalmam ve yaşadığım sürece tribunusluk yetkisine sahip olmam kutsandı.*”¹⁰¹

“*On üçüncü consullük görevimi sürdürürken, Senatus, atlı sınıfı ve bütün Roma halkı bana Vatanın Babası unvanını verdi.*”¹⁰²

“*Senatus tarafından dictatorluk teklif edildiğinde, kabul etmedim.*”¹⁰³

Suetonius'un “*Afrika ve Sardunya bir yana bırakılırsa, gitmediği eyalet kalmadı*”¹⁰⁴ diye tabir ettiği Augustus, MÖ 27 yılında imparatorluğun en uzak eyaletlerini ziyaret etmeye karar vermişti. İlk gezi turunu Galya ve İspanya'ya düzenledikten sonra ikincisinde doğuya Sicilya, Yunanistan, Anadolu ve Suriye'ye geçmesi planlanmıştı. Livia'nın da bu gezi turunun ilkinde katılıp katılmadığı kesin olarak bilinmiyorsa da ikinci gezi turuna katıldığı bilinmektedir. Augustus, İspanya gezisinin başında hastalandığında diğer hastalıklarında olduğu gibi onunla Livia ilgilenmiştir.¹⁰⁵ Augustus ve Livia'nın doğu seyahatlerinde Samos ve Sparta'ya sembolik bir özgürlük verilerek bu kentler vergilerden muaf tutulmuştur.¹⁰⁶ Bu muafiyetle, Livia'nın ilk kocası ile iç savaşta kaçarken kendilerine sığınma hakkı sağlayan merkezleri unutmadığı görülmektedir. Gezide ilkçağın önemli kehanet merkezlerinden Delphi'de durakladıklarında Yunancası mükemmel olan Livia, burada altın harflerle yazılmış Yunan harfi *epsilon*'u adamıştır.

⁹⁹Cass. Dio. LIII.235.; Suet. Aug. VII.; Augustus (2009). *Monumentum ancyranum Ankara anıtı*. (Çev: Çiğdem Dürüşken), İstanbul: Kabalcı Yayınevi. III. 34.

¹⁰⁰Aug. Anc. I. 7.

¹⁰¹Aug. Anc. II. 10.

¹⁰²Aug. Anc. III. 35.

¹⁰³Aug. Anc. I. 5.

¹⁰⁴Suet. Aug. XLVII.

¹⁰⁵Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 10.; Scarre, 1995, **a.g.k.**, s. 19.; Goldsworthy, 2020, **a.g.k.**, s. 373.

¹⁰⁶Cass. Dio. LIV. 299.; Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 10.

Ancak modern araştırmacılar *epsilon* adanmasının ne anlama geldiğini çözememişlerdir.¹⁰⁷

Suriye'deki gezi sırasında Livia'nın, Yahudi bir arkadaşı olan Salome ve onun erkek kardeşi Büyük Herodes ile görüşmüş olması da muhtemeldi.¹⁰⁸ Büyük Herodes, Antonius ile Octavianus savaşında Antonius'un tarafını tutmuş, Antonius'un yenilmesinden sonra Octavianus ile görüşerek Roma-Iudea ilişkilerini yeniden düzenlenmişti. Büyük Herodes'in Octavianus'a tapınak inşa ettirmesi, oğullarından Aleksandros ile Aristubos'un eğitimleri için Roma'ya göndermesi, Agrippa ile olan iyi ilişkileri, kendisinin Roma'ya ziyaret etme niyetinde bulunması bilindiđinden¹⁰⁹ Livia'nın Büyük Herodes ile görüşmesine pek de şaşırmamak gerekir.

Roma'ya dönüldüğünde Augustus'un bir erkek çocuğunun olmaması nedeniyle ailedeki kadınların -Octavia, Iulia ve Livia- üretkenliğinden yararlanıp Augustus için bir erkek vasi yaratılmaya çalışılmıştır.¹¹⁰ Vasi için ilk çözümler, Augustus'un Scribonia'dan olan kızı Iulia odaklıydı.¹¹¹ İri gözlü, büyük burunlu ve ince dudaklı betimlenen Iulia (EK 7) daha iki yaşındayken Marcus Antonius'un eski karısı Fulvia'dan olan oğlu M. Antonius Antyllus ile nişanlanmıştı. Ancak bu evlilik gerçekteşmeden, Antyllus Actium Savaşı'ndan sonra öldürülmüştü. MÖ 29 yılında Augustus'un kız kardeşi Octavia'nın oğlu Marcellus ile Livia'nın oğlu Tiberius bir zaferi beraber paylaşmışlardı. Augustus evlilik çağına gelen kızı Iulia için bu iki genç adamdan birini tercih etmeliydi. Bu nedenle imparator, tercihini aynı zamanda Iulius soyundan gelmesi nedeniyle Marcellus'tan yana kullanmıştı (Tablo 2).¹¹² Tiberius ise bu dönemde atlı sınıfından Caecililius Atticus'un

¹⁰⁷Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 10.; Antik Roma'da kadınlara, geleceğin Romalı çocuğunu yetiştirecek kişiler olarak bakılmıştı. Bu nedenle kız çocuklarının eğitimi bilhassa önem taşımıştır. Edebiyat içermeyen bu eğitim daha çok evde atalarının yücelten şarkılar, hitabet sanatı, dini ilahiler şeklinde kendini göstermiştir. Özellikle Yunan kültürüyle yakın etkileşimlere geçince varlıklı aileler çocuklarının eğitimleri için evlerine Yunan esirler almışlardı. Yedi yaşına kadar annesinden eğitim aldıktan sonra okula giden çocuk burada okuma yazma ve hesap yapmayı öğreniyordu. Suetonius da Augustus'un kız torunlarını nasıl yetiştirdiğinden bahsederken onları yün eğeremeye alıştırdığından ve aile günlüklerini yazabileceklerinden bahsetmiştir. Tüm bu bilgiler işığında kanımızca, maddi durumları iyi olduğu bilinen Livia'nın çocukluğunda Yunanca eğitim almış ve ilk eşi Nero ile kaçarken sığındıkları Yunanistan'da Yunancasını ilerletmiş olması ihtimal dahilindedir. Suet. Aug. LXIV.; F. Kocakuşak (2011). *Antik Roma'da aile kurumu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 55-57.

¹⁰⁸Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 10.

¹⁰⁹A.C. Özdemir (2019). *Roma imparatorluk döneminde Yahudi isyanları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 24-28.

¹¹⁰R. Hawley and B. Levick (2004). *Women in antiquity*. London: Routledge, s. 178.

¹¹¹Hawley and Levick, 2004, **a.g.k.**, s. 183.; Scarre, 1995, **a.g.k.**, s. 25.

¹¹²Suet. Aug. LXIII.; Ergene, 1998, **a.g.k.**, s. 62-63.

torunu ve Agrippa'nın kızı Vipsania Agrippina nişanlıydı.¹¹³ Kanımızca Iulia'nın evliliği için Tiberius düşünülseydi, Tiberius'un nişanlı olması engel taşımazdı. Livia, Iulia ile Tiberius'u evlendirmek için ya Augustus'u ikna edememiş ya da oğlunu tahtta geçirmek için en doğru zamanı beklemişti. İlk ihtimal daha ağır basmaktadır. Çünkü Marcellus'un Iulius soyundan gelmesi onun taht için seçilmesinin en büyük nedeni olmalıydı. Livia'nın istekleri bu konuda yetersiz kalmıştı.

MÖ 25 yılında, on üç yaşında evlilik çağı gelen Iulia, Marcellus ile evlendirilmişti. Iulia ilk evliliğinde eşinin yaşına denk olması bakımından şanslı sayılabilirdi. Marcellus da çocukluktan henüz çıkmıştı.¹¹⁴ Augustus'un yeğeni ve damadı olan Marcellus böylece onun vasisi olmuştu. Yaklaşık iki yıl süren bu evlilik MÖ 23 yılında Marcellus'un aniden ölümüyle son bulmuştur.¹¹⁵ Marcellus'un ölümünden Livia suçlu bulunmuştu. Çünkü taht için Marcellus, Livia'nın oğullarından önce tercih edilmişti. Cassius Dio, Marcellus'un bünyesinin zayıflığından ve o yıl pek çok ölümün meydana geldiğinden bahsederken Livia'ya yüklenen suçlamaları ortadan kaldırmıştı.¹¹⁶ Bize göre Livia, Iulia'nın Marcellus ile evliliğinden onun ve onların çocuklarının vasi olacağını biliyordu. Iulia ve Marcellus yaklaşık iki yıl evli kalmışlardı. Bu süre, Iulia'nın bir vasi doğurması için yeterliydi. Bu nedenle Livia'nın daha en başından bu evliliğe mani olması ya da evliliklerinden hemen sonra Marcellus'un ölümüne sebep olması beklenirdi. Bu cinayet için iki yıl beklenmiş olması Livia için büyük bir tehditti. Bu nedenle Marcellus'un ölümünde Livia'nın suçlu bulunması pek olası gözükmemektedir.

Eşinin Cleopatra ile ilişkisi, bir iç savaşın sebebi olarak gösterilmesi gibi nedenlerle bir türlü yüzü gülmeyen Octavia, şimdi oğlunu kaybeden bir anne olmuş ve ömrünün geri kalanını teselli edilemez bir durumda geçirmişti. Octavia'nın asıl nefreti ise Livia'ya karşıydı. O oğlunun ölümünden Livia'yı sorumlu tutmuş ve kendi oğlunun kaderini bir gün Livia'nın oğullarının yaşayacağını düşünmüştü.¹¹⁷

Iulia on beş yaşında dul kalmıştı ve tahtın vasisini belirlemek ona düşüyordu. Bu nedenle çok geçmeden yeniden evlendirilmeli ve bu evlilik meyvesini vermeliydi. Iulia'nın ilk evliliğinde Marcellusla beraber zafer kazandığı düşünülen Tiberius akla

¹¹³Suet. Tib. VII.; Ergene, 1998, **a.g.k.**, s. 73-74.

¹¹⁴Suet. Aug. LXIII.

¹¹⁵Suet. Aug. LXIII.; Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 10.; Hawley and Levick, 2004, **a.g.k.**, s. 183.

¹¹⁶Cass. Dio. LIII. 279.

¹¹⁷Seneca (2016). *Teselliler*. (Çev: Kenan Sarıalioğlu), İstanbul: Isık Yayınları, Cons. Marc. II.

gelen ilk isimdi. Ancak Marcellus'un ölümünden Livia'yı sorumlu tutan ve ondan nefret eden Octavia, olası bir Iulia ve Tiberius evliliğinde Livia'yı tahta bir adım daha yakınlaştıracığını biliyor ve duruma engel olmak istiyordu. Bu nedenle kendi kızı Marcellus ile evli olan damadı Agrippa'nın kızından boşanmasını ve Iulia ile evlenmesini sağlamıştı. Kızı Marcellus'u da Antonius ile Fulvia'nın oğulları Iullus Antonius ile evlendirerek telafi etmek istemişti.¹¹⁸ Suetonius, bu evliliği Octavia istememiş de Octavia'ya bu durum zorla kabul ettirilmiş gibi aktarmaktadır.¹¹⁹ Kanımızca Octavia'nın Livia'ya olan düşmanlığı düşünüldüğünde Iulia'nın Tiberius'la evlendirilme ihtimaline karşı Agrippa ile evlendirilmesini en çok Octavia istemiş olmalıydı. Bu nedenle Suetonius'un anlattıklarında bir çelişki gözükmemektedir.

MÖ 21 yılında tahtın vasisini sağlamakla yükümlü Iulia ikinci evliliğini kuzeninin kocası ve kendisinden yirmi beş yaş büyük olan Agrippa ile yapmıştı. Augustus'un dostu ve başarılı bir komutan olan Agrippa ile Marcellus arasında bir mücadele vardı. Çünkü MÖ 23 yılında Augustus hastalanıp ölüme yaklaştığını düşündüğünde, mühür yüzüğünü Agrippa'ya vermişti. Böylelikle Iulia ile evliliğine rağmen Agrippa açıkça tahtın vasisi olmuştu.¹²⁰ Yaklaşık dokuz yıl süren Iulia ve Agrippa'nın evliliği verimliydi. Gaius, Lucius ve Agrippa adlarında üç erkek, Iulia ve Agrippina adlarında da iki kız çocukları olmuştu.¹²¹ Augustus, Gaius ve Lucius'u evlat edinmiş ve onların daha küçük yaşta devlet işleriyle ilgilenmelerini sağlamıştı.¹²² Roma'da yukarıda bahsettiğimiz gibi evlat edinme ile doğal yolla çocuk sahibi olma arasında hiçbir fark yoktu. Yani Augustus, torunlarını evlat edindiğinde doğal olarak bir vasi sorunu da ortadan kalkmıştı. Ancak bu durum aşağıda da göreceğimiz gibi fazla uzun sürmeyecekti.

MÖ 20 yılında Augustusla beraber Parthlarla barış yaptıktan sonra Roma'ya dönen Tiberius, Vipsania Agrippina ile evlenmişti.¹²³ Böylelikle Augustus bu evlilikle çok güvendiği arkadaşı Agrippa ile kızını evlendirdiği gibi Agrippa'nın kızıyla da üvey oğlunu evlendirip aile bağlarını güçlendirmişti.

¹¹⁸Suet. Aug. LXIII.; Ergene, 1998, **a.g.k.**, s. 62-63.; R. A. Bauman (2003). *Women and politics in ancient Rome*. London routledge, s. 101.

¹¹⁹Suet. Aug. LXIII.

¹²⁰Scarre, 1995, **a.g.k.**, s. 25.; Bauman, 2003, **a.g.k.**, s. 101.

¹²¹Suet. Aug. LXIV.

¹²²Suet. Aug. LXIV.

¹²³Suet. Tib. VII.

Evlilik çağına gelen Drusus da siyasi bir evlilik yapmalıydı. MÖ 16 yılında Drusus bu evliliği üvey halası Octavia'nın Antonius'dan olan 31 Ocak MÖ 36 doğumlu küçük kızı Antonio Minor ile yapmıştı (Tablo 3).¹²⁴ Bu noktada Livia'dan bu kadar nefret eden Octavia'nın onun oğlunu kendi kızıyla evlendirmesi ilginçtir. Burada iki farklı gerekçe ileri sürülmektedir. Octavia ya gerçekten geleneklere bağlı kişiliğiyle bu evliliğe karşı çıkmayarak Iulius-Claudius ailelerinin bağlarını güçlendirmek istemiş ya da karşı çıkmasına rağmen itirazları dikkate alınmamıştır. Bize göre ilk ihtimal daha kuvvetlidir. Çünkü Octavia'nın Iulia ile Agrippa'nın evliliğinde nasıl etkili olduğu bilindiğinden ikinci ihtimal ortadan kalkmıştır. Zira Octavia'nın devlete olan bağlılığı da ilk ihtimali desteklemektedir.

1.2.4. “İmparatorluğun örnek ailesi” ve çelişkiler

Cumhuriyet Dönemi'nde Roma'da meydana gelen iç savaşlar boyunca savaştan dönemeyen asker kocaların mülklerini idare etmek kadınlara kalmıştı. Böylelikle yüzyıllar boyunca öteki konumunda görülen, babası ya da kocasının hakimiyetine giren kadın, artık sosyal ve ekonomik bir güç elde etmeye başlamıştı. Bu gelişmeler kadınlara aynı zamanda gönül maceralarını rahatlıkla yaşayacakları özgürlüğü getirmiş ve bu özgürlük ortamı, Roma toplumunun yapı taşı olan evlilik kurumuna yansımıştır. Eskiden Romalılar için adeta bir vatandaşlık görevi olarak kabul edilen evlilik, Cumhuriyet'in sonlarına doğru vatandaşlık görevi olmaktan çıkıp bireysel bir tercih haline gelmiştir.¹²⁵ Aristokrat ailelerin siyasi evliliklerine kadınların tepki göstermeleri, gençlerin evlenmek istememelerine; bu durumda soyun devam etmemesine sebep olmuş, yani aristokratların sayısında gözle görülür bir azalma yaşanmıştır. Ayrıca hemen benimsenen doğunun alışkanlıkları ile pahalı eşya ve mücevherlere merak müsrifliği daha da arttırmıştır.¹²⁶ Bütün bu gelişmelerden rahatsız olan Livia ve Augustus, Roma inanç ve aile yaşamında eski geleneklerin yeniden canlanması için uğraşmışlardır. Bu çabalara da kendi ailelerinden başlayarak Roma'daki diğer ailelere de örnek olmaya çalışmışlardır.¹²⁷

MÖ 18 yılında Augustus'un bu sosyal anlamdaki uygulamaları “*Lex Iulia de maritantis ordinibus*” yasası (Evlenmeleri Düzenleyen Yasa) ile başlamıştır. Bu yasa ile evlenmelerin yaygınlaşması, doğumların artması amaçlanmıştı. Boşanma veya ölümden

¹²⁴M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 26.

¹²⁵E. Berkowitz (2013). *Seks ve ceza arzuyu yargılamanın dört bin yıllık tarihi*. (Çev: Orhan Düz), İstanbul: Kolektif Kitap, s. 103- 108.; Tamer, 2007, **a.g.k.**, s. 77-79.; Gönenç, 2010, **a.g.k.**, s. 132- 133.

¹²⁶Ferrero, 2016, **a.g.k.**, s. 42-43.

¹²⁷Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 8.

sonra dul kalmış erkek ya da kadının tekrar evlenmeleri için mirasın sınırlandırılması ya da mirastan yoksun bırakılması öngörülmüştü. 25-50 yaş aralığındaki erkekler ve 25-60 yaş aralığındaki kadınların evlenip çocuk sahibi olmaları istenmişti. Yasaya göre eşi öldüyse bir yıl, boşandıysa altı ay içerisinde tekrar evlenmeleri gerekiyordu. Bekarlar ve dul kaldıktan sonra yeniden evlenmeyenler, mirasın tamamından; evlenip çocuk sahibi olmayanlar ise mirasın yarısından feragat etmek zorunda kalacaklardı. Ayrıca özgür kadınların üç, azatlı kadınların dört çocuk sahibi olmasıyla da kadına ve erkeğe *ius liberorum*¹²⁸ tanındı. Bu hak ile erkek, dinsel törenlerde öncelik kazanmıştı. Azatlı ve özgür kişilerin evlenme yasağı kaldırılmış, bu yasayla evlilik dışı ilişkilerin yerine evlenme ve nüfusun arttırılması amaçlanmıştır.¹²⁹

Aynı yıl kabul edilen ikinci yasa ise “*Lex Iulia de Adulteris Coercendis*” (Zinalar ve Tecavüzler Hakkında Iulia Yasası) idi. Bu yasa ile zina suç sayılmıştı. Kadın ve erkeğin eşit olmadığı bu kanunla eğer bir kadın zina yaparsa bir adaya sürgün edilir, boşandıktan sonra özgür bir Romalı erkek ile evlenemez, mallarının üçte birine ve çeyizinin yarısına el konur, mahkemelerde şahitlik yapamaz, mirastan pay alamaz ve *infamia* (şerefsiz) olarak kabul edilirdi. Erkek ise ancak zina yaptığı kadının kocası tarafından dava edilirse mallarının yarısına el konulup bir adaya sürgün edilebilirdi. Bu yasa fahişeleri, *lenocinium*¹³⁰ ile suçlananları ve oyuncularını kapsamamıştır. Zina yapan kadının suçüstü yakalanması halinde babası tarafından öldürülmesi serbestti. Kocasına ise bu serbestlik kendisine; gladyatör, aktör, yakın akraba ile zinası karşılığında verilmekteydi. Bu kanunla boşanmaların da önüne geçilmek istenmişti. Üstelik boşanmak için yedi yetişkin Romalının şahitliğine ihtiyaç görülmüştü. Bütün bu önlemlere rağmen özgürlüklerinden feragat etmek istemeyen aristokrat Romalı kadınlar çözümü kendilerini fahişe listelerine yazdırmakta bulmuşlardı.¹³¹

MÖ 9 yılında Augustus bekarlıkla mücadele kapsamında “*Lex Papia Poppaea*” yasasını çıkarmıştı. Aslında bu yasa MÖ 18 yılında çıkarılan *Lex Iulia de Maritanis Ordinibus* yasasındaki değişikliği içermekteydi. *Lex Papia Poppea* yasası ile meşru çocuğun doğduktan otuz gün içinde nüfusa kaydedilmesi, meşru olmayan çocuğun ise kaydedilmemesi gerekiyordu. Bu yasayla meşru evlilikler özendirilmek istenmiş ve dul

¹²⁸ En az üç çocuk doğurmuş Romalı vatandaşlara verilen ayrıcalık.

¹²⁹Gönenç, 2010, **a.g.k.**, s. 132- 133.; N. Barman (2016). *İmparatorluk döneminde Roma hukukunun konusu olarak kadın (MÖ 27-305)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, s. 56.; Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 8.; Bauman, 2003, **a.g.k.**, s. 56.; Aksaray, 2012, **a.g.k.**, s. 91-93.

¹³⁰Kadın ticareti suçu.

¹³¹Barman, 2016, **a.g.k.**, s. 55.; Tamer, 2007, **a.g.k.**, s. 175-180.; Aksaray, 2012, **a.g.k.**, s. 93-95.

kaldıktan sonra yeniden evlenmek için beklenen sürede değişikliğe gidilmiştir. *Lex Iulia de Maritanis Ordinibus* yasasında eşi ölen kadının bir, boşanan kadının altı ay içinde tekrar evlenmesi öngörülmüştü. *Lex Papia Poppaea* yasası bu duruma da bir değişiklik getirmişti. Buna göre eşi ölüp de dul kalan kadının iki yıl; boşanıp dul kalan kadının ise bir buçuk yıl içinde tekrar evlenmesi öngörülmüştü.¹³² Bu yasa ile yeniden evlenmek için beklenen sürenin uzatılması şüphesiz, Augustus'un amacına ulaştığını göstermektedir.

Augustus bu üç yasayı Roma geleneksel aile yaşantısına geri dönülmesi, bozulan toplumsal ahlakı düzenlemek üzere çıkarmıştır. Peki bu üç yasaya Livia ve Augustus çifti başta olmak üzere Iulius-Claudius hanedanlığı ne kadar uymuştur? Gençliğinde erkek egemen bir toplumda kadınsılıkla suçlanan, evlendiklerinden sonra bu yasaları sanki kendisi yürürlüğe koymamışçasına çiğneyen Augustus, karısını aldattığını hiç gizlememişti. Augustus'un Maecenas'ın genç karısı Terentia ile birlikte olduğunu herkes biliyordu. Bunun yanı sıra Livia genç kızların bekaretini bozması için kendi kocasına bakire kızlar yollamaktan da çekinmemişti.¹³³ Cassius Dio, kocasının zinalarına rağmen onun kendisine iffetli bir kadın rolünü üstlendirmiştir. Öyle ki bir gün imparatoriçenin önünden birkaç çıplak adam geçmiş ve bu adamlar çıkarıldıkları mahkemede idam ile cezalandırılmışlardı. Ancak Livia, önünde yürüyen çıplak adamların kendi gözünde heykelden farksız olduklarını ifade ederek onların ölümden dönmesini sağlamıştır.¹³⁴

İmparator ve imparatoriçenin bizzat uygulamaya koydukları yasalara rağmen, Augustus'un zina yapması ve karısı Livia'nın da bu duruma göz yumması şüphesiz erkek egemen toplumun ve sınırsız güce sahip Augustus'un durumundan kaynaklanmaktadır. Augustus'un, düşmanlarının düşüncelerini öğrenmek adına onların kadınlarıyla yattığını söyleyen Suetonius¹³⁵ aslında Augustus'un zinalarını gözümüzde bir nebze sebebi varmış gibi göstermektedir. Durum Augustus için böyleyken Livia'nın kocasını zinaya itmesinin sebebi neydi? Belki de Livia bu duruma göz yummaya zorlanmıştı. Roma'da evlilikler arasında yaş farkının olması oldukça olağandı ve boşanmalar da bir o kadar kolaylıkla yapılıyordu. Augustus, Livia'ya hiçbir neden söylemeden boşanabilir ve başka biriyle evlenebilirdi. Livia bu durumu biliyor ve Augustus'a bağlı kendi ve oğullarının konumu için bu duruma ses çıkarmıyor olmalıydı.

¹³²Aksaray, 2012, **a.g.k.**, s. 96; Barman, 2016, **a.g.k.**, s. 58.

¹³³Suet. Aug. LXVIII, LXIX, LXXI.; Cass. Dio. LIV. 329.

¹³⁴Cass. Dio. LVIII. 189.

¹³⁵Suet. Aug. LXIX.

Ancak Iulius-Claudius ailesinin diğer fertleri için yasalar istenildiğinde uygulanabilmişti. Livia ve Augustus'un yasaklarını tolere eden yasalar, aşağıda göreceğimiz üzere Augustus'un aynı adı taşıyan kızı ve torunu Iuliaları zina nedeniyle sürgüne gönderecekti.¹³⁶

1.2.5. İmparatorluk ailesindeki amansız ölümler ve kadınların durumu

Genişleyen Iulius-Claudius ailesinin peşini ölümler bırakmamıştı. MÖ 12 yılında Agrippa ölünce taht adayını belirleyecek olan Iulia dul kalmıştı.¹³⁷ Vasi hâlâ Iulius soyundaydı. Çünkü Augustus'un evlat edindiği torunları Gaius ve Lucius, *consul* olarak eyaletlere ve ordulara gönderilip taht için yetiştirilmeye başlanmıştı.¹³⁸ Dul kalan Iulia için yeni eş adayı Tiberius idi. Tiberius bu dönemde Iulia'nın ölen eşi Agrippa'nın kızı Vipsania Agrippina ile evliydi. Suetonius'un anlattıklarına göre Tiberius, eşi Vipsania'ya aşıktı.¹³⁹ İstemeyerek de olsa Tiberius karısından boşanmaya razı olmuştu. Suetonius ayrıca Tiberius ile Vipsania'nın karşılaştıklarında onun eski eşine sevecen ve ağlamaklı baktıktan sonra bir daha onunla karşılaşmak istemediğini de eklemiştir.¹⁴⁰ Vipsania da MÖ 11 yılında *consul* Gaius Asinius Gallus ile evlenmiş ve bu evlilikten beş oğlu olmuştur.¹⁴¹

Önce genç kuzeni Marcellus'la sonra babası yaşındaki Agrippa ile evlenmiş olan Iulia şimdi üvey kardeşi Tiberius ile evlenmişti. Suetonius'un söylediği doğruysa Tiberius ile evlenmeye istekli olmalıydı. Çünkü Suetonius, Iulia'nın daha Agrippa ile evliyken Tiberius'a ilgi gösterdiğini aktarmaktadır.¹⁴²

MÖ 11 yılında imparatorluk ailesi adına önemli bir olay yaşanmış ve oğlu Marcellus'un ölümünden beri yas tutan ve Livia'ya kin besleyen Octavia hayata gözlerini yummuştu.¹⁴³ Belki onun ölümü Iulia ile Tiberius'un evliliğini kolaylaştırmıştı. Çünkü yukarıda da anlatıldığı gibi Octavia, Livia'yı düşmanı olarak görüyor ve vasiyi belirleyecek kişi olan Iulia ile Livia'nın oğlunun evlenmesini istemiyordu. Aynı yıl içinde Iulia ile Tiberius'un evliliği gerçekleşmişti (Tablo 2-3).¹⁴⁴ Bu evlilik sırasında Iulia,

¹³⁶Suet. Aug. LXV.

¹³⁷Suet. Aug. LXIII.; Cass. Dio. LIV. 357.

¹³⁸Suet. Aug. LXIV.

¹³⁹Suet. Tib. VII.

¹⁴⁰Suet. Tib. VII.

¹⁴¹M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 333.

¹⁴²Suet. Tib. VII.

¹⁴³Suet. Aug. LXII.

¹⁴⁴Cass. Dio. LIV. 373.

Agrippa'dan olan son çocuğu Agrippa Postumus'a, Tiberius'un eşi Vipsania da ikinci çocuklarına hamileydi.¹⁴⁵ Bu gelişme imparatorluk ailesi için uygulanmayan yasaya somut bir örnek oluşturmaktadır. Ergene, bu evlilikte Livia'nın hiçbir etkisi olmadığını iddia etmektedir. Zira ona göre bu evlilikte Tiberius, Augustus'un vasileri olan Gaius ve Lucius'a babalık yapacağından evlilik sadece Augustus'a yarar sağlayacaktı.¹⁴⁶

Hemen hemen aynı dönemlerde, yani 30 Ocak MÖ 9 yılında kırk dokuzuncu yaşına giren Livia'ya “*Ara Pacis Augustae*” adlı Roma'nın en büyük anıtlarından biri adanmıştır.¹⁴⁷ Campus Martius'a inşa edilen bu anıt sunak dört duvardan meydana gelmiştir. Aeneas destanı, ikiz kardeşler Romulus ve Remus, tanrıça Roma gibi kabartmaların yer aldığı bu anıtın kuzey ve güney tören frizlerinde imparatorluk ailesi de tasvir edilmiştir. İmparatorluk ailesini anlatan kabartma Agrippa ile başlamakta ve onun yanında Livia yer almaktadır. Livia'nın yanında Gaius Caesar ve onun yanında Iulia ve Tiberius yer almıştır.¹⁴⁸ Çeşitli kabartmaları içeren bu önemli anıt, Livia'nın doğum gününe adanmasıyla daha da farklı bir anlam kazanmıştır (EK 8).

Aynı yıl Livia açısından kötü bir olay yaşanmış ve oğlu Drusus ölmüştü. Drusus, ölmeden önce Dalmation (Dalmaçya) ve Pannonialara (Transtuna) karşı kazandığı zaferler nedeniyle başkentte ve diğer yerlerde kutlama yapılmıştı. Hatta Livia ve Iulia kadınlara bir ziyafet vermişti. Drusus adına bir festival düzenlenmesi bile planlanmıştı. Ancak onun amansız ölümü bütün planları altüst etmişti. Livia'yı avutmak için Drusus'un heykelleri dikilmiş ve “*üç çocuk annesi hakları*” verilmişti.¹⁴⁹ Ancak imparatoriçe öyle bir ağırbaşlılık göstermişti ki Seneca'nın “*oğlunu mezara indirir indirmez çocuğunu da acısını da toprağa gömdü*” yorumunu yapmasına sebep olmuştur.¹⁵⁰ Livia bu sakin halini belki de Stoacı filozof Arius Didymus'a borçluydu. Filozof, Livia'ya yaşayan bir oğlu daha olduğunu, kaybettiği oğlu Drusus'un da çocukları olduğunu, iyi anılara odaklanması gerektiğini belirterek Livia'yı teselli etmişti.¹⁵¹ MÖ 7 yılında Tiberius, kendi adına ve Drusus'un zaferlerini kutlamak suretiyle annesine “*Livia Bölgesi*” adını verdiği bölgeyi

¹⁴⁵Ergene, 1998, **a.g.k.**, s. 64.; Bauman, 2003, **a.g.k.**, s.104.

¹⁴⁶Ergene, 1998, **a.g.k.**, s. 64.

¹⁴⁷Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 12.

¹⁴⁸I. Albasan (2017). *Ara Pacis Augustae kabartmalarındaki mitolojik ve dinsel etkilerin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 64-92.

¹⁴⁹Cass. Dio. LV. 383-385.

¹⁵⁰Sen. Cons. III.

¹⁵¹Sen. Cons. IV.

adamıydı. Tiberius senatoya, Livia da kadınlara ziyafet vermişti.¹⁵² Bu süreçte Drusus ile Antonia'nın evliliğinden; Germanicus, Livia ve gelecekte imparator olacak Claudius dünyaya gelmişti (Tablo 2-3). Drusus'un ölümünden sonra dul kalan Antonia, Augustus'un yasalarına rağmen yeniden evlenmeyi kabul etmemiş ve çocuklarıyla beraber Livia'nın evinde yaşamaya başlamışlardı.¹⁵³

Tiberius ile Iulia'nın evlilikleri başlangıçta uyum içinde olsa da araları çok geçmeden açılmıştı.¹⁵⁴ Suetonius; Tiberius'un neden kenara çekildiğini kendi içinde tartışmıştır. Ona göre Tiberius ya karısına tahammül edememiş ya göz önünde bulunmaktan sıkılmış ya da günün birinde devlet kendisine ihtiyaç duyarsa saygınlığını yitirmek istememiştir.¹⁵⁵ Bize göre Suetonius'un saydığı bu sebepler arasında en makul olanı karısı Iulia'ya tahammül edemediğidir. Çünkü aksi halde Tiberius, MÖ 2 yılında Rhodos (Rodos) Adası'na çekilirken tek başına değil karısı Iulia ile gitmeyi tercih ederdi. Her ne sebepten olursa olsun Livia, tahta daha çok yaklaşan oğlunun gönüllü sürgüne gitmesine razı olamamıştı. Tiberius, annesinin yalvarıp yakarmalarına ya da Augustus'un senatoda kendisini bıraktığı için gönül koymalara aldırılmamış ve kendi isteğini yaptırmak için dört gün ağzına lokma koymamıştır. Bu durum karşısında Livia, oğlunun ölüm orucuna yatmasına razı olamayacak ki ondan ayrı kalmaya ikna olmuştu. Tiberius gittiği Rhodos Adası'nda sade bir kır evinde kalarak aslında Suetonius'un gözlerden uzak kalmak istediği fikrini de bir nebze haklı çıkarmıştır.¹⁵⁶

Antik yazarların bize aktardıkları kadarıyla Livia ve üvey kızı Iulia'nın oldukça farklı karaktere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu fark şu örnekte açıkça anlaşılmaktadır: Gladyatör oyunlarına giderken, Livia'ya eşlik eden görevli erkekler hep akli başında iken, Iulia'ya eşlik edenler ise genç ve ölçüsüzdü. Bu durum Augustus'un da dikkatini çekmişti. O zaman Iulia, Augustus'a "*ben yaşlandığım zaman bana eşlik eden görevliler de yaşlanacaktır*" cevabını vermişti.¹⁵⁷ Bu fark Tiberius'un yokluğunda daha da artmıştı ki Iulia yaptığı ahlaksızlık ve zinalar nedeniyle evliliği sona erdirilmiş ve Campania kıyısında bir ada olan Pandateria'ya (Ventotene) sürgüne gönderilmişti. Scribonia da kızını yalnız bırakmamıştı. Bu sürgünde Iulia'nın yanına bir erkeğin bile yaklaşmasına

¹⁵²Cass. Dio. LV. 399.

¹⁵³Suet. Cl. I.; M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 26.

¹⁵⁴Suet. Tib. VII.

¹⁵⁵Suet. Tib. X.

¹⁵⁶Suet. Tib. X, XI.

¹⁵⁷Macrobius. Saturnalia. 2.5.8.'den aktaran Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 11.

izin verilmemiştir. Kızgınlığı biraz hafifleyen Augustus beş yıl sonra Iulia'yı Pandateria'dan daha iyi koşullarda anakaraya getirtmiş, ancak kızını hiçbir zaman affetmeyerek “*keşke evlenmeyip çocuksuz ölseydim*” sözlerini söylemiştir.¹⁵⁸

İki oğlu da Augustus tarafından evlat edinilen Iulia aslında gelecekteki imparatoriçe adayıydı. Ancak Iulia, örnek imparatorluk ailesinin dışında bir profil çizmekteydi. Daha doğduğu gün babası annesinden boşanmış, ikinci evliliğini babası yaşında bir adamla yapmıştı. Augustus'un çıkardığı zina yasasına Augustus'un kendisi uymamasına rağmen bu yasa Iulia'ya uygulanmıştı. Suetonius'un verdiği bilgilere göre Iulia, Tiberius'a daha evlenmeden ilgi göstermiş ancak kendisi bu ilgiyi görememişti. Iulia'nın suçsuz olduğunu savunanlar, Tiberius'un tahta geçmesini istemedikleri ve çiftin evliliğini geçersiz kılmak istedikleri için böyle bir yola başvurduğunu öne sürmüşlerdir.¹⁵⁹

Bu sırada Roma'ya geri dönmek isteyen Tiberius'un Iulia'ya tahammül edemediği için Roma'dan ayrıldığı fikrin daha makul hal almaktadır. Ancak geri dönmesine imparator izin vermeyince istemeyerek Rhodos'ta kalmaya devam etmiştir. Tiberius burada günden güne gözden düşmeye başlamış ve tehlikede olduğunu hissederek Roma'ya dönmek için Livia'yı aracı olmaya zorlamıştır. Oğlunun dönmesini isteyen imparatoriçe, imparatoru ikna etmeyi başarmıştı. MÖ 2 yılında Tiberius kamuda görev almama koşuluyla Roma'ya geri dönmüştü. Suetonius'a göre Tiberius'un geri dönmesinde üvey oğlu Gaius'un payı vardı.¹⁶⁰ Ergene de Livia'nın Augustus üzerinde büyük bir etkisi olmadığını savunmaktadır.¹⁶¹ Ancak Roma'ya geri dönmesinde Livia'nın bir etkisi olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

Augustus tarafından evlat edinilen ve eyaletlere *consul* olarak gönderilen Lucius Caesar, MS 2 yılında İspanya yolunda aniden geçirdiği hastalık nedeniyle, kardeşi Gaius Caesar da MS 4 yılında doğuda görev yaparken yaralanarak ölmüştü. Bu iki ölümden de Livia'dan şüphelenilmişti. Lucius'un öldüğü sırada Tiberius'un Roma'ya dönmesi bu şüpheleri daha da arttırmıştı.¹⁶² Gaius ve Lucius'un ölümünden Livia gerçekten sorumlu ise bu durum Livia'nın ordu içine uzanacak kadar güçlü bir konumda olduğunu

¹⁵⁸Cass. Dio. LV. 411-413.; Suet. Aug. LXV.; Suet. Tib. XI.

¹⁵⁹Ergene, 1998, **a.g.k.**, s. 68.

¹⁶⁰Suet. Tib. XI-XIII.

¹⁶¹Ergene, 1998, **a.g.k.**, s. 77.

¹⁶²Suet. Aug. LXIV.; Cass. Dio. LV. 419-421.

göstermektedir. Ancak tek halef hala Tiberius değildi. Zira Germanicus ve Agrippa Postumus da hayattaydı. MS 4 yılında Augustus, Agrippa Postumus ve Tiberius'u evlat edinmişti. Postumus da Augustus'un büyük yeğeni Germanicus'u evlat edinecekti (Tablo 2-3). Ancak Agrippa'nın acımazlığı ve zalimliği kısa zamanda evlatlıktan çıkarılmasına neden olmuştur. Ama iktidarda Germanicus ile Iulius kanı daha çok tercih edilmişti.¹⁶³ Livia'nın tek umudu ise oğlu Tiberius idi.

MS 4 yılında Gnaeus Cornelius, Augustus'a karşı bir suikast düzenlemişti. Bu suikasttan sonra geceleri uyuyamayan Augustus derdini eşi Livia ile paylaşmıştı. Cassius Dio, çiftin aralarında geçen diyalogları aktarmıştır. Livia eşini gayet mantıklı ve anlayışlı bir şekilde teselli etmiştir. İmparatoriçe, Augustus'a komplonun kendisine değil de rejime karşı yapıldığını, bir yöneticinin herkesi memnun etmesinin mümkün olmayacağını söylemiş ve bir kadın olarak bunları söylemeye cüret ettiğiinden suçlanmaması gerektiğini de belirtmişti. O zaman Augustus, Livia'yı konuşması için teşvik etmişti.¹⁶⁴ Bu diyalog aslında dönemin kadınları hakkında bilgi edinmemizi sağlamaktadır. Buna göre o dönemde bir kadın eşi de olsa her konuda fikrini açıkça beyan edemezdi. Ancak Augustus, Livia'dan fikir alarak dolaylı da olsa onu devlet yönetimine dahil etmiştir. Livia, çözüm olarak bazı komplocuları affetmesini, çünkü iyiliğin acımasızlıktan çok daha düzeltilebilir olacağını vurgulamıştı. Buna karşın herkesin suçunu affetmemeyi savunmuş, suç işleme konusunda ısrarlı kişileri tıpkı vücudumuzdaki iyileşmeyen organlar gibi yok etmek gerektiği şeklinde benzetme yapmıştı.¹⁶⁵ Tüm bu diyalog Livia'nın siyasi kimliğini göstermesi konusunda önem taşımaktadır. Çünkü Augustus kendisine komplo kuran Cornelius'u Livia sayesinde affetmekle kalmayıp ona *consulluk* görevi bile vermişti.¹⁶⁶ Ancak Cassius Dio'nun Livia'nın yönetime dahil edilmesi olayına karşı Suetonius farklı bir olayı aktarmıştır. Onun aktardıklarına göre Galyalı birine yurttaşlık hakkı vermek isteyen imparatoriçenin isteği Augustus tarafından reddedilmişti. Yine de Galyalı vergiden muaf tutulmuştu.¹⁶⁷

MS 7 yılında Agrippa Postumus giderek artan akli dengesizliği nedeniyle Planasia (Pianosa) Adası'na, bir yıl sonra da Postumus'un kardeşi Iulia, annesiyle aynı suçtan

¹⁶³Suet. Aug. LXV.; Ergene, 1998, **a.g.k.**, s. 77.; Scarre, 1995, **a.g.k.**, s. 26.

¹⁶⁴Cass. Dio. LV. 427-435.

¹⁶⁵Cass. Dio. LV. 437-441.

¹⁶⁶Cass. Dio. LV. 451.

¹⁶⁷Suet. Aug. XL.

dolayı Kızıldeniz'deki Timeros Adası'na sürgün edilmişti. Iulia'nın burada doğurduğu çocuğu ölüme terk edilmiştir.¹⁶⁸ Agrippa Postumus ve Iulia'nın sürgün nedenlerinin aralarındaki ensest ilişkiye yönelik dedikoduları da bulunuyordu. Bu dedikodular dönemin edebiyatına “*yabancı kral Agrippa, zalim kızkardeşine*”¹⁶⁹ dizeleriyle yansımıştı. Augustus da kızı Iulia ve torunları Agrippa Postumus ve Iulia'dan başının belası üç çıban olarak bahsetmiştir.¹⁷⁰

Augustus ile Livia'nın çocukları olmayınca Iulius-Claudius soyunu devam ettirmek adına aile içinde evlilikler yapılmasına devam edilmişti. Yapılan evliliklerle bu iki hanedanın birleştirilmesi düşünülmüş ve Augustus'un torunu Agrippina ile Livia'nın torunu Germanicus evlendirilmiştir. Çiftin bu evlilikten toplam dokuz çocukları oldu. Livia'ya hürmet niteliğinde bu evlilikten doğan iki kız çocuğa Iulia Drusilla ve Iulia Livilla adı verilmişti. Tiberius'un oğlu Drusus ise Germanicus'un kız kardeşi Livilla ile evlendirilmişti (Tablo 2-3).¹⁷¹ Claudius ise Livia'nın arkadaşı Urgulenia'nın torunu Plautia Urgulanilla ile evlenmişti.¹⁷²

Tacitus'a göre Livia daima torunlarıyla ilgilenmiş, hatta onları kendi evinde yetiştirmişti. Üvey torunu Iulia'nın bile sürgün hayatını kolaylaştırması için çabalamıştı.¹⁷³ Suetonius'un anlattığına göre Livia, hastalıklı olan torunu Claudius'a aşığılarak davranırken diğer torunu Caligula adıyla bilinen Gaius'a evinde bakmıştı.¹⁷⁴ Livia ailesinin dışında halka da yardım etmekten çekinmemişti. Özellikle bu dönemde genç kızların çeyiz masraflarını karşıladığı bilinmektedir.¹⁷⁵

Artık yetmiş beş yaşına gelen Augustus, Roma'dan ayrılıp Astura'ya (Torre Astura) varıp buradan denize açılmıştı. Ancak bağırsakları bozulunca Campania kıyılarındaki adalarda dolaştıktan sonra Capreae adasında dinlenmişti. Neapolis'te (Napoli) ise hastalığı iyice ağırlaşmış, burada yanına Tiberius'u çağırarak onunla konuşmuştu. Livia, hasta yatağında yine Augustus'u yalnız bırakmamıştı. Augustus 19

¹⁶⁸Suet. Aug. VXX.

¹⁶⁹Iuv. VI. 158.

¹⁷⁰Suet. Aug. LXV.

¹⁷¹Tacitus. *The annals*. (Çev: J. Jackson), England: Harvard University Press, I. XXXIII.; Ergene, 1998, **a.g.k.**, s. 79.

¹⁷²Suet. Cl. XXVI.

¹⁷³Tac. An. IV. LXXI.

¹⁷⁴Suet. Cal. X.; Suet. Cl. III.

¹⁷⁵Cass. Dio. LVIII. 187.

Ağustos MS 14 tarihindeki son sözlerini “*Livia, birlikteliğimizin anısıyla yaşa, sağlıklı kal!*”¹⁷⁶ diyerek Livia’ya aşkını bir kez daha kanıtlamıştır.

Marcellus, Gaius, Lucius gibi ölümlerden sorumlu tutulan Livia, Augustus’un ölümünden de sorumlu tutulmuştu. Cassius Dio’ya göre, Livia ağaçtan kendi eliyle incir toplamış ve incirlerden bazılarını da zehir bulaştırmıştı. Zehir bulaştırmadığı incirlerden kendisi de yemişti ki böylelikle imparator zehirlendiğini anlamamıştı.¹⁷⁷ Bize göre Livia, Augustus’un ölümünden sorumlu tutulmamalıdır. Bunun için birkaç sebep vardır. İlk sebebe göre yetmiş beş yaşında ölen Augustus o dönemin yaş ortalamasının zaten çok üstündeydi. Ayrıca Livia eğer Augustus’u zehirlemek istemiş olsaydı bu kadar yıl beklemesine gerek yoktu.

Augustus öldüğünde yetmiş iki yaşında olan Livia, Augustus’un ölümünden sonra onun mirasının üçte birine sahip olmuştu. Bu miktarın büyüklüğünü anlayabilmek adına şu örneğe bakmak yeterlidir. Numerius Atticus adlı bir Romalı, Augustus’un ölürken Proculus ve Romulus edasına yükseldiğini iddia etmiş ve bunun karşılığında Livia’dan bir milyon *sestertius* almayı başarmıştı.¹⁷⁸ Kalan üçte ikisi ise oğlu Tiberius’undu. Senatoda okunan Augustus’un vasiyetinin en can alıcı noktası ve tezimizin asıl konusu olan “*augusta*” unvanının Livia’ya verilmesiydi. Buna göre Augustus, Livia ve Tiberius’un kendi adını almasını istemişti. Livia eşinin ölümünden sonra Iulius ailesine katılarak onun adının dişil versiyonunu alarak “*augusta*” olmuştu (Tablo 1).¹⁷⁹

Augustus, Livia’yı Iulius hanedanlığına katarak acaba Livia’yı yönetime mi ortak etmek istemişti? Augustus’un sağlığında bile Livia ile konuşması gereken konuları bir kağıda not alarak ona danıştığı Suetonius tarafından aktarılmaktadır.¹⁸⁰ Augustus, Tiberius’u ise mecbur kaldığı için vasi olarak tercih etmişti. Böyle bir durumda Augustus, güvendiği eşini, pek de hazetmediği üvey oğlunun yönetiminde etkili kılmak istemiş olmalıydı. Bize göre, ataerkil bir yapıda olan Roma devletinde kadının yönetimi olağan bir durum değildi. Augustus, Livia’ya mirasından pay bırakarak ve adının ona verilmesini sağlayarak güvendiği bir kadını yönetime ortak etmek istemiş olmalıydı.

¹⁷⁶Suet. Aug. XCVII, XCVIII, XCIX, C.

¹⁷⁷Cass. Dio. LVI. 67.

¹⁷⁸Cass. Dio. LVI. 105.

¹⁷⁹Suet. Aug. CI.; Cass. Dio. LVI. 71-73.; Tac. An. I. VIII.

¹⁸⁰Suet. Aug. LXXXIV.

1.2.6. *Augusta Livia ve Tiberius dönemi*

MS 14 yılında Augustus'un ölümünün ardından, Suetonius'un deyimiyle, karısı Livia'nın yalvarmasına dayanamayan Augustus'un evlatlık edindiği Tiberius tahtta geçmişti. Bu arada Augustus'un vefat haberi halka tahtın en büyük adaylarından Agrippa Postumus öldükten sonra açıklanmıştı. Agrippa Postumus'un ölümüyle ilgili iki ihtimal vardı. Ölümünü ya Augustus ölmeden önce emretmiş ya da Livia, ölüm emrini Augustus'un ağzından yazmıştı.¹⁸¹ Bize göre Livia'nın bu olaya müdahalesi mümkündür. Çünkü oğlu Tiberius'u tahta geçirmişti ve Postumus'un varlığı Tiberius için büyük bir tehlike anlamı taşıyordu. Tiberius halk tarafından sevilmiyordu. Postumus, Livia karşıtları tarafından bir maşa olarak kullanılabilirdi. Postumus'un akli dengesinin yerinde olmamasından ziyade muhalifler tarafından Tiberius'un saltanatı için bir tehdit oluşturması ciddi bir sorundu. Böylece Livia, olayları Augustus gerçekleştirmiş gibi göstererek Agrippa Postumus'un ölüm emrini göndermiş olmalıydı.

Çok geçmeden MS 19 yılında Livia'nın torunu Germanicus'un ölümü de halkı başka bir üzüntüye boğmuş ancak Tiberius ve Livia'yı memnun etmişti. Germanicus'u Suriye valisi Piso'nun eşi ve Livia'nın yakın arkadaşı Plancia'nın zehirlediği düşünülmektedir. Çünkü ölü bedeninde kurşun rengi mor lekeler ile ağzında köpükler saptanmıştı. Piso suçlu bulunurken Plancia, Livia'nın araya girmesiyle bağışlanmıştı. Piso intihar etmeseydi, Germanicus'un ölümüne dair Tiberius'tan aldığı emirleri açıklayacağına dair görüşler de mevcuttur.¹⁸² Halkın sevgisinin Germanicus'tan yana olması, Tiberius için bir dezavantajdı. Bu nedenle her halükarda Germanicus'un da ortadan kaldırılması gerekiyordu. Tüm bu bilgiler ışığında Germanicus'un ölümünde Livia ve Tiberius'un parmağının olması muhtemeldir. Bu olay aynı zamanda *Augusta* Livia'nın kendi çıkarları doğrultusunda yargı kararlarına müdahale edeceğini de göstermektedir.

Bu dönemde Plancia olayına benzer bir gelişme daha yaşanmıştı. Livia'nın Urgulania adında bir arkadaşı vardı ve o bir davette Piso'yu dinlemeyi reddedince olay mahkemeye yansımıştı. Urgalinea, Livia ile olan arkadaşlığından güç bularak tanık olarak görünmeyi reddetmişti. Bu durum karşısında bir *praetor* sadece Vesta rahibelerine

¹⁸¹Suet. Tib. XXI-XXII.

¹⁸²Cass. Dio. LVII. 163.; Suet. Tib. LII.; Suet. Cal. I, II.; Tac. An. III. XV.

uygulanan bir uygulama ile evine giderek onu sorgulamıştı.¹⁸³ Urgulania bu olayda Livia'dan güç bulmuş olmalıydı. Plancia'yı yargı önünde kurtaran *Augusta* Livia yakın arkadaşı Urgulania'yı da desteklemişti.

Roma'da bu gelişmeler yaşanırken eyaletlerde de hem yeni imparator Tiberius hem de annesi *Augusta* Livia için çeşitli etkinlikler yapılmaktaydı. MS 23 yılında Batı Anadolu'daki on bir şehir Tiberius, Livia ve senato adına bir tapınak yapma yarışına girmişlerdi. Bu yarış Smyrna (İzmir) kazanmış ve Tiberius, Livia ve senato adına bir tapınak yaptırmıştı. Yine bölgede bulunan Aphrodisias'ta bir aile, Livia ve tanrıça Aphrodit'e ait bir tapınak yapımına başlamıştı. Ephesos'ta bir sundurma yapan Roma vatandaşı C. Sextilius Polio ise buraya Augustus, Livia ve Tiberius'un heykellerini koymuştu. Batı Anadolu'daki bu onur anıtları bölgede meydana gelen deprem sonucu Tiberius'un yardımlarına karşılık, kentlerin imparator ve ailesine şükranlarını göstermektedir.¹⁸⁴

Bu depremden sonra bölge halkı Livia ve Tiberius'a şükranlarını sunmak için onların heykellerini yapmışlardır. Nitekim bölgede pek çok Livia heykeli ele geçirilmiştir. Küçük Asya'da bulunan Livia portrelerini inceleyen Erkoç, Livia portrelerini dört farklı tipte belirtmiştir: Marbury Hall, Fayum, Kiel/Salus ve Diva Augusta. Ephesos Yamaçevler'de bulunan ilk portrenin görünüşünü Erkoç, şu şekilde açıklamıştır: “Yüzü aşağı doğru daralır, çenesi hafif çıkıntılıdır, ince üst dudakları vardır, gözleri büyük ve kaşları kavislidir, gıdığı ise dolgundur.” Erkoç Livia'nın saçları ile devam eder. “Alnının ortasında bulunan nodusu örgü biçiminde saç şeridi geriye doğru devam eder, kulak önlerinde küçük saç perçemleri vardır, ensedeki topuz ise yayvandır” (EK 9).¹⁸⁵

Erkoç'un sözünü ettiği Ephesos'taki ikinci Livia portresi ise Yukarı Agora'da bulunmuştur. Bu portrede *khiton* ve *himation* giymiş olan Livia yüzü oval, çenesi kısa, kaşları kavisli, gözleri büyük, elmacık kemikleri belirgin, küçük ağız aralığı olarak tasvir edilmiştir. Nodusu kırıktır, saç perçemleri kulaklarının önüne düşmektedir (EK 10).¹⁸⁶

¹⁸³Tac. An. II. XXXIV.

¹⁸⁴M. Bekaroğlu (2006). *İmparator Tiberius zamanında (m.s. 14-37) Anadolu ile Roma imparatorluğu arasındaki sosyo-politik ilişkiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 75-76.

¹⁸⁵S. Erkoç (2016). Küçük Asya'daki Livia portreleri. *Cedrus The Journal Of MCRI*, s. 211.

¹⁸⁶Erkoç, 2016, **a.g.k.**, s. 212.

Livia'nın Anadolu'da bulunan diğer portresi de Bodrum'dadır. Bu portrede yüzü oval, kavisli kaşları, büyük gözleri, küçük ağız, gıdığı dolgun bir Livia karşımıza çıkmaktadır. Nodusunun iki tarafından da dalgalı saçları ve alnındaki küçük saç perçemleri ile Ephesos'daki portrelerle ayrılır. Nodusu küçüktür, ensesindeki topuz ise büyük ve yayvandır (EK 11).¹⁸⁷

Erkoç'un son incelediği Livia portresi ise Aphrodisias'da bulunmuştur. *Khithon* giydiği düşünülen portrenin başında *himation* izlerine rastlanır. Ancak nodusun kayıp olması ve başın örtülü olması yorum yapmayı sınırlandırır. Portrenin yüzü uzun, kaşları kavisli, alnı küçük saç perçemleriyle kaplıdır (EK 12).¹⁸⁸

Bunlar ve diğer buluntulardan anlaşıldığı gibi Roma tahtında ikinci imparator Tiberius otururken, imparatoriçelik tahtında da annesi Livia yer almıştır. Yavaş yavaş ilerleyerek nihai amacına ulaşan Livia, Roma sarayında yerini korumayı başarmıştır. Bize göre artık Livia'nın boşanma korkusu kalmamıştır ve oğluna tüm yaptırımlarını uygulatma hakkına sahiptir. Hepsinden öte ilk eşi Agrippina ile boşandırılan ve Iulia'nın da zina nedeniyle sürgüne gitmesiyle ikinci kez dul kalan Tiberius'un tekrar evlenmeyip Roma imparatorluk sarayına bir kadın getirmemesi Livia'nın konumunu daha da güçlendirmiştir. Çünkü Tiberius'un olası bir evliliği Livia'nın oğlu üzerinde etkisini azaltabilirdi. Belki de bu nedenle Livia oğlunu tekrar evlendirmemiştir.

Livia şimdi eskisinden yani, Augustus'un yaşadığı döneminden daha güçlü konuma ulaşmıştır. Cassius Dio'ya göre Augustus öldükten sonra tek başına hükümdar gibi yönetimde söz sahibi olan Tiberius değil, Livia'ydı.¹⁸⁹ Tiberius, babası Nero'nun kaçması gerektiği için çocuk yaşta oradan oraya sürüklenmişti. Annesi ile babası boşandıktan sonra Tiberius'un annesi, babasının kaçmak zorunda kaldığı kişi ile yani Augustus ile evlenmişti. Bu evlilik nedeniyle Tiberius küçük yaşta annesinden ayrı kalmış, babasını dokuz yaşında kaybedince annesi ve üvey babasının evine taşınmıştı. Kendisinden daha çok sevilen kardeşi Drusus'un ölümü onun önünü açarken, annesinin yardımıyla üvey babasının bulunduğu konumdan yararlanmıştı. Daha önce kimseye verilmeyen zafer töreni nişanlarıyla onurlandırılmış, *quaestorluk*, *praetorluk*, *consullük* makamlarına gereken yaştan önce gelmişti.¹⁹⁰ Tüm bunlar Livia'nın başarısının

¹⁸⁷Erkoç, 2016, **a.g.k.**, s. 212-213.

¹⁸⁸Erkoç, 2016, **a.g.k.**, s. 213.

¹⁸⁹Cass. Dio. LVII. 141.

¹⁹⁰Suet. Tib. VI, IX.

göstergesiydi. Çünkü Augustus'un, üvey oğlu Tiberius'tan hoşlanmadığı bilinen bir gerçektir. Livia'nın tüm bu uğraşlarına rağmen Tiberius, Rhodos'a çekilmiş ve geri dönmek istediğinde izin verilmemişti. Geri döndüğünde bile kamu hayatından uzak tutulmuştu. Gaius ve Lucius'un ölümü, Agrippa Postumus'un sürgünü Augustus'un tek varisinin Tiberius olmasını sağlamıştı. Augustus'un ölümü ile de tahta geçen Livia'nın oğlu olmuştu.¹⁹¹

İmparator olduktan sonra Tiberius kendisine verilmek istenilen onurlardan pek azını ve mümkün olduğunca küçük olanları kabul etmişti. Kendisine tapınaklar adanmasını, rahip ve katiplerin atanmasını, heykellerini ve büstlerini izni olmadan dikilmesini yasakladığı gibi “*imparator*”, “*Vatanın Babası*” gibi unvanların verilmesini de istememişti. Augustus adını bile sadece diplomaside kullanmıştı. Eylül ayına Tiberius, ekim ayına da Livia adının verilmesine izin vermemişti. Dilin ve aklın bir ülkede özgür olması gerektiğini söyleyerek ailesine yapılan hakaret ve iftiralara göz yummuştu.¹⁹²

Aynı dönemlerde birçok Romalı Livia'nın “*Vatanın Anası*” olarak adlandırılması gerektiğini önermiştir. Yunanlılarda yöneticilerin babasının adıyla adlandırılmasına benzer şekilde Tiberius'un da annesinin adıyla adlandırılması gerektiğini savunanlar bile vardı. Tüm bu onurlar kabul edilmemişti. Tüm bu uygulamalardaki itirazlara rağmen Livia rahibelik makamına ulaşmış ve aynı zamanda kendisine *lictor* adı verilen görevli tahsis edilmiştir. Tiberius'un reddedeceği konular olduğu gibi Livia'nın da oğluna danışmadan uygulayacağı kararlar vardı. Livia, Marcellus Tiyatro'sunun yakınlarında Tanrısal Augustus'a adadığı bir heykele yazdığı yazıda kendisinin adından sonra Tiberius'un adını not ettirmişti. Ancak böylesi gelişmeler ve başka birtakım olaylar Livia ile Tiberius arasında gerginliğe yol açmıştı. Örneğin; Vesta Tapınağı'nda çıkan bir yangında Livia'nın halka ve askerlere yardım etmesinin bir kadına uygun olmadığını bahane ederek halk meseleleriyle ilgilenen Livia'nın elinden bu otorite Tiberius tarafından alınmıştı. Ona sadece ev meselelerine karışabilme izni verilmişti.¹⁹³ Her ne kadar bu yetkiler, sıfatlar, otoriteler reddedilse de bunların verilmek istenmesi bile Livia'nın gücünün göstergesiydi.

¹⁹¹Suet. Tib. X, XI, XIII, XV, XXI.

¹⁹²Suet. Tib. XXVI, XXVIII.

¹⁹³Cass. Dio. LVII. 141-143.; Suet. Tib. L.; Tac. An. I. XIV, III. LXIV.

Bu gerginlikten uzaklaşmak isteyen Tiberius MS 26 yılında Capreae Adası'na çekilmişti. Ancak daha önceden Tiberius tarafından yurttaşlık hakkı verilmiş birisini Livia yargıçlar mahkemesine atayınca, Tiberius bu emrin annesi tarafından verilmiş olduğunu belirtmiş ve ikili arasında yine gerginlik baş göstermişti. Bu olaya karşılık Livia da Augustus döneminde Tiberius'un acımasızlığını belli eden belgeleri okumuştur.¹⁹⁴ Tek amacı oğlunu tahta geçirmek olan Livia'nın bu belgeleri saklamış olması muhtemeldir. Çünkü Livia kendi konumunu garantilemek için oğlunu tahta geçirmeyi planlamış olmalıydı. Bu nedenle bu belgeleri elinde koz olarak saklayıp okuması olasıdır.

Acaba Livia, Tiberius döneminde verilen tüm onursal sıfatların reddedileceği, otoritelerinin alınacağı bir durumla karşı karşıya kalacağını düşünmüş müydü? Livia'nın, Augustus'u pek çok konuda ikna edebilmişken oğlunu ikna edemeyişinin sebebi neydi? Ekim ayına Livia'nın adının verilmemesi, Vatanın Anası diye adlandırılmasının kabul edilmemesi, Tiberius'un adından sonra Livia'nın adının geçmemesi gibi hususlar, Livia'nın Tiberius üzerinde hakimiyet kuramadığının birer kanıtıdır. Çünkü Livia tüm bu yolları bu onurlara kavuşmak için kat etmişti. Livia ve Tiberius arasındaki bu gelişmelerden Tacitus, Livia ve Tiberius arasındaki bu gelişmeleri, ya anne-oğul arasındaki uyumun devam ettiği ya da aralarındaki nefreti gizleme konusunda başarılı oldukları şeklinde iki neden sığdırmıştı.¹⁹⁵ Onlar aralarındaki nefreti gizlemişlerdi. Livia'nın Tiberius'u imparator yapan kişinin kendisi olduğunu sürekli hatırlatması,¹⁹⁶ daha önce hiçbir hükümdar tarafından hükümdarın isminden sonra annesinin adının yazılmamış olması ve kendisinden bunu talep etmeleri Tiberius'un imparatorluk gururunu kırmış olmalıydı. Hatta belki de Tiberius, sevdiği eşi Agrippina'dan boşanmaya zorlanmasının kinini tutuyordu. Tüm bunlar Tiberius açısından haklı gerekçeler gibi görünmektedir. Ama asıl yetkinin imparator olmasını sağlayan annesinde değil de kendisinde olduğunu bilen Tiberius annesine karşı tüm bu önerileri reddetmiştir. Ancak her şeye rağmen Livia, Augustus döneminden daha güçlü bir konumda gözükmektedir. Öncelikle Augustus'un servetinin üçte birine sahip olarak ekonomik yönden güçlü bir kadın portresi çizmektedir. Ayrıca ne tür gerginlik yaşanırsa yaşansın onun başarılarından biri Roma imparatorluk tahtında oturan Tiberius olmuştur. Hepsinden öte o tarihteki ilk *augusta* idi ve başarısının en büyük delili bu sözcükte saklıydı.

¹⁹⁴Cass. Dio. LVI. 105., LVII.143.; Suet. Tib. XXXIX, LI.

¹⁹⁵Tac. An. III. LXIV.

¹⁹⁶Cass. Dio. LVII. 141.

1.2.7. Livia'nın ölümü

Yaşı ilerleyen Livia MS 22 yılında bir hastalığa yakalanmıştı. Livia'nın hastalık döneminde Capreae Adası'nda bulunan Tiberius, annesini ziyarete gitmemişti. Annesini ziyarete gitmemesi ona kırgın olduğunun bir göstergesi olmalıydı. 86 yaşındaki Livia MS 29 yılında hayata gözlerini yumdu. Livia'nın hayatta tek umut kaynağı olan Tiberius annesi öldükten sonra cenazesine gitmemek için oyalanmıştı. Ceset kokmaya başlayınca Tiberius beklenmeden cenaze töreni yapılmış ve Augustus Anıtı'na gömülmüştü. Tiberius, annesinin tanrıçalaştırılmak istenmediği gerekçesi ile Livia'yı tanrıça ilan etmemişti. Livia'nın cenaze söylemini on yedi yaşındaki büyük torunu Caligula yapmıştı. Tiberius, Livia'nın mirasını kimse ile paylaşmamıştı. Livia'yı tanrıçallaştıran, onun hasta diye dikkate almadığı Claudius olmuştu. Claudius MS 41 yılında Livia'yı tanrıçallaştırmakla kalmamış aynı zamanda Livia'nın bir heykelini Augustus Tapınağı'nı dikmişti. Ayrıca Vesta rahibelerini uygun kurbanlar sunmakla görevlendirmiş ve kadınların yemin ederken Livia'nın adını kullanmasını emretmişti.¹⁹⁷ Vesta rahibeleri, ağırbaşlı giyimleriyle ve davranışlarıyla iffetli olmanın birer temsilcileriydi¹⁹⁸ ve bu anlamda rahibelerin tüm özellikleri Livia'da toplanıyordu. Bu nedenle Vesta rahibelerinin yeminlerinde Livia'nın adını zikretmeleri bizce bir tesadüf değildi.

Tiberius ise Capreae Adası'nda yaşamaya devam etmişti. Roma'nın ikinci imparatoru, annesi olmadan sekiz sene daha tahtın yasal sahibi olmuştu. Ama tekrar evlenmediği için onun döneminde Livia'dan başka *augusta* karşımıza çıkmamaktadır.

Ferrero, bir imparatoriçenin niteliklerini şu şekilde belirtir: Soylu bir aileden gelmeli, dindar, iffetli, sadık, sade ve alçakgönüllü olmalı, imparatorluk sarayında çalışanları yönetebilmeli, ziyafet ve davetlerde görevlerini kusursuz bir şekilde yerine getirmelidir.¹⁹⁹ Livia tüm bu sayılanların vücut bulmuş haliydi. İmparator Augustus'un her zaman yanında yer almış, düşünceleriyle Augustus'a destek ve yardımcı olmuştu. Bu çift tüm Romalı ailelere örnek olmak istemişti. Tüm erkek vasiler içinde Livia kendi oğlu Tiberius'u tahta geçirmeyi başarmıştı. O tüm gayesi oğlunu tahta görmek olan bir anne değildi. Eğer öyle olsaydı oğlu tahta geçtikten sonra oğlunun kamuoyunda küçük düşmesini sağlayacak hareketlerde bulunmazdı. O tamamen kendi egemenliğini

¹⁹⁷Cass. Dio. LVIII. 187-189, LX. 377.; Suet. Tib. LI.; Suet. Cal. X.

¹⁹⁸G. Duby and M. Perrot (2005). *Kadınların tarihi i antik tanrıçalardan Hıristiyan azizelere*. (Çev: Ahmet Fethi), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 381.

¹⁹⁹Ferrero, 2016, **a.g.k.**, s. 124.

yaşayacak bir ortam hazırlamak için oğlunu tahta geçirmişti. Ama Augustus döneminde olduğundan daha çok Tiberius döneminde gücünü yaşamıştı. Bir kadın olarak ataerkil bir devlette Livia çok şey başarmıştı. İki imparator döneminde de hükümdarlığını sürdürmüştü. O sikkelere konu olmuş, heykelleri imparatorluğun dört bir yanına yayılmıştı. Döneminden sonra da unutulmamış, torunları tarafından tanrıçalaştırılmış, heykelleri dikilmeye devam etmişti. Livia, kendisinden sonra bir “*Yeni Livia*” sorununu da ortaya çıkarmıştı.

1.3.Ensest İlişkiden Tutkulu Aşka: Iunia Claudilla, Livia Orestilla, Lollia Paulina, Caesonia ve Drusilla

31 Ağustos MS 12 yılında doğan Caligula, Livia'nın Drusus'tan olan torunu Germanicus ile Agrippa ve Iulia'nın kızı Agrippina'nın evliliğinden dünyaya gelmiştir (Tablo 2-3).²⁰⁰ En büyük şansı Germanicus'un oğlu olması gibi gözüксе de aslında bu bir tür şanssızlıktı. Çünkü psikolojik gelişiminde bu durum olumsuz bir rol oynamıştı. Caligula'nın ordugahta çok küçük yaşlardan itibaren ölümler görmesi ve askerler tarafından sevilerek şımartılması onun sorunlu kişiliğinin oluşmasına neden olmuştur. Bununla beraber babasının ölmesiyle ailesinin başına gelenlerden de oldukça etkilenmiş olmalıydı. Çünkü annesi Büyük Agrippina sürgüne gönderilirken erkek kardeşleri hapse atılmışlardı. Caligula, sırasının kendisine geldiğini düşünerek günlerini korku dolu geçiriyor olmalıydı. Tüm bu gelişmeler Caligula'nın psikolojisini olumsuz yönde etkilemişti. Caligula'nın eşlerine geçmeden önce annesi Büyük Agrippina'yı ele almamız kadınların saraydaki süreçlerinin anlaşılması bakımından daha açıklayıcı olacaktır.

1.3.1. Büyük Agrippina (MÖ 14-MS 33)

Büyük Agrippina olarak da bilinen Agrippina Vipsania, sikkelerden anlaşıldığı kadarıyla uzun burunlu, büyük gözlü, yay biçiminde kaşı ve hafif uzun çeneli bir görünümüne sahipti. Saçlarını kıvrırcık dalgalar halinde arkada topuz ile tutturmuştur. Sikkelerden birinde büstünün etrafında AGRIPPINA M F MAT C CAESARIS AVGVSTI yazısı yer almaktadır. Sikkenin arka yüzünde ise kadınların ayrıcalıklı arabası olan *carpentum* resmedilmişken, MEMORIAE AGRIPPINAE, yani Agrippina'nın anısına yazısı yer almaktadır (EK 13). Caligula, annesi için darp ettirdiği bir diğer sikkenin arka yüzüne annesinin büstünü koymuştur. Büstün etrafında AGRIPPINA MAT

²⁰⁰Suet. Cal. VII, VIII.

C CAES AVG GERM yazısı yer almaktadır (EK 14).²⁰¹ Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi'nde bulunan büstlerden birine göre gözleri badem şeklindeki, burun ve dudakları eser tahrip olduğu için tam anlaşılmamaktadır. Ancak ortadan ikiye ayrılmış saçları yanlardan bukleler şeklinde dökülmektedir (EK 15).²⁰²

Agrippina Vipsania, Augustus'un kızı Iulia ile dostu Agrippa'nın kızıydı. Evliliğini Tiberius'un kardeşi Drusus ile Genç Antonia'nın çocukları Germanicus ile yapmıştı. Bu evlilikten dokuz çocukları olmuş ama üç çocuğu küçük yaşta hayatlarını kaybetmişti. Geriye altı sağlıklı çocuk kaldı: Agrippina, Drusilla, Livilla, Nero, Drusus ve Gaius (Caligula) (Tablo 2-3).²⁰³ Soylu bir ailede doğan Agrippina ordu tarafından oldukça sevilen biriyle evlenerek iyi bir evlilik yapmıştı. Agrippina, Germenlere karşı savaşa giden kocasını yalnız bırakmamış, aynı zamanda ordudaki askerlere kıyafet dikip onların yaralarını sarmıştı. O, ordudaki askerlere yardım eden güçlü, cesur bir kadındı.²⁰⁴ Ancak Germanicus'un bu zaferleri halk tarafından sevilmeyen Tiberius'u rahatsız etmiş ve Germanicus doğuya atanmıştı. Tiberius, Germanicus'a kontrol etmesi için Piso ve eşi Plancina'yı da bölgeye göndermişti. Plancina da Livia'dan, Agrippina'ya zulmetme konusunda tavsiyeler almıştı.²⁰⁵ 10 Ekim MS 19 yılında Germanicus'un gizemli bir şekilde ölümünden Piso ve Plancina suçlu bulunmuştu.²⁰⁶ Onlara bu emri Tiberius'un verdiği şeklinde söylentiler dolanıyordu.²⁰⁷ Tacitus ve Suetonius da ölümlerden Tiberius'u sorumlu tutmuşlardır ki bu olasılık makul görünmektedir. Çünkü Germanicus, hep Tiberius için ciddi bir tehdit olmuştur.

Altı çocukla dul kalan Agrippina, Germanicus'un külleriyle beraber Roma'ya dönmüştü. Güçlü bir kadın olduğunu, yazgısını kabullenmek yerine senatoya Piso'yu suçlamaya gitmesiyle bir kez daha kanıtlamıştı.²⁰⁸ Ancak Piso intihar etmiş ve karısı Plancina, Livia'nın korumasıyla güvence altına alınmıştı.²⁰⁹ Agrippina böylece senatodan eli boş dönmüştü. Livia, kendi torununun eşi yerine kan bağı olmayan Plancina'nın tarafını tutmuştu. Bu olaya Plancina'nın Livia tarafından kullanılması ve Livia'nın oğlu

²⁰¹N. Baydur (1998). *Roma sikkeleri*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s. 35.

²⁰²Çalık Ross, A. (2002). Bir kadın portresi: Agrippina Maior (?). *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 0 (14), s. 71-72.

²⁰³M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 9.; Suet. Aug. LXIV.; Suet. Cal. VII.

²⁰⁴Tac. An. I. LXIX.

²⁰⁵Tac. An. II. XLIII.

²⁰⁶Tac. An. II. LXXII.

²⁰⁷Suet. Tib. LII.

²⁰⁸Tac. An. II. LXXV.

²⁰⁹Suet. Tib. LII.; Tac. An. III. XVIII.

Tiberius'a karşı kendi gibi hırslı Agrippina'yı saf dışı bırakmak istemesi şeklinde bakmak gerekmektedir. Çünkü Livia, ilerleyen yaşında oğlu Tiberius'un arkasından işler çevirecek birini bırakıp oğlunun saltanatını tehlikeye atmak istememiş olmalıydı. Ancak her halükarda bu olaylarla Livia ve Agrippina'nın arası iyice açılmıştı.

Kocasını kaybeden Agrippina'nın tek umudu çocukları idi. MS 23 yılında Tiberius'un oğlu Drusus ölünce yerine halefi olarak bırakacak biri kalmamıştı. Bu durumda kan bağı bulunan Germanicus ve Agrippina'nın çocuklarının halef olarak seçilmesi muhtemeldi. Çiftin en büyük oğulları bu dönemde on altı yaşında olan Nero idi.²¹⁰ Agrippina bu süreçte yaşının genç olduğunu ve yeniden evlenmek istediğini imparatora açmıştı. Ama Tiberius, böyle bir evlilikle daha da güçleneceğini bildiği Agrippina'nın evlenmesine izin vermemişti.²¹¹ Böylelikle, Agrippina ile Tiberius arasında güvensizlik daha da artmıştır. Bu güvensizliği gösteren olaylardan biri sarayda yaşanmıştır. Buna göre Tiberius'un yemek davetinde Agrippina, kendisini zehirleyebileceğine inandığından, imparatorun bizzat kendi eliyle sunduğu meyveleri yemeyerek onları hizmetçilerine vermiştir.²¹²

Birbirlerini pek sevmeseler de aslında Agrippina'yı koruyan Livia olmuştu. Ancak Livia'nın MS 29'daki ölümünden sonra Tiberius, senatoya gönderdiği bir mektupta Agrippina'yı kibirlilikle, büyük oğlu Nero'yu ise kamu düşmanı olarak suçlamıştı. Agrippina, Pandataria'ya, Nero ise Pontia'ya (Ponza) sürgün edilmişti. Bu sırada Nero intihara zorlanmış, Drusus ise açlıktan ölüme terk edilmişti. Suetonius'un aktarımına göre güçlü karakteriyle bilinen Agrippina ölürken bile karakterinden taviz vermemiş, ağzına bir lokma koymayarak açlıktan ölmüştü.²¹³ Hatta bu noktada Lightman, Agrippina'nın oğlunun sonunu görmediği için sevinmiş olacağını belirtmiştir.²¹⁴

1.3.2. Iunia Claudilla: Caligula'nın ilk eşi (MS 1. Yüzyıl)

Caligula MS 33 yılında, daha Tiberius imparatorken soylu sınıftan ve *consul* olan M. Silanus'un kızı Iunia Claudilla ile evlenmişti. Iunia Claudilla'nın doğum sırasında

²¹⁰Ferrero, 2016, **a.g.k.**, s. 100.

²¹¹Tac. An. IV. LIII.

²¹²Suet. Tib. LIII.; Tac. An. IV. LIV.

²¹³Suet. Tib. LIII, LIV.; Tac. An. V. III.

²¹⁴M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 12.

öldüğü²¹⁵ ve bu ölümlerin çoğunun bilinmeyen kadın hastalıklarından kaynaklandığı tahmin edilmektedir.²¹⁶

1.3.3. İktidara giden yol: Ennia Naevia (MS 1. Yüzyıl)

Caligula karısını kaybettikten sonra muhafız alayı başkanı Macro'ya yakınlaşmak için onun karısı Ennia Naevia'yı baştan çıkarmıştı. Hatta imparator olursa onunla evleneceğini vaat etmekle kalmamış, ona yazılı belge bile vermişti. Caligula, bu kadın sayesinde Macro'ya yakınlaşıp Tiberius'u zehirlemiş ya da diğer bir söylentiye göre onu boğmuş²¹⁷ ve imparator olmuştu. Vaat ettiği gibi Naevia ile evlenmese de Caligula'yı imparatorluğa götüren kişilerden birisinin bir kadın olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Naevia hakkında bilinenler bu kadar olmakla beraber hakkında Caligula'nın imparatoriçelik vaadine inanması nedeniyle hırslı bir kadın olduğu yorumunu yapabiliriz.

1.3.4. Livia Orestilla (MS 1. Yüzyıl)

Caligula'nın ikinci eşi Livia Orestilla olmuştur. Aslında Livia Orestilla MS 37 yılında Gaius Piso ile evlenmişti. Ancak düğün günü davetliler arasında bulunan Caligula tarafından evine götürülmüş ve onunla evlendiğini duyurmuştu. Livia Orestilla'yı kaçırap evlendiği için kendisini Sabin kadınlarını kaçıran Romulus'a ve Livia Drusilla'yı eşinden boşatıp evlenen Augustus'a benzeten Caligula iki yıl sonra Livia Orestilla'nın eski kocası Piso ile görüştüğünü iddia ederek onları sürgüne göndermiştir.²¹⁸ Böylece Caligula ikinci eşinden de kısa sürede ayrılmıştır.

1.3.5. Kız kardeşler ve Caligula

Kaynaklar Caligula'nın ailesine düşkün biri olduğunu yazmaktadır. Annesinin onuruna yarışmalar düzenlemesi, babasının ismini Eylül adına, Livia'ya verilen onurları babaannesi Antonia'ya vermesi bu durumu kanıtlamaktadır. Caligula'nın Agrippina, Drusilla, Livilla adında üç kız kardeşi vardı. Kız kardeşlerinin Caligula için önemini senatodaki şu yemin ortaya koymaktadır: "*Gaius Caesar ve kız kardeşleri için hayırlı, uğurlu olsun.*"²¹⁹ Caligula, kız kardeşlerini senatoda adlarına yemin ettirecek kadar çok

²¹⁵Suet. Cal. XII.

²¹⁶Yirmili yaşlarda direnç kazanamayan rahim boyunu kapsayan zar, bu dönemdeki erken yaşta başlayan evlilikler nedeniyle rahim kanseri riskini doğurmaktadır. Bir olasılıkla, Iunia Claudilla da bu sebeple doğum yaparken ölmüş olmalıydı. Tannahil, 2003, **a.g.k.**, s. 114.

²¹⁷Suet. Cal. XII.

²¹⁸Suet. Cal. XXV.

²¹⁹Suet. Cal. VII, XV.

seviyordu. Bunun dışında onlara Vesta Rahibelerinin ayrıcalıkları ile Circus'taki yarışlarda imparator koltuğunda eşlik etme hakkı tanınmıştı.²²⁰ Onlar adına bastırılan bir sikkenin arka yüzünde Agrippina, Drusilla ve Livilla isimleri yer alırken üç kız kardeş *Secvritas* (güvenlik), *Concordia* (uyum) ve *Fortvna* (kader) kavramlarıyla özdeşleştirilmişti (EK 16).²²¹ Ama imparatorun sevgisi kardeşlik sevgisini de aşıyordu. Suetonius'un anlattıklarına göre, Caligula kız kardeşleriyle enest bir ilişki yaşamaktaydı. Bir şölen sırasında her kız kardeşini sıra ile altına yatırmıştı. Ama bu üç kız kardeşinden özellikle Drusilla'ya özel bir ilgisi vardı. Drusilla, ele geçirilmiş bir büstten anlaşıldığı kadarıyla çekici bir kadındı. Kulakları lüle şeklindeki saçlarının altında, gözleri badem ve ince kaşları yay şeklindeydi. Hafif tombul yanaklarını çevreleyen yüzü belirgin çeneyle beraber yuvarlaktı. Üst dudağının hatları belirgindi. Saçları arkadan iki kat oluşacak şekilde toplanmıştı. Kafasında taca benzer bir takı takmıştı (EK 17). Dış görünüşünü bu şekilde tasvir edebileceğimiz Drusilla'nın bekaretini bozan Caligula olmuştur. Hatta Suetonius'un aktarmasına göre babaannesi Antonia onları yatakta yakalamıştı.²²² Ancak Drusilla *consul* Lucius Cassius Longinus ile evliydi. Suetonius'un deyimiyle canavar Caligula için kız kardeşinin evli olması pek de mühim bir konu değildi. Çünkü Caligula kardeşinin boşanmasını sağlamış ve ona yasal karısıymış gibi davranmıştı. MS 37 yılında Drusilla, Caligula hastalandığında malının ve imparatorluğun mirasçısı olarak atanmıştı.²²³ Drusilla ikinci evliliğini Gaius Lepidus ile yapmış gibi gözükse de Caligula'nın eşi olmaya devam etmişti.²²⁴

Drusilla'nın 38 yılındaki ölümünün ardından resmi yas ilan edilmiş ve bu yas sürecinde gülmek, yıkanmak ve ebeveynlerle akşam yemeği yasaklanmıştı. Acısından Roma'dan kaçan Caligula, Syracuse'dan (Syracuse) saç sakalı uzamış bir halde dönmüştü. Döndüğünde halk toplantılarında ve askerler önünde Drusilla'nın tanrısal gücü üzerine yemin etmiş, ona Livia'ya verilen tüm onurlar verilmişti. Tanrıça ile aynı boyuttaki altın heykeli Venüs Tapınağı'na konulmuş, senatörlere ve şövalyelere ziyafet verilmişti. Kadınlar her zaman Drusilla'nın adına yemin edecek, onun doğum günü "*Ludi Megelanses*"²²⁵ ile eşit kutlanacaktı. Daha sonra Panthea adı verilen Drusilla, tüm

²²⁰Cass. Dio. LIX. 269.

²²¹Baydur, 1998, **a.g.k.**, s. 35.

²²²Suet. Cal. XXIV.; Eut. VII. XII.

²²³Suet. Cal. XXIV.

²²⁴Cass. Dio. LIX. 293.

²²⁵Cybele adına düzenlenen oyunlardır.

kentlerdeki tanrısal onurlara da kabul edilmişti.²²⁶ O dönemde yaşanan bir olay, Caligula'nın kız kardeşine olan ilgisini açık bir şekilde göstermektedir. Buna göre, *senator* Livius Geminius, Drusilla'nın cennete gittiğini ve tanrılarla korunduğunu kendi gözleriyle gördüğüne dair yemin edince bu beyan karşısında bir milyon *sestertius* ödül almıştı.²²⁷

Caligula diğer kız kardeşlerine bu kadar bağlı değildi. Drusilla'nın ölümünden sonra diğer kız kardeşleri zina ve kendisine kurulan tuzaklardan haberdar olmakla suçlanmıştı. Bu nedenle Iulia ve Agrippina'yı sürgüne yollamıştı.²²⁸ Bauman, Drusilla ile Caligula'nın evliliğinin politik bir amaç taşıyıp taşımadığını tartışmıştır. Ona göre Caligula'nın amacı ensest ilişkiye dayanan Eski Mısır evliliklerini tanıtmak ve Iulius ailesinin soyunu korumak olmuştur.²²⁹ Bu fikrin oluşmasında Caligula'nın Augustus ile kızı Iulia'nın ensest ilişkisinden Büyük Agrippina'nın doğmuş olmasını söylemesi etkili olmuştur.²³⁰ Bu düşünceyi kabul edecek olursak Caligula'nın Drusilla öldüğünde diğer iki kız kardeşiyle de evlenmesi gerekirdi. Ayrıca Drusilla ilk evliliğini sona erdirmesine rağmen ikinci bir evlilik yapmıştı. Eğer Eski Mısır'a özgü bir ilişki söz konusu olsaydı, kız kardeşiyle evlenir ya da onun ilk evliliğinden boşanmasını sağladığı gibi ikinci evliliğine de engel olurdu. Bauman'ın bu görüşü yanında Caligula, Drusilla'ya gerçekten aşık olması olasılığı da bulunmaktadır. İmparator, Drusilla ile beraber olmak için Eski Mısır'a özgü evlilikleri öne sürüyor olmalıydı. Peki Caligula, Drusilla'ya eğer aşıkta onu neden tekrar evlendirdi? Zaten kız kardeşi ile görüşmesinden doğal bir hak aramayan Caligula, Drusilla'yı Lepidus ile evlendirerek dikkatleri üzerinden çekmek istemiş olabilirdi. Böylece Roma toplumu tarafından hoş karşılanmayacak olan gönül eğlencesini gözlerden uzak yaşayabilirdi.

Peki tüm olanlarda Drusilla'nın rolü neydi? Antik kaynakların bize verdiği bilgilere göre Drusilla'nın karakterini tahmin etmek oldukça güçtür. Ancak o en başından şansız doğmuştu. Babası Germanicus, annesi Agrippina, erkek kardeşleri Nero ve Drusus ölmüştü.²³¹ Bu olumsuz gelişmeler bir yana bırakılırsa bir kardeşinin tahta geçmesi onun için avantajdı. Üstelik bir *consul* ile evliydi. Ama Drusilla kaynakların da sözünü ettiği

²²⁶Suet. Cal. XXIV.; Cass. Dio. LIX. 293-295.

²²⁷Cass. Dio. LIX. 295.

²²⁸Suet. Cal. XXIV.; Ferrero, 2016, **a.g.k.**, s. 134.; Bauman, 2003, **a.g.k.**, s. 162.

²²⁹Bauman, 2003, **a.g.k.**, s. 161.

²³⁰Suet. Cal. XXIII.

²³¹M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 169-170.

gibi daha önce Roma'da eşi benzeri görülmemiş bir şekilde ağabeyiyle cinsel bir ilişki yaşamıştı. Drusilla, akli dengesi pek de yerinde olmayan ağabeyinin ilgisiyle karşı karşıyaydı ve onu reddetmesi ölümüyle sonuçlanabilirdi. Bu nedenle Drusilla, Caligula'nın isteklerine karşı koyamamış olmalıydı. Bize göre Drusilla, Caligula'yı reddedememiş, zira bunun ölümle sonuçlanacağını öngörmüş bir kadın olmalıydı. İkinci kez evlenmesi bu düşünceyi güçlendirmektedir. Drusilla, Caligula'yı ikna edip ikinci kez evlenerek ondan biraz olsun uzaklaşmıştır.

1.3.6. Dillere destan güzellik: Lollia Paulina (MS 1. Yüzyıl)

MS 38 yılında Caligula, evlilik yolunda kendisine yeni bir eş belirlemiş ve *consul* Gaius Memmius ile karısı Lollia Paulina'nın boşanmasını sağlayarak Paulina ile evlenmişti.²³² Babası *consullük* görevinde bulunmuş olan Lollia Paulina soylu bir aileden gelmekteydi. Büyükbabası Marcus Lollius doğuda görev yaptığı sırada muhteşem bir servete sahip olmuştu.²³³ Annesi Volusia'nın ailesinde de *consullük* görevinde bulunan kimseler vardı.²³⁴ Lollia, toplam 40.000.000 *sestertius* değerinde inci ve zümrütlerden oluşan bir takıyı başına, saçına, kulaklarına, boynuna ve parmaklarına takarak²³⁵ gösterişi seven biri olduğunu her fırsatta göstermekteydi. Ama Caligula'yı etkileyen onun zenginliği değil, Lollia'nın anneannesinin dillere destan güzelliği idi. Lollia'nın anneannesinin güzelliğini duyan Caligula torununun da aynı güzelliğe sahip olacağını umarak Lollia'yı görmek istemiş ve onunla evlenmek için kocasından boşanmasını sağlamıştı. Ancak Caligula, kısır olduğu gerekçesi ile bir yıl sonra Paulina'dan boşanmış ve Paulina'nın bir daha evlenmesi de yasaklanmıştı.²³⁶ Drusilla'nın ölümünden sonra büyük bir bunalım içinde tekrar çılgın hayatına dönen Caligula'nın Lollia Paulina ile evliliğinin asıl sebebinin anneannesinin güzelliği hakkındaki dedikodulara aldanıp onu bulunduğu yerden getirip kocasından ayırıp evlendiği açıktır. Lollia Paulina hakkında bilinenler bu kadar değildir, o Claudius döneminde tekrar sarayda boy göstermiştir. Caligula tarafından başkasıyla evlenmeme cezasına çarptırılan Lollia Paulina, Claudius döneminde Claudius ile evlenmek için aday olmuştur.²³⁷ Bu da tarihin ironilerinden biridir. Ancak aday gösterilse de bu evlilik gerçekleşmemiştir.

²³² Suet. Cal. XXV.; Cass. Dio. LIX. 295.

²³³ Plin. Nat. IX. LVIII.

²³⁴ M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 194.

²³⁵ Plin. Nat. IX. LVIII.

²³⁶ Suet. Cal. XXV.

²³⁷ Suet. Cl. XXVI.

1.3.7. Tutkulu aşk: Caesonia (MS 5- 41)

MS 39 yılında Caligula ile evlenen Caesonia imparatorun dördüncü eşi olmuştur. Caesonia, sikkelerden birinde kemerli burnu, yuvarlak yüzü, dolgun dudakları, ensesinde topuz yaptığı saçları ile betimlenmiştir. Sikkenin etrafında TVIR OV I V N C CNA TEL FLAG yazısı oldukça güç okunmaktadır. Caesonia'nın büstünün sol tarafında SAL sağ tarafında ise AVC harfleri görülmektedir (EK 18). Caesonia'nın yaklaşık MS 5 yılında doğduğu kabul edilirse Caligula ile evlendiğinde 34 yaşında olduğu anlaşılmaktadır.²³⁸ Önceki evliliğinden üç kızı olan Caesonia'ya Caligula tutku ile aşıktı. Hatta Caesonia'nın onu bir iksir ile aşık ettiği bile söylenmiştir.²³⁹ Caesonia, şehvet düşkünü olarak da bilinmekteydi. Bu özelliği belki de genetikti. Annesi Vistilia, altı eş değiştiren ve hepsinden çocuk sahibi olan bir kadın olarak bilinmekteydi.²⁴⁰ Caesonia, Caligula'nın çocuğuna sekiz aylık hamile iken evlenmişlerdi. Hatta bu durumu Caligula kendi lehine çevirerek çocuğunun bir aylıkken doğduğunu ve bu durumun ilahi bir anlamı olduğunu iddia etmişti.²⁴¹ Çocuklarının adını Drusilla koymuşlardı. Bu da Caligula'nın kız kardeşinin anısını canlandırmaya çalıştığını, onu unutmadığını bir kere daha göstermiştir. Caligula'nın, çocuğuna önem verdiği onu bizzat tanrıçaların tapınaklarına götürmesinden ve Tanrıça Iupiter'in kucağına oturtmasından anlaşılmaktadır. Böylece çocuğa kutsal bir nitelik atfetmeye çalışmıştır.²⁴² Drusilla'nın küçük yaşlarda oyun oynarken çocukların gözlerini ve yüzlerini tırmaladığını belirten Suetonius, babasının acımazlığını aldığını ortaya koymuştur.²⁴³

Caesonia da imparatorun karakterine benzer şekilde çılgın bir kişilikti ya da imparatorun eşi olduktan sonra bu gücün kendini yozlaştırmasına izin vermişti. Örneğin; Caesonia bir gün öğle uykusunda uyurken Caligula onu uyandırmış ve ona büyük işler yaptığından söz etmişti.²⁴⁴ Caesonia, Caligula'nın askerlerinin önüne sırtında pelerini, elinde yarım ay şeklinde kalkanı ve başında miğferi ile dolaştığı gibi çıplak olarak da Caligula'nın arkadaşlarının önüne çıkmıştı.²⁴⁵ Caligula'nın Caesonia'ya olan tutkusunun kanıtı ona diğer eşlerinden daha sadık kalmasıdır. Ama Caligula çılgınlıklarını

²³⁸M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 224.

²³⁹Suet. Cal. XXV, L.

²⁴⁰M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 225.

²⁴¹Cass. Dio. LIX. 355.

²⁴²Suet. Cal. XXV.; Cass. Dio. LIX. 355.

²⁴³Suet. Cal. XXV.

²⁴⁴Suet. Cal. XXXVIII.

²⁴⁵Suet. Cal. XXV.

Caesonia'ya da göstermeyi ihmal etmemiştir. Caesonia'nın kendisinin ne kadar çok sevdiğini tekrar etmesi için ona işkence edeceği tehdidinde bulunuyordu.²⁴⁶

Yaklaşık iki yıllık beraberliklerinin ardından Caligula'ya düzenlenen suikasttan sorumlu tutulan Caesonia ve küçük kızları Drusilla duvara çarptırılarak canice öldürülmüşlerdi.²⁴⁷

Caligula döneminde hayattayken hiçbir eşe *augusta* unvanı verilmemiştir. Bu anlamda imparatoriçe diye adlandırabileceğimiz kimse karşımıza çıkmamıştır. Bize göre bu durum tamamen Caligula'nın kişiliğiyle alakalıdır. Çünkü o sevgilisinin ya da karısının boynunu öperken bile bu boynun kendisi tarafından kesileceğini söyleyebilen gaddar bir imparatordu ki²⁴⁸ tehdit altında gerek kadınlar gerekse kadınlarını ellerinden aldıkları eşleri bu duruma ses çıkaramamıştır. Zaten üç yıl, on ay, sekiz gün gibi kısa süre tahtta kalmıştı.²⁴⁹ Bu kısa sürelik hayatına dört evlilik ve sınırsız sayıda ilişki sığdırmıştı. Kadınların, Caligula'nın isteklerini karşılanmamaları halinde sürgüne yollanacaklarını ya da idam edileceklerini bildikleri için onun her istediğine boyun eğmeleri doğal karşılanmalıdır. Bu dönemde bir imparatoriçe yoktur, sadece Caligula'nın eşleri ve kız kardeşleri vardır.

1.4. Fahişe İmparatoriçe: Valeria Messalina (MS 25- 48)

1.4.1. Aemilia Lepida ve Livia Medullina: Claudius'un nişanlıları

Caligula'dan sonra tahtta geçen Claudius, Drusus ile Genç Antonia'nın oğluydu (Tablo 2-3). Geçirdiği hastalık nedeni ile beden ve akıl sağlığı zayıf düşmüş ve bu hastalık nedeniyle kendi annesi tarafından bile dışlanmıştı. Annesi Antonia onu ucube, doğanın başlayıp da tamamlayamadığı insan diye tanımlarken büyükannesi Livia onu dikkate bile almamış, ancak üçüncü kişilerin aracılığı ile konuşmuştur. Bu hastalık bir anlamda onun en büyük şans olmuştur. Çünkü hastalık sayesinde MS 41 yılında Caligula'ya düzenlenen suikasttan sonra saklandığı yerden çıkarılıp imparator ilan edilmiştir.²⁵⁰ İmparator olduktan sonra merhum annesi Antonia'ya *augusta* unvanını vermiştir (Tablo 1).²⁵¹

²⁴⁶Suet. Cal. XXXIII.

²⁴⁷Suet. Cal. LIX.

²⁴⁸Suet. Cal. XXXIII.

²⁴⁹Suet. Cal. LIX.

²⁵⁰Suet. Cl. II, III, X.

²⁵¹Suet. Cl. XI.

Claudius, imparator olmadan önce Augustus'un torununun çocuğu Aemilia Lepida ile nişanlandırılmıştı.²⁵² Lepida'nın annesi, Augustus'un torunu Iulia, babası ise ikinci triumviriliğin üyesi olan Lepidus'un erkek kardeşi Lucius Aemilius Paullus idi. Ancak bu evlilik gerçekleşmemiştir. Çünkü Lepida'nın babası vatan haini ilan edilerek idam edilirken annesi de zina suçundan sürgüne gönderilmiştir. Lepida'nın daha sonra *consulluk* görevinde bulunmuş, saygı değer biri olan Marcus Iunius Silanus Torquatus ile evlendiği ve bu evlilikten Iunia Lepida, Iunia Calvina adında iki kız ve Marcus Iunius Silanus, Lucius Iunius Silanus Torquatus ve Decimus Iunius Silanus Torquatus adlarında da üç erkek çocuğu olduğu bilinmektedir. Ancak onun Augustus ile aynı kanı taşıması erkek çocuklarının intihar ettirilmesine ya da sürgüne gönderilmesine neden olmuştu. Lepida'nın ise ne zaman ve nasıl öldüğü bilinmemektedir.²⁵³

Claudius, Lepida ile nişanını attıktan sonra eski *dictator* Camillus'un soyundan gelen Livia Medullina ile nişanlandırılmıştı. Şanssız Claudius, onu düğün günü hastalık nedeniyle kaybetmişti.²⁵⁴ Onun hakkında bilinenler ne yazık ki bu kadarla sınırlıdır.

1.4.2. Plautia Urgulanilla ve Aelia Paetina: Claudius'un evlilikleri

Claudius'un ilk karısı, babası *consul* Marcus Plautius Silvanus olan Plautia Urgulanilla'dır.²⁵⁵ Ama babasının bu görevinin etkisinden ziyade, evliliğin gerçekleşmesine vesile olan kişi Livia'nın yakın arkadaşı büyükanne Urgulanilla olmuştur.²⁵⁶

Plautia ve Claudius'un evliliklerinden Drusus adında bir erkek ve Claudia adında bir kız çocukları oldu. Drusus, daha küçük yaşta Seianus'un kızı ile nişanlandırılmıştı. Ancak Drusus'un oyun oynarken havaya attığı armutu ağzıyla tutarken boğularak ölmesi şeklinde açıklanan ölüm şekli, Drusus ve Seianus'un kızının nişanından birkaç gün sonra gerçekleştiği için Drusus'u Seianus'un öldürdüğü söylentilerini de ortaya çıkarmıştı.²⁵⁷

Claudius, Plautia ile onun küçük kaçamakları ve cinayet kuşkusu nedeniyle boşanmıştı. Onlar boşandığında kızları Claudia daha beş aylıktı. Claudius, kızının gerçek babasının azatlısı Boter olduğunu iddia etse de yine de onu kendisi büyütmişti.

²⁵²Suet. Cl. XXVI.

²⁵³M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 5.

²⁵⁴Suet. Cl. XXVI.

²⁵⁵Suet. Cl. XXVI.

²⁵⁶M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 262.

²⁵⁷Suet. Cl. XXVII.

Plautia'nın da çırılçıplak annesinin kapısına bırakılmasını emretmişti.²⁵⁸ Plautia, Claudius ile olan evliliği imparator olmadan bittiğinden onun bir *augusta*'lık dönemi söz konusu olmamıştır. İyi bir aileden gelmesine rağmen zina nedeni ile bir *augusta*'ya yakışmayan davranışlarda bulunmasından bu makama yakışmayacağı ve bu nedenle bu sıfatın kendisine verilmeyeceği söylenebilir.

Claudius ikinci evliliğini babası *consullük* görevinde bulunan Aelia Paetina ile yapmıştı. İki yıl süren bu evlilikte çiftin MS 28 yılında Antonia adlarında bir kızları olmuştu. Suetonius, Claudius'un bu evliliğinden ufak tefek kaçamaklar yüzünden boşandığını iddia etmiştir.²⁵⁹ İki yıllık evlilikleri hakkında Aelia Paetina hakkında tüm bilinenler bunlardır. Ancak o daha sonra karşımıza yeniden çıkacaktır. Konunun bütünlüğü açısından bu bahis aşağıda ele alınacaktır.

1.4.3. Şehvet düşkünü: Valeria Messalina

1.4.3.1. Claudius ile evliliği

Valeria Messalina tarih sayfalarına imparator Claudius'un üçüncü karısı olarak değil de daha çok güzel, güçlü, lükse düşkün, acımasız, zalim ve en önemlisi şehvet düşkünü olarak geçmiştir.²⁶⁰ Fahşelikle ilgili herhangi bir araştırma yapıldığında adına sıkça rastlanan Messalina,²⁶¹ görünüş itibari ile bir büstünde uzun düzgün bir burnu, küçük dudakları, ince kaşları ve belirgin çenesiyle karşımıza çıkmaktadır. Yanaklarının dolgunluğundan hafif tombul olduğu anlaşılabilir. Kıyafeti ve takısız olması sadeliğini yansıtmıştır. Ancak bu sadeliği saçları ile kapatmış, topuzu ve kafasındaki tacı oldukça süslü bir şekildedir. Saçının topuzundan arkadan öne doğru iki bukle gözükmektedir (EK 19). Diğer bir heykelinde ise kucağında oğlu Britannicus yer almaktadır. Messalina'nın bu heykeldeki kıyafeti oldukça kapalıdır. Başının örtülmesiyle adeta rahibeleri andırır. Uzun burnu düzgün hatlara sahiptir. Dudakları hafif aralıktır. Kaşları ince, çenesi ise yuvarlaktır. Saçları da yukarıda tarif edilen büstle aynıdır ancak burada taç takmamıştır. O sol eliyle küçük yaştaki oğlunu tutmaktadır. Sağ eli ise baş ve orta parmağı birbirine daha yakın olacak şekilde avuç içi açıktır, bu hareketiyle adeta halkı selamlıyor gibidir (EK 20). Filolojik kaynakların Messalina'yı olumsuz göstermelerine rağmen Messalina

²⁵⁸Suet. Cl. XXVI, XXVII.

²⁵⁹Suet. Cl. XXVI, XXVII.

²⁶⁰Ferrero, 2016, **a.g.k.**, s. 141.; M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 121.

²⁶¹Berkowitz, 2013, **a.g.k.**, s. 118.; Duby, 1992, **a.g.k.**, s. 84.; E. Caner (2017). *Kutsal fahişeden bakire Meryem'e toprak ve kadın*. İstanbul: Su Yayınları, s. 61.

heykellerde tam zıttı gösterilmiştir. Bu durum propaganda amaçlı kullanılan heykellerin kamuoyunun huzuruna çıkmasıyla açıklanabilir.

Messalina'nın annesi Iulius ailesinden gelen Domitia Lepida ve babası yine bu aileden gelen Messalla Barbatus idi.²⁶² Messalina'nın ne zaman doğduğu tartışmalıdır. Lighthman²⁶³ ve Scarre²⁶⁴ MS 20 gibi kesin bir tarih verirken Bauman 3 ila 29 tarihleri arasında bir tarihin yanlış olmayacağından bahseder.²⁶⁵ Ergene ise kendi içinde çelişkiye düşer. Önce Messalina'nın doğum tarihini vermezken onun on sekiz yaşında evlendiğini iddia edip²⁶⁶ tezin ilerleyen kısımlarında Messalina'nın on dört yaşında evlendiğini, öldüğünde ise en fazla yirmi üç yaşında olduğunu ve Claudius ile aralarında otuz dört yaş bulunduğunu yazmış, yani Messalina'nın MS 25 yılında doğduğunu iddia etmiştir.²⁶⁷ Bu bilgiler ışığında onun evlilik tarihini de göz önünde bulundurarak MS 25 tarihini Messalina'nın doğum tarihi olarak kabul edebiliriz. Messalina doğduktan kısa bir süre sonra babası hayatını kaybetmiş, annesi ise ikinci evliliğini Faustus Cornelius Sulla ile yapmıştı.²⁶⁸ Messalina'nın bu dönemi ile ilgili bilgiler kısıtlı olsa da onun annesinin yanında üvey babasıyla birlikte yaşadığını varsayabiliriz.

Messalina ile Claudius'un evlilik tarihi de tartışmalıdır. Bauman, evlilik tarihini 34 ila 41 yılları arasındaki bir aralık verirken en iyi tahminin 39 olduğunu da vurgulamaktadır.²⁶⁹ Lightman 38 ya da 39,²⁷⁰ Scarre ise 38 gibi net bir tarih vermektedir.²⁷¹ Messalina'nın doğum tarihinde çelişkiye düşen Ergene onun evlilik tarihinde aynı hataya düşmez ve 39 ile 40 tarihlerini verir.²⁷² Bu kaynaklara uygun olarak Messalina ile Claudius'un 38 yılında evlendiğini kabul edebiliriz. Çünkü çiftin ilk çocukları Octavia'nın doğum tarihi 39 veya 40 olarak kabul edildiğinden 38 tarihi en akla uygun olanıdır. Kesin olan bir şey varsa da çiftin Claudius imparator olmadan önce evlendikleridir. Kendisinden epey büyük, akıl ve beden sağlığı yerinde olmayan biri ile evlenen Messalina da ileride kocasının imparator olacağını tahmin edememiş olmalıdır.

²⁶²Suet. Cl. XXVI.; M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 221.

²⁶³M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s.221.

²⁶⁴Scarre, 1995, **a.g.k.**, s. 44.

²⁶⁵Bauman, 2003, **a.g.k.**, s. 167.

²⁶⁶Ergene, 1998, **a.g.k.**, s. 89.

²⁶⁷Ergene, 1998, **a.g.k.**, s. 92.

²⁶⁸M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 105.

²⁶⁹Bauman, 2003, **a.g.k.**, s. 167.

²⁷⁰M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 221.

²⁷¹Scarre, 1995, **a.g.k.**, s. 44.

²⁷²Ergene, 1998, **a.g.k.**, s. 92.

Ancak MS 41 yılında Caligula'nın öldürülmesinden sonra Claudius tahta geçmiştir. Bu sırada sekiz aylık hamile olan Messalina aklına bile gelmeyecek şekilde bir imparatorun karısı olmuş ve 12 Şubat MS 41 yılında daha sonraları Britannicus adıyla anılacak Claudius Tiberius Germanicus'u, belki de ileride imparator olabileceğini düşündüğü bir erkek çocuk doğurmuştur.²⁷³

MS 42 yılında Messalina'nın imparatoriçe makamının ilk yıldönümünde, bazı *praetor*ler imparatoriçelerinin doğum gününü kendi aldıkları karar doğrultusunda imparatorunkine benzer şekilde kutlamışlardı. Ancak Claudius, Messalina'ya *augusta* ve oğlu Britannicus'a *augustus* unvanlarının verilmesini reddetmiştir.²⁷⁴ Bu olay Messalina'nın Claudius'u elinde oynattığı gibi söylemlerin gerçek olmadığını ortaya çıkarmıştır. Claudius unvanları reddederken bu unvanı Messalina'ya vermek için çok erken olduğunu düşünmüş olmalıdır. Çünkü büyükannesi Livia bile bu unvanı Augustus'un ölümünden sonra almıştır.

1.4.3.2. Messalina'nın cinayetleri

Messalina'nın tahtta geçtikten sonra yaptığı ilk iş kıskançlık duyduğu Caligula'nın kız kardeşi Livilla'yı sürgüne göndermek olmuştu. Zira Messalina'nın sık sık baş başa kaldığı Claudius ve ağabeyisinin kızı Livilla'yı kıskanmakta kendine göre haklı nedeni vardı. Çünkü Livilla hem çok güzel hem de ahlaksızdı. Livilla'yı sürgün eden dava, Seneca ile olan zina davasıydı. Kısa süre sonra ölen Livilla'nın ölümü gizli tutulmuştu.²⁷⁵ Messalina yeni görevine böyle bir giriş yapmıştı. Aslında Roma'da amca-yeğen arasındaki herhangi bir yakınlaşma zina kabul edildiği ve Caligula'nın kendi kız kardeşi ile olan münasebeti bilindiği için Messalina yerinde bir karar almıştı. Sonuçta Messalina daha en başta imparatorun yeğenini sürgüne gönderip ve ölümüne neden olup gücünü ortaya koymuştu.

Şüphesiz Messalina, kan dökmeyi seven biriydi. Onun cinayetlerinden bir diğeri Appius Iunius Silanus vakasıydı. Silanus Doğu İspanya valisi olup Messalina'nın üvey babası idi. Şehvet düşkünü Messalina sınırları zorlayarak Silanus ile beraber olmak istemiş ancak o, üvey kızı ile birlikte olmayı reddetmişti. Akıllı olduğunu bu olayda da kanıtlayan Messalina başarılı bir plan hazırlamış ve onu ortadan kaldırmak için

²⁷³Suet. Cl. XXVII.

²⁷⁴Cass. Dio. LIX. 399.

²⁷⁵Cass. Dio. LIX. 357-359.

Claudius'un azatlısı olan Narcissus ile iş birliği yapmıştı. Bu plana göre Narcissus gece yarısı Claudius'un odasına giderek rüyasında Silanus'un ona saldırırken gördüğünü anlatmıştı. Messalina bunun üzerine birkaç gündür aynı rüyayı gördüğünü Claudius'a anlatınca, zaten korkuları olan Claudius'a istediklerini yaptırmaya başarmışlardı. Ayrıca Silanus'a belirlenen saatte saraya gelmesi için önceden emir vermişlerdi. Silanus saraya gelince sanki gerçekten Claudius'u öldürmeye geldiği düşünülmüş ve imparator onun hemen öldürülmesini emretmişti.²⁷⁶ Görüldüğü gibi, Messalina'nın Claudius üzerinde belirgin bir etkisi vardı. Messalina'nın imparatorlukla ilgili hırsları yoktu ama şehvete olan hırsları da en az imparatorluğa duyulan hırslar kadar ölümleri getirmişti.

Silanus'un ölümünden kısa bir süre sonra Claudius'a karşı adalet duygularını yitiren Annius Vinicianus, imparatora karşı bir suikast girişiminde bulunmuştu. Ancak yeterli askeri desteği yoktu. Bu eksikliği karşılayan ise Dalmatia valisi Furius Camillus Scribonianus oldu. Camillus askerlerine cumhuriyeti yeniden kuracağını vaat etmişti. Bu olayda Claudius kurnazca davranarak askerlerini çeşitli yollarla ödüllendirmişti. İsyan sona erdikten sonra liderler intihar etmiş, Messalina ve azatlılar duruma el koymuşlardı. Onlar intikam için bir mahkemede azatlı ve köleleri kendi efendilerine karşı muhbir olarak kullanmışlardı. Birçok azatlıya işkence edilirken kadınların da bulunduğu birçok kişi hapis cezası almış veya infaz edilmişti.²⁷⁷ Nitekim Messalina, imparatora düzenlenen herhangi bir suikastın sonucunun kendisini de etkileyeceğini bildiği için pek çok insanın ölümünü ilgilendiren kararlar almıştı. Narcissus, Claudius'a eğer Camillus imparator olursa ne yapacağını sormuş, Claudius da geride duracağı yanıtını vermişti.²⁷⁸ Messalina bu cevap karşısında belki de bu kadar çok kan dökülmesini istemişti ki bir daha tahtı bırakmayı düşünen eşine karşı komplo girişiminde bulunmaya kimse cesaret etmemeliydi.

Messalina ahlaksız yaşantısını sarayda yaşayacak kadar da cesur bir imparatoriçe olmuştur. Bunları tek başına değil, Roma'nın diğer kadınlarını da dahil ederek yapmış, onları kocalarının gözünün önünde zina yapmaya zorlamıştır. Messalina'ya hayır demek ölümle sonuçlanacağı için birçok kişi bu olaylara katlanmıştır. Ancak tüm zorlamalara rağmen olanlardan habersiz Claudius'u bilgilendirmekle Messalina'yı tehdit eden

²⁷⁶Suet. Cl. XXXVII.; Cass. Dio. LX. 401-403.

²⁷⁷Cass. Dio. LX. 403-407.

²⁷⁸Cass. Dio. LX. 407.

Catinius Iustus olmuştur. Ama Messalina gerçekten de tehditlerini yerine getirerek Iustus'u da öldürtmüştü.²⁷⁹

Messalina, Tiberius'un oğlu Drusus'un kızı ve sonraları Nero Germanicus'un dul eşi Iulia'ya da kıskançlık beslemiş ve kendi yerini alarak oğlu Rubellius Platus'u halef olarak göstereceğinden şüphelendiği için Iulia da katledilmişti.²⁸⁰

MS 46 yılının sonu ya da 47 yılının başında Claudius, Aelia Paetina'dan olan kızı Antonia'nın düğünü için Britanya Seferi'nden dönmüştü. Messalina'nın üvey kızı Antonia, soylu biri olan Gnaeus Pompeius Magnus ile evlenmişti. Messalina'nın kızı Octavia ise Silanus ile nişanlandırılmıştı. Babası Appius Silius olan Silanus da soylu bir aileden geliyordu. Üvey damadı Messalina'nın hedefindeydi ve nitekim Pompeius genç aşığının kollarında Claudius'un emriyle öldürülmüştü.²⁸¹ Bu ölümü her ne kadar Claudius emretse de arkasında Messalina'nın olduğu düşünülebilir. Çünkü Lighthman'ın açıkladığı gibi, Antonia ve Pompeius'un evliliğinden doğacak erkek çocuk, Britannicus'un önünde bir engel oluşturabilecektir.²⁸² Antonia daha sonraları Messalina'nın üvey kardeşi Faustus Cornelius Sulla Felix ile evlenmiş ve böylece tehlikeden uzaklaştırılmıştı.²⁸³

1.4.3.3. Messalina'nın ilişkileri

Messalina, saraydaki yaşantısı sırasında çapkınlıkları ile de ön plana çıkıyordu. Messalina'nın sayısız aşıklarından biri pandomim sanatçısı Mnester idi. Caligula döneminde de karşımıza çıkan Mnester'e Caligula öyle hayrandı ki Mnester gösteri yaparken kim ses çıkarırsa imparator onu döverdi. Caligula döneminde imparator ile eşcinsel bir ilişkiye giren Mnester,²⁸⁴ Messalina tarafından da ilişkiye zorlanmıştı. Messalina, Mnester'i Claudius'un kendisinin ne söylerse yapması gerektiği konusunda tehdit etmişti. Böylece imparatoriçe birlikteliklerini, imparatorun emriymiş gibi kolaylıkla sağlayabiliyordu.²⁸⁵

Messalina her davranışıyla bir öncesini aratacak şekilde çığır açmaya devam etmişti. O, Claudius uyur uyumaz siyah saçlarına sarı peruk takarak kendisine ait bir oda

²⁷⁹Cass. Dio. LX. 413-415.

²⁸⁰Cass. Dio. LX. 415.; Bauman, 2003, **a.g.k.**, s. 171.

²⁸¹Suet. Cl. XXVII, XXIX.

²⁸²M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 223.

²⁸³Suet. Cl. XXVII.

²⁸⁴Suet. Cal. XXXVI, LV.

²⁸⁵Cass. Dio. LX. 423-425.

bulunan bir geneleve gitmiş ve Lycisca adıyla çalışmıştır. Iuvenalis'in aktardığı bir ayrıntıya göre genelev çalışanı Lycisca o kadar iştahlı bir fahişe olmuştur ki erkekler yorgun düşse dahi kendisi hala tatmin olmamış bir şekilde genelevden ayrılarak saraya dönmüştür.²⁸⁶ Messalina'nın bunca sadakatsizliğine rağmen hiçbir şeyden haberi olmayan Claudius eşine payeler vermeye devam etmişti. MS 43 yılında Messalina'ya da tıpkı Livia gibi *carpentum* denilen iki tekerlekli arabaları kullanma ve gösterilerde ön sıralara oturma hakkı verilmişti.²⁸⁷

MS 44 yılında Claudius Britanya Seferi'ne çıkmış ve yerine vekil olarak Vitellus'u bırakmıştı. Suetonius, Vitellus'un Claudius'a yaranmak için Messalina'nın sandaletini alıp onun için en büyük armağan olarak sürekli yanında taşıdığından bahsetmektedir. Ayrıca zaman zaman da Messalina'yı öptüğünü kaydetmiştir.²⁸⁸ Messalina ile Vitellus arasında Suetonius'un bize aktardığı dışında cinsel bir ilişkinin olup olmadığı bilinmemektedir. Ama anlatılanlardan bir tahmin yürütecek olursak Messalina'nın imparatorun vekili olacak bir kişi ile de ilişkiye girmiş olma olasılığı bulunmaktadır. Çünkü Messalina, imparatorun yokluğunda vekalet bıraktığı biri ile birlikte olup kendini güvence altına almak istemiş olabilirdi.

MS 47 yılında Messalina'nın aşığı ve oldukça zengin biri olan Valerius Asiaticus'un ikinci kez *consul* olması Messalina'nın kişisel tarihinde yeni bir sayfa açmıştı. Asiaticus ayrıca Lucullus bahçelerinin sahibiydi ve servet düşkününü Messalina eski aşığının bahçelerine göz dikmişti. Messalina, istediğini elde etmek için bu sefer de oğlu Britannicus'un öğretmeni Suillius Rufus'u kullanmıştı. Suillius, Claudius'a, Asiaticus'un Caligula cinayetinde suç ortağı olduğunu, Vienne'de (Fransa) doğmuş olmasıyla burada güçlü bir bağlantı kurabileceğini söylemiş, bunun üzerine Asiaticus tutuklanmıştı. Asiaticus, senato yerine Claudius ile Messalina'nın yatak odasında yargılanmıştı.²⁸⁹ Bu olayda Messalina, bir taşla iki kuş vurmak istemişti. Messalina, öncelikle pandomim sanatçısı Mnester ile olan ilişkisinden dolayı Poppaea Sabina'yı kıskanıyordu. Asiaticus'a yüklenen suçlar kadınsı olmak ve Poppaea Sabina ile olan zina ilişkisiydi.²⁹⁰ Poppaea Sabina daha önce *consul* olan Poppaeus Sabinus'un kızıydı. Titus Ollius ile evliliğinden kendi ile aynı adı taşıyan bir kızı vardı. Ancak kocasının MS 31

²⁸⁶Iuv. VI. 115-135.

²⁸⁷Cass. Dio. LX. 423.

²⁸⁸Suet. Vit. II.

²⁸⁹Tac. An. XI. I, II.

²⁹⁰Tac. An. XI. I.

yılında Seianus'un destekçisi olması nedeniyle öldürülmesi üzerine Publius Lentulus Scipio ile evlenmişti. Poppaea Sabina da oldukça güzel ve zengin bir kadındı.²⁹¹ O, Messalina için büyük bir tehdit oluşturuyordu. Messalina'nın bu davadaki diğer yardımcısı Vitellus idi. Daha karar çıkmadan Asiaticus intihar etmiş, Poppaea Sabina da intihara sürüklenmişti.²⁹² Poppaea Sabina'nın intiharından sonra kocasıyla yemek yiyen Claudius karısının neden yanında yer almadığını sorunca karısının intihar ettiğini söylemişti.²⁹³ Anlaşılan Claudius, Messalina'nın yaptığı bazı olaylardan habersizdi. Messalina bu girişiminde de başarılı çıkmıştı. Hem eski aşığı Asiaticus'tan kurtularak onun meşhur Lucullus bahçelerinin sahipsiz kalmasını sağlamış hem de sevgilisi Mnester üzerinden kıskançlık duyduğu Poppaea Sabina'dan kurtulmuştu.

Tıpkı büyükannesinin dillere destan güzelliği ile Lollia Paulina'ya aşık olan Caligula gibi Messalina bu sefer de Roma'nın en yakışıklı gençlerinden Silanus'a aşık olmuştu. Silanus yakışıklı olduğu kadar soylu idi.²⁹⁴ Ailesinden yarım yüzyılda beş *consul* çıkan Silanus'un babası, Germanicus ve Agrippina'nın dostuydu. Ancak Seianus davasında intihar etmiş, annesi Sosia Gala ise sürgün edilmişti.²⁹⁵ Silanus bu dönemde Iunia Silana ile evliydi.²⁹⁶ Silanus, Messalina ile olan ilişkisinde tehlikenin farkında olmasına rağmen devam etmiş ve ödüllerle durumun keyfini çıkarmıştır. 46 yılında *consul* seçilebilmek için yeterli yaşta olmamasına rağmen yine de Silanus bir şekilde *consul* seçilmişti.²⁹⁷ Bu duruma benzer olaylar Roma'da farklı zamanlarda karşımıza çıksa da²⁹⁸ bizce Silanus'un erken yaşta konumunun yükselmesi Messalina'nın işiydi. Evli olan aşığı Silanus'u boşanmaya ikna eden Messalina sevgilisini saklama gereği duymayarak kalabalık ortamlarda ona sarılmaya cüret bile etmişti.²⁹⁹ Balsdon'a göre cesur sevgililer, yaşlı imparatorun ölmesini bekleyememişlerdi.³⁰⁰ Messalina, eğer Claudius suikasta uğrarsa kendisini de bir ölümün beklediğini biliyordu. Bu durumun önüne geçmek için imparatora kendisi bir suikast düzenlemek istemişti. Bunun için Claudius'un yerine

²⁹¹M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 268.

²⁹²Tac. An. XI. II.

²⁹³Tac. An. XI. II.

²⁹⁴Tac. An. XI. XII.; Iuv. X. 332.

²⁹⁵Ferrero, 2016, **a.g.k.**, s. 151.; Ergene, 1998, **a.g.k.**, s. 93.

²⁹⁶Tac. An. XI. XII.

²⁹⁷Cass. Dio. LX. 435.

²⁹⁸Ergene, 1998, **a.g.k.**, s. 93-94.

²⁹⁹Tac. An. XI. XII.

³⁰⁰J. P. V. D. Balsdon (1975). Roman women: their history and habits. United States of America: Greenwood Press, s. 97.

gececek bir imparator gerekiyordu ki Silanus gibi ünlü bir aileden gelen birisi bunun için çok uygun bir adamdı.³⁰¹

Çocuksuz olan Silanus, Messalina ile evlenip Britannicus'u evlat edinecekti. Tacitus, Messalina'nın bu evlilikle Silanus'un karısı olmaya imrendiğini aktarmıştır.³⁰² Evlilik töreni Claudius, Ostia'ya gidince yapılacak şekilde ayarlanmıştı. Suetonius, imparatorun kendisine karşı oluşan tehlikelerden korumak için karısını kendi elleriyle Silanus evlendirdiğini iddia etmiştir.³⁰³

Planlandığı gibi Claudius, Ostia'da kurban sunmak için Roma'dan ayrıldığında imparatoriçe Messalina bir törenle Silanus ile başkentte evlenmişti. İmparatorun azatlıları Polybius ile Pallas bu olağanüstü durum karşısında ne yapacaklarını bilememişlerdi. Narcissus, durumu Claudius'a haber vermek için yine bir kadına ihtiyaç duymuştu. İmparatorun sevgililerinden Calpurnia ile Cleopatra'yı ulak gibi kullanılmışlardı. Calpurnia Claudius'un ayaklarına kapanarak Messalina'nın Silanus ile evlendiğini söylemişti. Bu olayı duyduğunda Claudius, Cleopatra'ya bu olayı duyup duymadığını sormuş, Cleopatra da olayı bildiğini söyleyince Claudius, karısının zinalarını teyit etmek için adamlarını toplamıştı. Sorguya çekilenler durumu kabul edince imparator, cezanın sonra verileceğini, şimdi hayatını düşünmesi konusunda uyarılmıştı.³⁰⁴

Messalina, düğününü bağbozumu şenlikleri gibi kutlamıştı. Çıplak kadınlar Şarap Tanrısı gibi dans ediyordu. Messalina'nın dalgalı saçları darmadağın olmuş, yeni eşi Silanus da yanındayken gürültülü bir koro onlara eşlik ediyordu.³⁰⁵ Messalina düğününde eğlenirken yeni eşinin imparator olacağı düşüncesi onu sarhoş etmişti. Çünkü o şimdiye kadar cazibesıyla her şeyi halletmişti. Bundan sonra da pekâlâ bu durumun üstesinden gelebilirdi. Ancak Messalina, Claudius'un olanları öğrendiği haberini almış ve saklanmak için Lucullus'un bahçelerine kaçmıştı. Burada saklanırken her zaman olduğu gibi yine cazibesini kullanmayı akıl etmiş ve kendisine dayanamayan Claudius'u görmeye karar vermişti. Messalina, Claudius'u görürse ikna etmeyi başarırdı. Ayrıca kızları Octavia ve oğulları Britannicus gibi iki güçlü silahı da vardı. Çocuklarını babalarına sarılmaları

³⁰¹Ferrero, 2016, **a.g.k.**, s. 151.

³⁰²Tac. An. XI. XXVI.

³⁰³Suet. Cl. XXIX.; Suetonius'un bu akıl almaz iddiasını Robert Graves Tanrı Claudius adlı romanında oldukça iyi uyarlar ki adeta Claudius'un yerine kendimizi koyup Messalina'ya inanırız. bkz. R. Graves (2018). *Tanrı Claudius*. (Çev: Deniz Betil), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

³⁰⁴Tac. An. XI. XXIX, XXX, XXXI.

³⁰⁵Tac. An. XI. XXXI.

konusunda tembihleyen Messalina çocuklarıyla da yetinmemiş, Vesta Rahibesi Vibidia'ya Claudius'un *pontifex maximus* olarak onu bağışlaması gerektiği konusunda duygu sömürüsü yaptırmıştı.³⁰⁶

Yanındaki üç arkadaşının terk etmesiyle Messalina yalnız kalmıştı. Ona kimse acımıyordu çünkü herkes renkli yaşamından haberdardı. Ne yapıp edip Claudius ile görüşmeyi planlayan Messalina, yıkık dökük bir arabaya binerek Ostia yoluna koyulmuştu. Messalina'nın Claudius'u görürse kendisini affettireceğini bilen Narcissus, oldukça başarılı davranarak olası bir görüşmeyi hatta Claudius'un çocuklarını görmesini bile engellemişti. Tüm bu olanlar karşısında sessiz bir hal alan Claudius, Silanus'un evine gitmiş ve orada imparatorluk ailesine ait hatıralara rastlayınca kendisinin tehlikede olduğunu görmüştü. Claudius hemen Silanus'un tutuklanıp öldürülmesini istemişti.³⁰⁷

Claudius ile görüşemeyen ve cazibesini kullanamayan Messalina, Lucullus bahçelerinde kaderini beklemeye başlamıştı. Kanımızca Messalina gerçekten Claudius ile görüşseydi kendini affettirmeyi başarabilirdi. Çünkü Claudius daha Messalina'yı görmeden yumuşamaya başlamış ve Messalina'ya ertesi gün savunma hakkı vermişti. Claudius'un yatak odasına girip Messalina'yı affedeceğini bilen Narcissus duruma el koymuş ve hemen Euodius'a imparatorun emriyle Messalina'nın idam edilmesini buyurmuştu. Messalina'nın yanında annesi Domitia Lepida vardı. Lepida, bir anne olarak kızının artık sona yaklaştığını görmüş ve onuruyla ölmesi gerektiği konusunda ona tavsiyelerde bulunmuştu. Görevlilerin gelmesiyle Messalina tüm umudunu yitirmişti. MS 48 yılında Messalina bir görevli tarafından öldürülmüş, cesedi ise annesine verilmişti. Claudius ise Messalina'nın öldüğü haberini yemek masasında almış ve bir şarap daha isteyerek ziyafetine devam etmişti.³⁰⁸

1.5. Üç İmparatorun Bağı: Iulia Agrippina (Genç Agrippina) (MS 15-59)

1.5.1. Caligula'nın kız kardeşi

6 Kasım 15 yılında Ara Ubiorum'da (Köln) dünyaya gelen Genç Agrippina'nın portesine göre dış görünüşü; ince yay biçiminde kaşlar, badem şeklinde gözler, düzgün burun hatları ve kalın dudaklar şeklindeydi. Saçları üçe ayrılmış bukleler şeklinde kafasının etrafında şekillendirilmiştir. Saçlarının alt kısımlarından çıkan iki bukle ise iki

³⁰⁶Tac. An. XI. XXXI, XXXII.; Iuv. XIV. 229-331.

³⁰⁷Tac. An. XI. XXXII, XXXIV, XXXV.

³⁰⁸Tac. An. XI. XXXVII, XXXVIII.

tarafından öne doğru gelmektedir (EK 21). Roma'da Capitoline Müzesi'nde bulunan bir heykelinde ise taht üzerinde oturmuştur ve oldukça rahat bir pozisyonundadır. Bize göre bu pozisyonuyla Agrippina, Roma'nın tahtta oturanın kendisi olduğu ve bu konumda olmanın rahatlığını vurgulamak ister gibidir. Bol dökümlü bir elbise giyen Agrippina'nın sol kolu tahtta, sağ eli ise elbisesinin bir parçasını tutmaktadır. Bu eserde saçlarının topuzu ve takı takmamasıyla zarif ve sade bir Agrippina heykeli ile karşılaşmaktayız (EK 22). Diğer bir heykelinde ise sandalyeye oturmuş olan Agrippina iki elini önünde birleştirmiştir. Burada da bol dökümlü bir elbise giymiştir. Agrippina bu heykelinde adeta bir şeyler düşünüyor gibidir. Saçlarının önleri buklelerden oluşurken arkada bir topuz ile toplanmıştır (EK 23). Heykellerinden anlaşıldığı kadarıyla, zarif bir kadındır.

Genç Agrippina; Büyük Agrippina ve Augustus'un üvey torunu Germanicus'un dokuz çocuğundan biriydi. Büyük Agrippina ise Augustus'un tek çocuğu Iulia'nın torunuydu (Tablo 2-3). Yani Genç Agrippina imparatorluk ailesinde doğmuş güçlü bir kadındı.³⁰⁹ 19 yılında Agrippina babasını, gizemli bir ölümle kaybetmişti.³¹⁰ 29 yılında annesi Büyük Agrippina ile erkek kardeşi Nero'yu sürgüne yollanmıştı. 31 yılında Nero'nun ölümünü, 33 yılında annesinin açlıktan intiharını izlemişti. 30 yılında kardeşi ve annesiyle aynı kaderi paylaşan Agrippina'nın diğer erkek kardeşi Drusus sürgüne yollanmış ve 33 yılında ölmüştü.³¹¹

Agrippina on üç yaşında Gnaeus Domitius Ahenobarbus ile evlenmişti. Lightman tarafından Domitius her ne kadar zengin olsa da acımasız, değersiz ve namussuz olarak tanımlanmıştır.³¹² Gagarin ise Agrippina'nın gücünü aileden olduğu kadar kocasından da aldığını aktarmıştır.³¹³ Bu iki modern araştırmacının dayanağı kuşkusuz Suetonius olmuştur. Suetonius'un aktardıklarına göre Agrippina'nın ilk eşi Domitius'tan herkes nefret etmişti. Çünkü Domitius azatlılarından birini çok içmeyi kabul etmeyince öldürmüş ve arkadaşları arasından kovulunca sorumsuzca yaşamaya başlamıştı. Bu hayatında Domitius, Appia yolu üzerinde köyde beygirleri kamçılıp bir çocuğu bile bile ezmiş, kendisine hakaret eden bir Romalı'nın gözünü oymuş ve *praetor* iken düzenlediği

³⁰⁹M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 12; Gagarin, 2010, **a.g.k.**, s. 53.

³¹⁰Tac. An. II. LXXII.

³¹¹M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 1312.

³¹²M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 12.

³¹³Gagarin, 2010, **a.g.k.**, s. 53.

araba yarışlarında hile yapmıştı.³¹⁴ Bu evlilikle iki acımasız kişilik bir araya gelmişti. Çünkü Agrippina da en az kocası kadar zalimdi.

Agrippina, Domitius'tan olan çocuğu Domitius Ahenobarbus'u (gelecekteki imparator Nero) 15 Aralık 37 yılında dünyaya getirmişti. Ailesinin kayıplarının yanında Nero'nun doğduğu yıl Agrippina'nın erkek kardeşi Caligula tahtta çıkmıştı. Agrippina'nın oğlunun doğumu karşısında herkesin korkutucu ve sayısız yorumuna karşı Domitius, kendisiyle Agrippina'dan berbat ve herkes için zararlı bir varlık doğurmayacağını söylemişti.³¹⁵ Agrippina'nın doğumu sonrasında ilginç bir olay daha yaşanmıştı. Agrippina'nın oğluna isim koyulacağı sırada Caligula çocuğa amcaları Claudius'un ismini vereceğini söyleyerek şaka yapmıştı. Ancak Agrippina, erkek kardeşi Caligula'nın bu şakasından hoşlanmamıştı. Çünkü Claudius, o zaman sarayın soytarısı muamelesi görüyordu.³¹⁶

40 yılında Agrippina'nın eşi Domitius vatana ihanet, zina ve kız kardeşi Lepida ile uygunsuz davranışlarından suçlanmış, ancak kaçmayı başarsa da Pyrgi'de (Santa Severa) bedeni su topladığı için ölmüştü.³¹⁷ Bu sırada Agrippina erkek kardeşi Caligula'nın imparatorluğundan yararlanarak pek çok hak elde etmişti. Caligula, yeminlere “*Kendimi ve çocuklarımı Gaius'tan ve onun kız kardeşlerinden daha değerleri saymıyorum*”, senato yeminlerine ise “*Gaius Caesar ve kız kardeşleri için hayırlı, uğurlu olsun.*” ifadelerini ekletmişti.³¹⁸ Suetonius'un anlattıklarına inanacak olursak Caligula, kız kardeşleriyle cinsel ilişkiye girmekten çekinmemiş ve kız kardeşlerinin her birini sırasıyla ensest ilişki yaşamıştı.³¹⁹ Suetonius'un aktardıkları doğruysa eğer Agrippina da bu olayı yaşayanlar arasındaydı. Ama yukarıda ayrıntılarıyla tartışıldığı gibi Caligula kız kardeşleri arasında en çok Drusilla'yı sevmişti. Hatta Agrippina'yı kendisinin ilişkiye girdiği erkeklerle birlikte olmasını sağlamıştı. Bu sırada Agrippina, imparatora bir tuzak kurmakla suçlanarak sürgüne yollanmıştı.³²⁰ Agrippina sürgündeyken oğlu Nero yokluk içinde halası Lepida'nın yanında hayatına devam etmişti.³²¹

³¹⁴Suet. Nero. V.

³¹⁵Suet. Nero. VI.

³¹⁶Suet. Nero. VI.

³¹⁷Suet. Nero. VI.

³¹⁸Suet. Cal. XV.

³¹⁹Suet. Cal. XXIV.

³²⁰Suet. Cal. XXIV.

³²¹Suet. Nero. VI.

1.5.2. Claudius'un eşi

41 yılında Caligula ölüp tahtta amcası Claudius geçince, Agrippina sürgünden ve Roma'ya döndükten sonra yeni bir evlilik arayışına girmişti. Muhtemelen *consul* Lucius Cornelius Sulla Feliz ile evlenmişti ama eğer öyle ise bile bu evlilik kısa ömürlü olmuştu.³²² Agrippina bu sıralarda dul olan Galba ile evlenme isteğinde bulunmuştu. Suetonius, Agrippina'nın Galba ile olan evlilik isteğinin daha Galba'nın eşi ölmeden başladığından bahsetmektedir. Hatta Galba ile evlilik konusunda o kadar ileri gitmişti ki Galba'nın kayınvalidesi onu şiddetle azarlayıp tokat atmıştı.³²³ Bu evliliğe ulaşamayan Agrippina bunun ardından Gaius Passienus Crispus ile zenginliği için evlenmek istemişti. Ancak Passienus Crispus zaten Agrippina'nın görümcesi Domitia ile evliydi. Domitia ve kız kardeşi Domitia Lepida, daha önce erkek kardeşleri ile evli olan Agrippina'dan o zamandan beri nefret ediyorlardı. Agrippina çok geçmeden istediğine ulaşmış, Passienus Crispus ile evlenmiş ancak kocasını zenginliği için öldürmüştü.³²⁴ Suetonius'a göre Nero, Caligula ölünce yalnız babasının mallarına kavuşmamış aynı zamanda üvey babası Crispus Passienus'un mallarına da sahip olmuştu.³²⁵ Yani Agrippina, ölen kocalarıyla malına mal katmaya devam etmişti.

Bu sırada Agrippina'nın imparator olan amcası Claudius, Messalina'nın ölümüyle dul kalmıştı. Agrippina, yeni eş için gözlerini amcasına dikmişti. Agrippina, amacına azatlı Pallas yardımıyla ulaşmıştı. Pallas, Claudius'u, eşi olmayı hak eden kişinin Germanicus'un soyundan geldiğine inandırmıştı.³²⁶ Peki azatlılar neden bu evliliği desteklemişlerdi? Bunun sebebini Cassius Dio oldukça mantıklı bir çerçevede açıklamıştır. Onun aktardığına göre azatlılar annesini öldürdükleri gerekçesi ile Britannicus'un kendilerinden intikam almalarından korkuyorlardı. Bu nedenle Agrippina'nın oğlu Nero'yu desteklemişlerdi.³²⁷

Agrippina yoldan çıkarıcı davranışlarıyla, öpücükleriyle, tatlı tuzaklarıyla amcasını kendisine aşık etmeyi başarmıştı.³²⁸ Kısa zamanda amca-yeğen arasında aşk dedikoduları çıkmıştı. Ancak onların evliliği Roma yasalarına aykırıydı. Çünkü ilişkileri

³²²M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 13.

³²³Suet. Gal. V.

³²⁴Plin. Nat. XVI. XCI.; M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 13; Ergene, 1998, **a.g.k.**, s. 97.

³²⁵Suet. Nero. VI.

³²⁶Tac. An. XII. II.

³²⁷Cass. Dio. LIX. 15.

³²⁸Suet. Cl. XXVI.; Tac. An. XII. III.

ensest kabul edilmekteydi ve ikisi de evliliğe cesaret edememişti. Agrippina ile evlenebilmek için Claudius, bu olayın devlet yararına olacaktı gibi bir izlenim vermek istemişti. 49 yılında çıkarttığı “*Senatus Consultum Claudianum*” kanunu ile zina olarak görülen bu tür evlilikler yasal hale getirilerek, başkalarının evlenmelerine de izin verilmişti.³²⁹ Böylece aynı yıl Agrippina ile Claudius evlenmişlerdi.³³⁰ Ferrero bu evliliği Agrippina’nın kendini feda etmesi şeklinde yorumlamıştır. Agrippina kendini zayıf bir hükümdarın kaderine bağlamıştı.³³¹ Ancak biz bu yoruma katılmıyoruz. Eğer öyle olsaydı Agrippina amcasını kendine aşık etmeye çalışmazdı. O bilakis amcasının zayıflıklarından yararlanarak hüküm sürmeyi ve oğlunu tahta geçirmeyi hedeflemiş olmalıydı.

Agrippina ile Claudius’un düğün günü, Claudius’un kızı Octavia ile nişanlı olan Silanus intihar etmeye zorlanmış ve Octavia, Agrippina’nın oğlu Nero ile nişanlandırılmıştı.³³² Ancak nişanlı çift üvey kardeş oldukları için Octavia, bir başkası tarafından evlat edinilmiş ve çok geçmeden de evlenmişlerdi.³³³ Ferrero’ya göre bu evlilik aristokrat ailelere örnek olması için yapılan bir evlilikti.³³⁴ Ancak bu durumun böyle olmadığı kısa sürede fark edilecekti. Yine de Agrippina oğlunu imparatorun damadı yapmıştı. Aynı zamanda oğlunun eğitimi için sürgünde bulunan Seneca’nın affını sağlamıştı. Seneca’nın sürgünden gelip Nero’yu eğitmesinin sebebi onu taht için hazırlamaktı.³³⁵ Böylece Agrippina amcası ile olan evliliği süresince oğlunu tahtta geçirebilmek için büyük bir çaba içine girecekti.

Ergene, imparatoriçeliğe yükselen Agrippina’nın Messalina’nın başına gelenlerden dolayı kendisine Livia’yı örnek aldığından söz etmektedir.³³⁶ Ancak biz bu konuda Cassius Dio’nun ifadesini daha makul görmekteyiz. Zira Cassius Dio’nun ifadesine göre Agrippina ikinci bir Livia değil, ikinci bir Messalina olmuştu.³³⁷ Agrippina’yı ikinci bir Livia olarak kabul eden Ferrero, bu dönemde cinayetlerin sayısının oldukça az olduğunu, trajediyi seven Tacitus’un bile bu altı yılı tek kitapta topladığını kendisine kanıt olarak göstermişti.³³⁸ Oysa Cassius Dio’ya göre Agrippina

³²⁹Gönenç, 2010, **a.g.k.**, s. 97.

³³⁰Tac. An. XII. V, VI.; Suet. Cl. XXVI.; Cass. Dio. LXI. 13-15.

³³¹Ferrero, 2016, **a.g.k.**, s. 155.

³³²Tac. An. XII. VIII.; Suet. Cl. XXIX.

³³³Cass. Dio. LXI. 19.; Suet. Nero. VII.

³³⁴Ferrero, 2016, **a.g.k.**, s. 163.

³³⁵Tac. An. XII. VIII. Suet. Nero. VII.; Cass. Dio. LXI. 17.

³³⁶Ergene, 1998, **a.g.k.**, s. 97.

³³⁷Cass. Dio. LXI. 19.

³³⁸Ferrero, 2016, **a.g.k.**, s. 158-159.

kıskançlıktan cinayetler işlemeye başlayarak Livia'dan daha çok Messalina'nın saltanatını devam ettirmiş gibi gözükmektedir. Bu bağlamda Agrippina'nın kurbanlarından biri Lolliya olmuştur. Lolliya, Caligula'nın eşiydi ve Claudius için bir eş adayı olarak düşünülmüştü. Yani Agrippina'nın rakibiydi. Agrippina, Claudius ile evlense de olası rakiplerinden kurtulmak istemişti. Bunun için Lolliya büyüçülükle suçlanmış, önce sürgün edilmiş, daha sonra da intihar etmeye zorlanarak öldürülmüştü.³³⁹ 50 yılında benzer bir olayda yine onun adı geçmekteydi. Agrippina, Claudius'un hayran olduğu Calpurnia'yı sürgüne yollamış hatta Cassius Dio'nun aktardıklarına göre öldürülmüştü.³⁴⁰ Biz bu konuda Cassius Dio'ya katılarak cinayetlerin kişisel bir temelde sürdürüldüğünü görmekteyiz. Bu konuda üçüncü örnek Domitia Lepida idi. Agrippina'nın sürgün yıllarında Nero'ya bakıcılık yapan Domitia Lepida aynı zamanda Britannicus'un büyükannesi idi. Bu nedenle Domitia Lepida'yı da kendisine rakip olarak gören Agrippina onu büyüçülükle suçlayarak idama mahkum etmişti.³⁴¹ Agrippina'nın hırsından zenginliğiyle ünlü *proconsul* Statilius Taurus da nasibini almıştı. Taurus kötü davranışlarıyla ve en önemlisi büyüçülükle suçlanmış ve senato kararından önce intihar ederek Agrippina'nın istediğini yerine getirmişti.³⁴² Agrippina'nın Taurus'u hedef almasının sebebi onun zenginliği olmalıydı.

Agrippina'nın zenginlik hırsı imparatoriçe olduktan sonra da devam etmişti. Örneğin; Agrippina'nın güzel, seks düşkününü arkadaşı Iulina Silana, evlenmek için Sextius Africanus'u seçmişti. Ancak Agrippina çocuksuz ve zengin bir adam olan Africanus ile arkadaşı Silana'nın evlenmesine izin vermemişti. Çünkü Africanus'un mülkünü ele geçirmek istemişti.³⁴³ Zenginliğe önem veren Agrippina'ya oldukça pahalı hediyeler gönderilmişti. Bunlardan biri de 600.000 *sestertius* değerindeki bir kuştı. Bu kuş Pliny, tarafından eşi benzeri görülmemiş bir kuş olarak tarif edilmişti.³⁴⁴

Tüm bunlara rağmen dönemin tarihçileri Agrippina'nın birtakım hayırseverliklerini de kaydetmiştir. Örneğin; 50 yılında Agrippina doğduğu Ren Nehri yakınındaki göçebe kabilelerine yardım eli uzatmış, kabileler de imparatoriçeye ve

³³⁹Tac. An. XII. XXII.; Cass. Dio. LXI. 17.

³⁴⁰Cass. Dio. LXI. 19.

³⁴¹Tac. An. XII. LXIV, LXV.; Suet. Nero. VII.

³⁴²Tac. An. XII. LIX.

³⁴³Tac. An. XIII. XIX.

³⁴⁴Plin. Nat. X. XLIII.

imparatora şükranlarını sunmuşlardı. Böylece Agrippina, kendi reklamını yapmıştı.³⁴⁵ Aynı yıl Agrippina *carpentum* kullanım hakkını elde etmişti. Bunun dışında daha önce Livia ve Antonia'ya verilmiş olan ve tezimizin ana konusunu oluşturan *augusta* unvanını da almıştı (Tablo 1).³⁴⁶ Lighthman, *augusta* unvanını hayatta iken kullanan ikinci kadının Agrippina olduğunu vurgularken³⁴⁷ Ergene kendi yorumunu katarak Agrippina'nın kocasının Claudius olduğu için Agrippina'nın Livia'dan daha rahat hareket etme imkanı bulunduğunu ileri sürmektedir.³⁴⁸ Üstelik Agrippina, Livia'nın tüm unvanlarına sahip olmasına rağmen bununla yetinmemiş, bu unvanlardan daha fazlasını istemişti. İmparatoriçe, şehirde çıkan bir yangın sırasında Claudius'a eşlik etmiş ve bu refakatte onun yardımcısı olarak kabul görünce imparator ile aynı gücü kullanılarak onun sahip olduğu unvanlara sahip olmuştur.³⁴⁹ Tacitus'a göre Agrippina'nın bizzat dedeleri tarafından oluşturulan imparatorlukta Roma geleneklerine uygun olmayacak bir şekilde bir kadın, imparatorluk yönetimine ortaklığını ilan etmişti.³⁵⁰ Tüm bu bilgiler neticesinde Gönenç'in, Claudius'un bir imparatorun ziyade Agrippina'nın hizmetlisi rolünü oynadığı yönündeki yorumu oldukça makul görünmektedir.³⁵¹

Agrippina, sık sık kocasına eşlik ettiği için, döneminde çok göze çarpan biri *augusta* olmuştu.³⁵² 52 yılında Claudius'un isteği üzerine yapılan deniz savaşı gösterisinde Agrippina altınla kaplı güzel bir pelerin giymiş ve gösteri sırasında Claudius'un yanına oturmuştu.³⁵³ Agrippina böyle gösteriler ve kıyafetler aracılığıyla gücünü kamuoyuna göstermek istiyordu.

Aynı yıl Agrippina, Pallas'ın etkisiyle Nero'yu Claudius'a evlat edindirmişti. Burada ilginç olan nokta ise Claudius'un zaten yetişkin bir oğlu olması idi.³⁵⁴ Suetonius'a göre Claudius, sonradan evlat edinme olayından pişmanlık duymuştu. Çünkü Britannicus'u her gördüğünde ona sarılıp büyümesi için yüreklendiriyordu.³⁵⁵ Suetonius'un anlattıklarına inanarak bu durumun Agrippina'nın gücünün bir göstergesi

³⁴⁵Tac. An. XII. XXVII.

³⁴⁶Cass. Dio. LXI.19.; Tac. An. XII. XXV.

³⁴⁷M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 13.

³⁴⁸Ergene, 1998, **a.g.k.**, s. 98.

³⁴⁹Cass. Dio. LXI. 27-29.

³⁵⁰Tac. An. XII. XXXVII.

³⁵¹Gönenç, 2010, **a.g.k.**, s. 161.

³⁵²Cass. Dio. LXI. 25.

³⁵³Cass. Dio. LXI. 23.; Tac. An. XII. LVII.; Plin. Nat. XXXIII. XIX.

³⁵⁴Cass. Dio. LXI. 19.; Tac. An. XII. XXV.; Suet. Cl. XXXIX.

³⁵⁵Suet. Cl. XLIII.

olduğu yorumunu yapmamız mümkündür. Nero şüphesiz annesi sayesinde yükselirken, Claudius'un oğlu Britannicus terfi edememişti. Hatta Agrippina, Britannicus'un yanındakileri ölüme göndererek üvey oğlunu iyice yalnız bırakmaya çalışmıştı. Bu uğraşlar sonucu Britannicus'un eğitmeni Sosibius'un, Nero'ya suikast girişiminde bulunduğu gerekçesi ile Britannicus ile görüşmesi yasaklanmıştı. Bu girişim dışında Britannicus'un ne babası Claudius ile görüşmesine ne de halkın önüne çıkmasına izin verilmişti.³⁵⁶ Kuşkusuz tüm bunlar Agrippina'nın yaptırımlarıydı.

52/53 yılında Claudius hastalanmıştı. İmparatorun halefi olarak Nero, Claudius iyileşirse bir at yarışı düzenleyeceğine dair söz vermişti. Cassius Dio'nun deyimiyle Agrippina, Nero'yu halk arasında popüler kılmak için oynanmamış taş bırakmamıştı. Bu anlamda Agrippina aslında imparatorluğun tek halefi gibiydi. Claudius iyileştiğinde, ölünce yerine Nero'nun geçmemesi gerektiği konusunda ısrar etse de Agrippina, halefin Nero olması konusunda halkı ikna etmişti. Agrippina, Nero halef ilan edilirken imparatorun öz oğlu hakkında hiç bilgisi olmayan halka, Britannicus'un aklını yitirdiği ve sara olduğu bilgisini yaymıştı.³⁵⁷ Görüldüğü gibi Agrippina oğlu Nero'yu tahtta geçirmek istiyor ve bu uğurda çaba harcıyordu. Bunun için rakip Britannicus saf dışı edilmiş ve bu tür dedikodular yayılarak Nero tahta daha da yakınlaştırılmak istenmiştir.

Britannicus'u kendisine göstermeyen Agrippina'ya Claudius sinirlenmeye başlamıştı. Zaman zaman oğlu ile görüşen imparator, sevgisini göstermeyi ihmal etmemişti. Claudius, oğlunun *toga virilis* giymesine ve onu varis ilan etme hazırlıklarına başlamıştı ki bu kararı canına mal olmuştu. Çünkü Agrippina için ölüm sırası Claudius'a gelmişti. *Augusta*, planının başarıya ulaşması için en uygun zamanı beklemişti. Bunun için imparatorun sadık hizmetkârı Narcissus'un gut hastalığı nedeniyle kaplıcalara gitmesini beklemişti. Agrippina o dönemin ünlü zehir uzmanı Lucusta'ya bir zehir hazırlatmıştı. İmparatora yemeklerini veren Halotus, bizzat zehirli yemeği Claudius'a vermişti. Zehir mantara serpilmişti. Mantar olayı Iuvenalis'in dizelerine şu şekilde yansımıştır:

*“O zaman, daha masum sayılabilir Agrippina'nın mantarı,
çünkü yalnızca yaşlı bir adamın soluğunu kesti o,”*³⁵⁸

“Bayağı konukların önüne ne olduğu belirsiz mantarlar konur,

³⁵⁶Cass. Dio. LXI. 21.

³⁵⁷Cass. Dio. LXI. 27.

³⁵⁸Iuv. VI. 620.

efendimizin önüneyse kaliteli mantar, şöyle Claudius'un yediği türden, kendisi de zaten bundan sonra hiç mantar yiyememişti."³⁵⁹

Makalesinde bu konuyu detayları ile inceleyen Hakman, bu mantarın "*amanita phalloides*" türünde olduğunu, mantarın karın ağrısı, kusma, kanlı ishal gibi belirtiler gösterdiğini ifade etmişti.³⁶⁰ Zehrin etkisi Claudius'un sarhoşluk hali olduğu düşünülerek hissedilmemişti. Agrippina son eserinde donup kalmış ve kendisine garanti sağlayan doktor Xenophon'u çağırmişti. Doktor da kuşkusuz Agrippina'nın tarafındaydı. Xenophon imparatoru kusturmak için bir tüyü zehre batırmıştı ve bu tüyü Claudius'un boğazına sokmuştu.³⁶¹ 13 Ekim 54 yılında imparator Claudius, *augusta* tarafından zehirlenerek öldürülmüştü. Cassius Dio, Suetonius ve Tacitus'un anlattıkları doğrultusunda Agrippina oğlunu tahtta görmek isteyerek bu zamana kadar bu yönde çalışmalar yapmış ve sonunda başarılı olabilmmişti.

Agrippina, Claudius döneminde o kadar güçlüydü ki Cassius Dio, Agrippina'yı denetleyecek kimsenin olmadığından bahsettiği gibi şu sözleriyle durumu çok net açıklamıştır:" *Agrippina, Claudius'un kendisinden daha güçlüydü. Agrippina tüm gücü elinde tuttu, ondan sonra Claudius'a hükmetti*".³⁶² Claudius'un ölümünden ve oğlu Nero'nun tahtta geçtikten sonra Agrippina'yı nasıl bir durum bekliyordu? Agrippina, Livia gibi oğlunun hükümdarlığı döneminde gücünü korumaya devam edecek miydi? Yoksa bir süre sonra sarayda daha pasif bir duruma mı getirilecekti?

1.5.3. Nero'nun annesi

Bugün Karia bölgesinde bulunan Aphrodisias Antik Kenti'nde Agrippina'nın, oğlu Nero'ya taç giydirişini betimleyen bir kabartma bulunmaktadır (EK 24).³⁶³ Agrippina sağ tarafında bulunan oğlu Nero'ya sağ eliyle tacını takmaktadır. Agrippina sol kolunda bereket boynuzu taşımaktadır. Üzerine yapışık elbisesi ile alt kısmında *khiton* yer alır. Agrippina'nın burada üç katmana ayrılan saçlarından arkada bukleler çıkarılmıştır. Agrippina'nın güzelliği bu kabartmalardan anlaşılmaktadır. Nero'nun tahta

³⁵⁹Iuv. V. 147-149.

³⁶⁰M. Hakman (2015). Roma imparatoru Claudius ve oğlu Britannicus'un ölümünün arkasındaki kadın: Locusta, *Seleucia ad Calycadnum*, Sayı 5, s. 129-130.

³⁶¹Tac. An. XII. LXVII, LXVII.; Cass. Dio. LXI. 29-31.; Suet. Cl. XLIV.; Güveloğlu ise tüy yerine zehirli yulaf çorbası verildiğini iddia etmiştir.; A. Güveloğlu (2018). *Antik çağ'da beslenme ve damak tadı*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, s. 123.

³⁶²Cass. Dio. LXI. 21.

³⁶³Yılmaz, B. (2012). *Aphrodisias sebasteionuna ait üç kabartma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 30.

çıkıldığı 54 yılına tarihlendirirken bu heykel Agrippina'nın oğlu Nero'ya “*Seni imparator yapan bendim*” cümlesini kanıtlar niteliğindedir. Agrippina, oğlunu tahtta çıkarmış bir anne olarak gücüne güç katmıştır. Aphrodisias'daki bu kabartma gücünün belki de en somut göstergesidir. Yine güç göstergesinin somut örneklerinden biri olarak döneme ait bir sikkenin ön yüzünde Nero'nun sol cepheden ve Agrippina'nın sağ cepheden profilleri görülmektedir. Sikkenin ön tarafından Agrippina'nın adı ve unvanı yer alır: AGRIPPINA VC DIVI CLAVD. Bu sikkenin arka yüzünde ise meşe çelengi içinde EX S. C. yazısı yer alırken sikkenin çevresinde Nero'nun isim ve unvanları görülür (EK 25).³⁶⁴

Bir *augusta* olarak Agrippina'nın işi Livia'dan daha zordu. Çünkü Claudius'un öz erkek çocuğu vardı. Agrippina tüm bu olumsuzlukları bildiğinden Claudius döneminde bütün çabalarını oğlu Nero'yu tahtta geçirecek şekilde harcamıştır. İmparator ilan edilmesinin ardından tüm kamu ve özel işlerin yönetimini Agrippina'ya veren Nero ayrıca annesini “*en iyi anne*” olarak belirtip, halk arasında sık sık birlikte aynı tahtrevanda dolaşmıştı. Agrippina çeşitli elçilerle görüşmüş, valilere, krallara mektuplar göndermişti.³⁶⁵ Yani oğlunu imparator yapmanın meyvelerini almaya başlamıştı. Ferrero'ya göre geleneksel bir eğitim alan Nero, annesinin sözünden çıkmamıştır.³⁶⁶ Ancak bu durum bir süreliğine söz konusu olacaktı.

Agrippina, oğlunun imparatorluğu döneminde de cinayetlerine devam etmişti. Öncelikli kurbanı intihara zorlanan ve Claudius'un sadık hizmetkarı Narcissus idi. Sonraki kurbanı Asya valisi Iunius Silanus'a bir zehir göndererek onun haince ölümüne sebep olmuştu. Agrippina, Caesar'ın soyuna dayanan Silanus'u oğlunun yerine tercih edilmesinden korktuğu için öldürmüştü.³⁶⁷ Görüldüğü gibi Agrippina yerini korumak için gerekli gördüğü cinayetleri gerçekleştirmeye devam etmişti. Tüm bu cinayetler Agrippina'nın bizzat kendi emriydi.

Agrippina istediğine kavuşmuş ve iktidarı ele geçirmişse de uygulamada işler istediği gibi gitmemiştir. Birkaç olay bize *augusta*'nın iktidar mücadelesini yakın çevresinden başlayarak gerçekleştirdiğini göstermektedir. Nitekim senatörlerin daha fazla güç elde etmelerini önlemek için Claudius tarafından hazırlanan iki madde Nero döneminde değiştirilmek istenmiş, ancak bu maddelerin değişimine Agrippina tarafından

³⁶⁴Baydur, 1998, **a.g.k.**, s. 38.

³⁶⁵Suet. Nero. IX.; Cass. Dio. LXI. 37-39.

³⁶⁶Ferrero, 2016, **a.g.k.**, s. 178.

³⁶⁷Tac. An. XIII. I.; Cass. Dio. LXI. 47.

karşı çıkılmıştı. Agrippina'nın itirazlarına rağmen bu iki madde yine de değiştirilmişti.³⁶⁸ Bu da demek oluyordu ki ya Agrippina yönetimde tamamen söz sahibi değildi ya da yavaş yavaş gücünü kaybetmeye başlamıştı.

Agrippina'nın asıl rakibi Nero'nun öğretmeni Seneca ve *Praetorian* Muhafızlarının başı Burrus idi. Agrippina'nın isteği üzerine Ermeni elçilerin geleceği bir toplantıyı Palatium'daki kütüphanede yapan senatoyu imparatoriçe gizli bir bölmeden dinleyecek ve hatta fikir verebilecekti. Bu toplantıya Agrippina'nın da oğluyla beraber çıkmasını isteyen Seneca ve Burrus, Nero'yu bu konuda ikna etmişti. Ama elçiler bir kadının yönetime karışmasını garipsemiş olacaklar ki bazı mazeretler göstererek tekrar öneriyi reddetmişlerdi. Bundan sonra Agrippina'nın kamu işlerine bakması Seneca ve Burrus tarafından engellenmeye çalışılmıştı.³⁶⁹

55 yılına gelindiğinde Nero ile annesinin arası açılmaya başlamıştı. Bu durumun sorumlularından biri de Asya'dan köle olarak satın alınan Acte adlı bir kadındı. Acte, Attalus ailesi tarafından evlat edinilmiş ve imparator Nero tarafından öz karısından daha çok sevilmişti. Sonuçta Acte, Nero'yu gittikçe daha çok etkilemeye başlamıştı. Saraydaki gücünü kaybetmeye başlayan Agrippina, oğlunun üzerinde hakimiyetini devam ettirmek isterken ona şu sözlerle kendisine minnet duyması gerektiğini hatırlatmaya çalışmıştı: “*Seni imparator yapan bendim!*” Agrippina bu sözleriyle Nero'ya gücünü alacakmış izlenimi vermeye çalışmıştır. Ancak bu sözler Agrippina'nın Nero üzerinde etkisini daha da azaltmıştı. Çünkü Nero, annesinin Romalı ve Germen korumalarını görevden aldığı gibi saraydan da uzaklaştırmıştır.³⁷⁰ Ergene'ye göre Nero, Acte'ye duyduğu aşk sayesinde Agrippina'nın boyunduruğu altından kurtulmuştu.³⁷¹ Ancak Suetonius tarih sayfalarının en iğrenç olaylarından birini kaydetmiştir. Bu kayda göre Agrippina, parmağında oynatmak için kendi oğluyla ensest bir ilişki yaşamaya razıydı. Ancak bu ilişki Agrippina'nın düşmanları tarafından engellenmişti. Ama Agrippina ve oğlu Nero ne zaman aynı tahtırevanda seyahat etseler elbiselerindeki lekelerden doğa dışı ilişkileri açığa çıkıyordu.³⁷² Cassius Dio da bu konuda Suetonius'u destekler niteliktedir. Nero'nun Agrippina'ya benzer bir metresi vardı. Metresinin Agrippina'ya benzemesini özellikle

³⁶⁸Tac. An. XIII. V.; Cass. Dio. LXI. 39-41.

³⁶⁹Tac. An. XIII. V.; Cass. Dio. LXI. 39-41.

³⁷⁰Cass. Dio. LXI. 47-53.; Suet. Nero. XXVIII, XXXIV.; Tac. An. XII. XII-XIII.

³⁷¹Ergene, 1998, **a.g.k.**, s. 105.

³⁷²Suet. Nero. XXVIII.

Nero istemişti. Nero, gönlünü kaptırdığı Poppaea'ya annesi ile cinsel ilişkiye girdiğini anlatmıştı. Sevgilisi bu olayı öğrendiğinde Nero'yu Agrippina'dan kurtulmaya ikna etmişti.³⁷³ Tacitus ise Agrippina'nın baştan çıkarıcı kıyafetler giyerek oğlunu şehvetli öpücüklerle ve tatlı sözlerle kandırmaya çalıştığından bahsetmiştir. Ancak Seneca duruma el koymuş ve Acte'yi Nero'nun annesiyle ilişkiye girmesine engel olmak için kullanmıştır. Tacitus ayrıca Agrippina'nın amcasıyla evlenerek zaten ahlaksızlığı hazmetmiş bir kadın olduğunu da eklemiştir. Üstelik bu dönemde Seneca'nın müdahalesiyle Nero, annesiyle görüşmekten kaçınmaya başlamıştı. İmparatoriçe Roma'dan ayrılarak Tusculum ve Antium'daki mülklerine gitmiştir.³⁷⁴ Agrippina daha gençlik yıllarında erkek kardeşi Caligula ile ensest bir cinsel ilişkiye girmiş, ardından öz amcasıyla evlenerek Roma hukuk kurallarının değiştirilmesini sağlamıştı. Yani Agrippina zaten ensest ilişkilere alışkın bir kadındı. Oğlu ile de cinsel bir ilişkiye girmesi onun doğasına aykırı bir olay olmayabilirdi.

1.5.3. Agrippina'ya suikast girişimleri

Bütün bu yaşananlardan sonra Agrippina'ya karşı muhalefet oldukça artmıştı. Bir gün bir davette pandomim sanatçısı Paris, Agrippina'nın Fabius Rusticus ile evlenip onu tahtta geçireceğini söyleyince zaten sarhoş olan Nero sinirlenip annesi hakkında idam kararı vermişti. Ancak bu karar Burrus tarafından engellenmiş ve Agrippina'nın her şeyden önce bir ebeveyn olduğu ve en azından savunma yapması gerektiği belirtilmişti.³⁷⁵

Agrippina hakkında imparator tarafından suikast kararı alınmıştı. Tacitus ve Suetonius'a göre bu kararın sebebi Agrippina'nın Nero'nun söylediği her şeye karışması,³⁷⁶ Cassius Dio'ya göre ise Nero'nun Sabina'ya duyduğu aşk içindi.³⁷⁷ Agrippina'nın oğluna söz geçirmeye çalışması Nero'yu rahatsız etmiş ve imparator bu kararı vermiştir. Nero, Agrippina'nın ona karışmasından dolayı annesini zaten saraydan uzaklaştırmıştı. Şimdi Sabina'nın fikir vermesiyle ondan tamamen kurtulmak istemiş olmalıydı.

Bu nedenle Nero, annesine karşı birtakım suikast planları hazırlamıştı. İlk plana göre Agrippina zehirlenecekti. Ancak imparatoriçe gerçekten ileri görüşlü bir kadındı ki

³⁷³Cass. Dio. LXII. 61.

³⁷⁴Tac. An. XIV. II.

³⁷⁵Tac. An. XIII. XX-XXI.

³⁷⁶Suet. Nero. XXXIV.; Tac. An. XIV. III.

³⁷⁷Cass. Dio. LXII. 61-63.

panzehir olarak bağışıklık sistemini güçlendirmeyi başarmıştı. Agrippina, Nero tarafından üç kez zehirlense de kullandığı panzehir işe yaramıştı. Agrippina'ya karşı düzenlenen ikinci suikast planı ise uyurken üzerine tavan çökmesi şeklinde gerçekleşecekti. Ancak bu plan da suç ortakları yüzünden önceden ortaya çıkmıştı.³⁷⁸

Bir gün bir tiyatro oyununu izleyen Nero parçalara ayrılmış bir gemi görmüş ve bu tiyatro oyunundan etkilenerek böyle bir gemi tasarlanmasını emretmişti. Nero bu suikast girişiminin başarıya ulaşması için annesi ile arayı düzeltme yoluna gitmişti. Oğlundan sevgi dolu bir mektup alan Agrippina, “*Quinquatrus*” festivaline katılmak üzere Baiae Körfezi'ne davet edilmişti. Buraya vardıklarında imparator birkaç gün ziyafet vermişti. Bu ziyafetler sırasında Agrippina oğlu tarafından çok özlenmiş gibi sevgi seline boğulmuştu. Bir akşam yemeğinde sonra Agrippina ellerini öpen oğlundan “*Güç ve iyi sağlığın için, anne. Senin için yaşıyorum ve hükümdarlığım senin sayende.*” sözlerini duymuştu. Bu iğneleyici konuşmadan sonra Agrippina evine dönmek üzere gemisine binmişti. Nero ise gecenin kalan kısmını sonucu bekleyerek geçirmişti. Suikast için ayarlanan gemi batınca Agrippina yüzerek karaya çıkmış ve bu suikasttan de kurtulmayı başarmıştı. Her şeyin farkında olan Agrippina kendisine düzenlenen suikasttan haberi yokmuş gibi davranarak evine dönmüştü. Ardından oğluna rapor göndermiş ve bu olay kaza olarak adlandırılmıştı.³⁷⁹

Yeni bir plan hazırlayan Nero, sanki Agrippina kendisini öldürmeye gelen bir katilmiş ve yakalanınca intihar etme girişiminde bulunmuş gibi öldürülmesi için bir emir vermişti. Bu emri yerine getirmesi için Anitecus görevlendirilmişti. *Praetorian* muhafızları bu işe karıştırılmamıştı. Çünkü Agrippina ünlü komutan Germanicus'un kızıydı. Suikast için Agrippina'nın villasının etrafı sarılıp hizmetkarları etkisiz hale getirilmişti. Bu sırada imparatoriçe odasında bir hizmetçiyle loş bir ışıkta duruyorken celladı Anitecus gelmişti. Hizmetçisi odayı terk ettiğinde Agrippina, “*Terk etme beni!*” sözleriyle çaresizliğini ortaya koymuştu. Etrafını cellatlar sardığında kaçınılmaz sonunun farkına varan *augusta* rahmini işaret ederek “*Buraya vur!*” demişti. Böylece Agrippina, imparator yaptığı oğlunun emriyle öldürülmüştü.³⁸⁰

³⁷⁸Cass. Dio. LXII. 63.; Suet. Nero. XXXIV.; Tac. An. XIV. III.

³⁷⁹Cass. Dio. XVII. 63-65.; Tac. An. XIV. III-V.; Suet. Nero. XXXIV.

³⁸⁰Cass. Dio. XVII. 65-67.; Tac. An. XIV. V-IX.; Suet. Nero. XXXIV.

Agrippina'nın ölüm haberi Nero'ya ulaştığında şaşkına dönmüştü. Birçok suikasttan kurtulan Agrippina'nın öldüğüne inanmayan imparator cesedi bizzat kendisi görmek istemişti. Annesinin cesedini inceleyen, yaralarına bakan Nero bu cinayetten daha çirkin sözler sarfederek “*Bu kadar güzel bir annem olduğumu bilmiyordum*” demiştir. Agrippina'nın cesedi aynı gece yakılmıştı. Bundan sonra senatoya bir mektup yollanmış ve Agrippina'nın, Nero'ya düzenleyeceği suikastın açığa çıkmasıyla intihar ettiği bildirilmişti.³⁸¹ Bunun ardından hemen Agrippina'nın günahlarının listesi yayınlamıştı. Tacitus'un aktardığı bu listeye göre Agrippina yönetime ortak olmuş, *praetorian cohort*lar bir kadın için yemin etmiş, askerlere karşı gelmiş, halkına hediye ve bağışlarda bulunulmasına engel olmuş, asil vatandaşların iflas etmesi için çalışmış, senatoda görüşülen konuları yabancı milletlere iletmişti.³⁸² Bunun yanında daha somut önlemler alınmıştı. Nitekim Agrippina'nın izlerinin silinmesi için Nero Roma'ya girdiğinde Agrippina'nın heykelleri yıkılmış, her yıl kutlanan doğum günü uğursuz günler arasında sayılmıştır.³⁸³

Nero senatoya böyle söyleyip içini rahatlatmaya çalışsa da geceleri uyku sorunu yaşamaya başlamıştı. Hatta onun Agrippina'nın kemiklerinin bulunduğu bölgede trompet sesleri duyduğundan bahsedenler de vardı. Nero annesinin hayalinin ve öç tanrıçalarının kırbaçlarıyla yakıcı alevlerinin kendisini izlediğini etrafındakilere açıkça söylemiştir. İmparator, yaptığından pişman olacak ki büyücülerin düzenlediği kutsal bir törenle annesinin ruhunu çağırmaya ve yatıştırmaya çalışmıştı.³⁸⁴

Ferrero, Agrippina'nın ölümüyle Augustus evindeki son kadının öldüğünü, üstelik Agrippina'nın görevinin başında ölen bir asker olduğunu yazmaktadır. İmparatoriçe; ailesi, toplumsal sınıfı ve Roma için ölmüştü.³⁸⁵ Ancak Ferrero, Agrippina'yı bir melek gibi göstermeye çalışsa da Agrippina kendi çıkarları uğruna canından olan bir *augusta*'dır.

³⁸¹Cass. Dio. XVII. 67.

³⁸²Tac. An. XIV. XI.

³⁸³Tac. An. XIV. XII.

³⁸⁴Cass. Dio. XVII.67.; Tac. An. XIV. X.

³⁸⁵Ferrero, 2016, **a.g.k.**, s. 178

1.6. Güzeller Güzeli: Poppaea Sabina (MS 31-65)

1.6.1. Octaviaların kaderi

MS 39 ya da 40 yılında imparatorluk ailesinde doğan Octavia'nın annesi Messalina, babası ise Claudius idi. O, imparatorluğun prensesiydi ve geleneklere uygun bir şekilde Cassius Dio'nun tabiriyle soylu, namuslu bir adam olan Silanus ile nişanlandırılmıştı. Octavia, 48 yılında annesini kaybetmiş ve babası, Agrippina ile evlenmişti. Agrippina, Claudius tarafından onurlandırılan Silanus'tan korkmuştu.³⁸⁶ Bu korkunun sebebi Silanus'un Agrippina'nın oğlu Nero'ya potansiyel bir rakip oluşturmasıydı. Çünkü Silanus'un, imparatorun damadı olarak tahtta hak iddia etme olasılığı vardı. Bu nedenle Agrippina üvey damadını ortadan kaldırıp Octavia'yı kendi gelini yapmayı hedeflemişti.³⁸⁷ Böylece Silanus, Agrippina'nın Claudius'u ikna etmesi üzerine *praetorluktan* çekilmiş ve Agrippina ile Claudius'un düğün günü intihara zorlanmıştı.³⁸⁸

Nişanlısı intihar eden Octavia için yeni damat adayı Nero olmuştu. Ancak Claudius'un Nero'yu evlat edinmesi Octavia ile Nero'yu kardeş yapmıştı. İki kardeşin evliliği Roma hukukuna göre gerçekleşmeyeceği için Octavia başka bir aile tarafından evlat edinilmişti. 53 yılında tüm bu önlemler kapsamında Octavia ile Nero'nun evliliği gerçekleşmiş³⁸⁹ ve bu evlilikten bir yıl sonra Nero imparator olmuştu.³⁹⁰ Octavia, burada belirleyici bir konumda mıydı? Nero'yu imparator yapan, Octavia ile yaptığı evliliği miydi, yoksa Nero'nun annesinin Agrippina olması mıydı? Bu sorunun cevabı bize göre yukarıda tartışıldığı üzere Nero'nun annesinin Agrippina oluşuydu. Çünkü eğer Octavia belirleyici öge olsaydı Nero, Claudius tarafından evlat edinilmezdi.

Octavia böylece eski imparatorun kızıyken şimdi bir anda yeni imparatorun eşi konumuna yükselmişti. Ancak bu durum bir yükselmeden ziyade daha çok düşüşe benziyordu. Çünkü Nero, Octavia ile evliliğinden sıkılmaya başlamıştı. Zira evleneli daha bir yıl olmadan imparator gönlünü başka birine kaptırmış, Acte isimli bir kölenin etkisi altına girmişti. Bu durumdan Genç Agrippina oldukça rahatsız olmuştu. Octavia görünüşe göre tüm soyluluğuna rağmen kocası Nero'nun sevgisini kazanamamıştı. Dahası Nero,

³⁸⁶Cass. Dio. LXI.13-15.

³⁸⁷Cass. Dio. LXI.47.

³⁸⁸Suet. Cl. XXIX.; Cass. Dio. LXI.15.; Tac. An. XII.IX.

³⁸⁹Cass. Dio. LXI. 17-19.; Suet. Cl. XXVII.; Tac. An. XII. LVIII.

³⁹⁰M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 238.

eşinden nefret ediyordu. Kocasının nefretine rağmen Octavia, başkaları tarafından sevilen biri olmuştu. Arkadaşları Nero'nun gönlünü başka birine kaptırdığına tepki gösterince imparator, “*İmparatorun karısı olmakla yetinmek zorunda!*” şeklinde yanıt vermişti.³⁹¹

Octavia'nın eşi Nero, çok geçmeden gönlünü bu sefer de Poppaea Sabina'ya kaptırmıştı. 59 yılında Octavia, büyük destekçisi Agrippina'yı kaybetmişti.³⁹² Peki Agrippina neden Octavia'yı desteklemişti? Bunun nedenleri arasında halkın kendisini seviyor olması, Acte'nin köle ve Poppaea'nın ise ahlaksızlığı ile ünlü olması yatmaktaydı. Bizce Octavia, kayınvalidesi kadar güçlü değildi. Agrippina, böylelikle gelininin zayıf karakteri sayesinde oğlu üzerinde daha çok hakimiyet kurabilecekti.

Nero'nun Poppaea'yla ilişkisi devam ederken, onunla evlenebilmek için eşi Octavia'dan kurtulmak istemiş, bunun için ilk önce onu boğdurma girişimlerinde bulunmuş, ancak başarılı olamamıştır.³⁹³ Bunun üzerine Nero, kısır olduğu gerekçesiyle Octavia'yı kovmuştu. Ancak halk Octavia'yı çok seviyordu ve boşanmayı geçerli saymamıştı. Ardından Octavia zina ile suçlanmıştı. Onun aşk yaşadığı kişi Eucærus adında flüt çalan İskenderiyeli bir köleydi. Bu suçlamalar nedeniyle Octavia'nın hizmetçileri sorguya alınmış, ancak onlar tüm bu suçlamaları reddetmişlerdi. Hatta Octavia'nın sadık hizmetçisi Pythias, Nero'nun adamına “*Hanımımın mahrem yerleri senin ağzından daha temizdir*” cevabını vererek Octavia'yı savunmaya devam etmişti.³⁹⁴

Octavia'ya geçimini sağlamak için Burrus'un villası ve Plautus'un arsaları verilerek Campania'ya sürülmüş, askeri korumalar altında yaşamına devam etmişti.³⁹⁵ Bu sırada coşkulu bir kalabalık başkentte Poppaea'nın heykelini fırlatırlarken; Octavia'nın heykellerini çiçekler içinde omuzlarda taşımışlardı. Alkışlarla saraya yürüyen bu kalabalığı askerler durdurmuştu.³⁹⁶ Octavia'nın halk tarafından sevildiği bu olayla bir kez daha ortaya koyulmuştu.

Octavia'dan kurtulmaya çalışan Nero, çareyi annesinin katili Anicetus'ta bulmuştu. Anicetus'un görevi Octavia ile zinayı kabul etmek ve karşılığında güzel bir emeklilik hayatı elde etmektir. Nitekim Octavia'ya zina ithamında ve kürtaj olduğu

³⁹¹Cass. Dio. LXI. 47.; Tac. An. XIII.XII.; Suet. Nero. XXXV.

³⁹²Suet. Nero. XXXV.

³⁹³Suet. Nero. XXXV.

³⁹⁴Tac. An. XIV. LX.; Cass. Dio. LXII. 107.

³⁹⁵Tac. An. XIV. LX; Cass. Dio. LXII. 105-107.

³⁹⁶Tac. An. XIV. LXI.

suçlamalarında bulunulmuştu. Bu suçlamalar karşısında Octavia, Pandateria Adası'na sürgün edilmişti. Tacitus, Octavia'nın çok genç yaşta olmasına rağmen büyük kederler yaşadığından bahsederken makul görünmektedir. Çünkü ölümü de oldukça acımasızdır. Buna göre suikastı düzenleyecek askerler tarafından damarları kesilen Octavia, kanının çok yavaş akması nedeniyle sıcak bir banyoya götürülerek buharda boğulmuştu. Ancak Octavia'nın çilesi ölmekle de sona ermemişti. Kafatası kesilerek Roma'da bulunan Poppaea'ya götürülmüştü.³⁹⁷

Bir imparator kızıyken sonrasında bir imparatorun eşi olarak karşımıza çıkan Octavia, kendisini ön plana çıkaran bir karakter olamamıştır. Bunda en büyük etken şüphesiz Agrippina'nın varlığı olmuştur. Kayınvalidesinin ölümünden sonra zaten eşinin gözünden de düşen Octavia, bundan sonraki hayatını sürgünlerle geçirmiştir. Tacitus, Octavia'nın evlilik günlerinin cenaze günlerine eşit olduğundan bahsederken³⁹⁸ oldukça haklıdır. Çünkü Octavia'nın imparatorluk sarayında önemli bir konuma sahipken bu konumu devam ettirmek adına yaptırdığı evlilik sağlıklı bir evlilik olmamıştır. Octavia'nın şanssızlığı kayınvalidesinin Agrippina, eşinin ise Nero oluşuydu. Agrippina'nın baskın karakteri, Nero'nun dengesizliği karşısında Octavia iyice silik bir karakter olarak ön plana çıkmıştı. Onun tek şansı halk tarafından sevilmiş olmasıydı.

1.6.2. Kötü şöhretli Poppaea Sabina

Poppaea Sabina'nın babası Titus Ollius, annesi Poppaea Sabina idi. Sabina babasının suç işlemesinden dolayı annesinin babası olan C. Poppaeus Sabinus'un adını almıştı. Aynı adı taşıyan annesi ise dönemin imparatoriçesi Messalina tarafından ölüme gönderilmişti.³⁹⁹ Sikkelerinden birinde uzun dökümlü bir elbise ile karşımıza çıkan Poppaea sağ elinde küçük yuvarlak bir nesneyi tutmaktadır. Roma şehrinde basılan bu sikkelerin ön yüzünde imparator Nero yer alırken arka yüzünde AVGVSTVS ve AVGVSTA yazılılarıyla sol tarafta Nero sağ tarafta Poppaea gözükmektedir (EK 26). Diğer bir sikkede Poppaea ve Nero'nun profilleri karşılıklıdır. Saçları topuz şeklinde ensesinde toplanmıştır. Ayrıca bir tutam saç da lüle olarak inmektedir. Sağ profilden betimlenmiş Poppaea'nın saçının ön kısmını defne çelengi süslemiştir (EK 27). İskenderiye'de basılan sikkede ise Poppaea'nın oldukça farklı bir saç stili uyguladığını

³⁹⁷Tac. An. XIV. LXIII, LXIX, XVI.; Suet. Nero. XXXV.

³⁹⁸Tac. An. XIV. LXIII.

³⁹⁹Tac. An. XIII. XLV.

görmekteyiz. Poppaea'nın saçı burada Afrika örgüsünü anımsatır niteliktedir. Portrenin etrafında ise Yunan alfabesiyle yazılmış Poppaea ismini okumaktayız (EK 28).

Poppaea ilk evliliğini 44 yılında Claudius'un emri altındaki *Praetorian* Muhafızları komutanı Rufius Crispinus ile yapmış ve bu evlilikten bir oğlu olmuştu. Kocasının zenginliği ile hayatını sürdürürken dönemin imparatoru Nero'nun yakın arkadaşlarından genç, şehvet düşkün ve gelecekte birkaç ay imparator olacak olan Otho tarafından ayartılmış ve bunun üzerine ilk eşinden ayrıldıktan sonra Otho ile evlenmişti. Kendisinin güzelliğinden ve inceliklerinden imparator Nero'nun haberi olurken bu bilgi bizzat kocası Otho tarafından verilmişti. Yakın arkadaşının karısının güzelliğinden büyülenen imparator Nero, Poppaea ile yakınlaşabilmek için Otho'yu Lusitania'ya sürgüne göndermişti.⁴⁰⁰ Poppaea, imparator ile evlenip imparatoriçe olmak için kendi eşinden kurtulmuşsa da Nero açısından bu durum hiç de kolay değildi. Zira imparatorun karşısında annesi Agrippina, eşi Octavia ve sevgilisi Acte vardı.

Poppaea'nın imparatoriçe olabilmesinin önündeki en büyük engel Nero'nun annesi Agrippina idi. Çünkü o, Agrippina ölmeden imparatoriçe olamayacağını anlamıştı. Ferrero'ya göre Poppaea'nın asıl amacı Nero'yu yeniden eğitmek ve Agrippina'nın sabırla verdiği emeği yok etmektir.⁴⁰¹ Agrippina, oğlunun kötü şöhretli Poppaea ile evlenmesinden korkmuştu. Ancak Poppaea, imparatora evlenmeleri için sık sık baskı yapmış, ona günden güne aşık olan Nero ise sevgilisinin isteğini yerine getirmek için uğraşmıştı. Tacitus, evliliğin ertelenmesinin görünen sebebinin Poppaea'nın doğurganlığının ya da sadakatinin kanıtlanması olduğunu iddia ederken asıl sebebin Poppaea'nın babasının vatana ihaneti ve Agrippina'nın kibrinin halkın öfkesiyle karşılaşmasından korkması olarak açıklamıştı.⁴⁰² Bize göre engel ise Agrippina'nın karşı çıkmaları ve Nero'nun zaten evli olmasıydı. Çünkü bu iki neden ortadan kalkınca Poppaea ve Nero'nun evlenmelerinin önünde bir neden kalmayacaktı. Poppaea, Nero'nun annesiyle olan ensest ilişkisini öğrenmiş ve daha önce tatlı söz ve öpücüklerle ayarttığı Nero'yu annesinden kurtarmak istemişti. Kazanan taraf Poppaea olmuş ve 59 yılında Agrippina oğlu tarafından öldürülmüştü.⁴⁰³ Freeman, Agrippina'nın ölümünün Nero'nun

⁴⁰⁰Tac. An. XIII. XLV- XLVI; Tacitus (2006). *The histories* (Çev: Clifford H. Moore). England: Harvard University Press, I. XIII.; Suet. Otho. III.

⁴⁰¹Ferrero, 2016, **a.g.k.**, s. 179-181.

⁴⁰²Tac. An. XIV. I.

⁴⁰³Cass. Dio. LXII.61-63.; Tac. An. XIV. I.

büyüdüğünün bir göstergesi olduğunu ancak bu ölümünün Nero'yu büyük bir psikolojik yükün altına soktuğunu yazmaktadır.⁴⁰⁴ Bundan sonra hayatına yön verecek olan Poppaea'nın kendisi olmalıydı.

Sonunda Poppaea'nın önündeki en büyük güç olan Agrippina ortadan kaldırılmış, Nero'nun sevgilisi olan Acte kenara itilmişti.⁴⁰⁵ Bundan sonra Poppaea'nın önündeki tek engel Nero'nun eşi Octavia idi. Bundan sonra Poppaea'nın işi daha da kolaydı. Çünkü Octavia, Agrippina gibi güçlü bir kişiliğe sahip değildi. Roma'da tek eşliliğin mevcut olması sebebiyle Poppaea'nın sevgilisi ile evlenebilmesi için öncelikle imparatorun Octavia'dan boşanması gerekmektedir. Nero, yukarıda da değinildiği gibi Octavia'dan da bir süre sonra kurtulmuştu.⁴⁰⁶

Poppaea'nın Octavia'dan kurtulması kolay olsa da Poppaea'nın halkın gözündeki olumsuz durumu işleri bozmuştu. Tacitus'un anlattığı olaya göre coşkulu bir kalabalık Poppaea'nın heykellerini parçalarken Octavia'nın büstlerini çiçeklerle omuzlarda taşımıştı.⁴⁰⁷ Poppaea bu olayın intikamını oldukça acımasızca almış ve Octavia yukarıda anlatıldığı gibi vahşi bir şekilde öldürülmüştü.⁴⁰⁸ Poppaea, Octavia'nın kafatasını incelerken aslında annesinin intikamını almış olmalıydı. Çünkü bilindiği gibi Poppaea'nın annesinin ölümüne sebep olan bizzat Octavia'nın annesi Messalina olmuştur.

Poppaea, Nero'nun Octavia'dan boşanmasından on iki gün gibi kısa bir süre içinde onunla evlenmiş ve çiftin 63 yılında bir çocukları olmuştu. Kızlarına Claudia adını vermişlerdi. Bu doğumdan sonra Poppaea ve kızına *augusta* unvanı verilmişti (Tablo 1). Aynı zamanda Senato Poppaea'nın doğum sancılarını tanrısal övgüyle kutsamıştı. Bu doğum halkın şükran günlerine eklenmiş ve bir Bereket Tapınağı yapılması emredilmişti. Ancak bebek Claudia birkaç aylıkken ölmüştü.⁴⁰⁹ Lightman, haklı olarak Poppaea'nın bu sıfatla hırslarının en zirvesine ulaştığını vurgulamaktadır.⁴¹⁰

⁴⁰⁴C. Freeman (2003). *Mısır, Yunan ve Roma antik Akdeniz uygarlıkları*. (Çev: Suat Kemal Angı), Ankara: Dost Kitabevi, s. 475.

⁴⁰⁵M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 1.

⁴⁰⁶Tac. An. XIV. LX.; Cass. Dio. LXII. 105.

⁴⁰⁷Tac. An. XIV. LXI.

⁴⁰⁸Tac. An. XIV. LXIV.

⁴⁰⁹Tac. An. XV. XXIII.; Suet. Nero. XXXV.

⁴¹⁰M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 270.

Poppaea'ya ilişkin diğerk bir ilginç nokta ise onun bir doğu dini olan Yahudiliğek karşı gösterdiğik ilgidir. Yahudi tarihçi Iosephus kendi yaşamını anlattığı eserinde bizzat Poppaea ile tanıştığını, yardımları sayesinde birçok rahibin kurtuluşunu güvence altına aldığını ve ayrıca bununla da kalmayıp onu hediyelere boğduğunu aktarmıştır.⁴¹¹ Ayrıca Iosephus ondan muhteşem bir kadın olarak söz etmektedir. Zira, Kudüs'teki Yahudi tapınağında dikilen bir duvarın sökölmesini engellemek için *augusta* Nero'yu ikna etmiştir.⁴¹²

Güzelliğine düşkün olan Poppaea bu güzelliğik kaybetmemek adına bazı ilginç çarelere de başvurmuştur. Örneğink; her gün beş yüz eşeğink sütüyle banyo yaparak kırışıklıklarından kurtulacağına inanmıştı. Eşek sütü o dönemde kadınlar arasında o kadar moda olmuştu ki "*Poppaea merhemleri*" olarak adlandırılmıştı.⁴¹³ Cassius Dio da Poppaea'nın bir gün aynada kendine baktığında yaşlanmadan ölmek istediğini dile getirdiğini belirtmiştir.⁴¹⁴

65 yılında Poppaea, imparatorun ikinci bebeğine hamile olduğu sırada, araba yarışlarından geç dönen Nero'yu hakaret yağmuruna tutmuştu. Bunun üzerine Poppaea kocasının tekmelemesi üzerine karnındaki bebeğikle birlikte hayatını kaybetmişti.⁴¹⁵ Ölü vücudu Roma geleneklerine göre yakılmamış, çeşitli baharatlar kullanılarak mumyalanmıştı. Mumyalanan Poppaea'nın vücudu Iuliuslara ait mezarlığa konulmuştu. Nero, halk cenazesi düzenlemiş ve Rostra'da yaptığı konuşmada Poppaea'nın güzelliğini övmeyi ihmal etmemişti.⁴¹⁶

Nero, Poppaea'ya o kadar aşık ki Poppaea'ya benzettiğik Sporüs adlı bir oğlanı hadım ettirmiş ve hatta daha da ileri giderek Roma geleneklerine uygun olarak çeyizle ve telli duvaklı evlenmiştir. Nero, Sporüs'a karısı gibi davranmıştır. Bu evlilik o dönemde, Nero'nun babası Domitius'un da böyle bir eşle evlenseydi, insanlık için daha iyi olacağı şeklinde bir şakanın yaygınlaşmasına neden olmuştur.⁴¹⁷ Sporüs, Nero ile Yunanistan'da evlendiğinde tüm Yunanlılar bu düğüne katılıp çeşitli dileklerde bulunmuşlardı. Hatta bu

⁴¹¹Iosephus (1926). *The life against apion*. (Çev: H. St. J. Thackeray). London: William Heinemann, New York: G. P. Putnam's Sons, Vit. 3.

⁴¹²Iosephus (1957). *Jewish antiquities*. (Çev: Ralph Marcus). London: Harvard University Press, XX. 195.

⁴¹³Plin. Nat. XI. XCVI.; Iuv. VI. 462.

⁴¹⁴Cass. Dio. LXII. 135.

⁴¹⁵Suet. Nero. XXXV.; Cass. Dio. LXII. 135.

⁴¹⁶Tac. An. XVI. VI.

⁴¹⁷Suet. Nero. XXXV.; Cass. Dio. LXII. 137.

dileklerden biri de onların çocuklarının doğması yönündeydi.⁴¹⁸ Nero'nun Poppaea'ya olan sevgisini unutamadığının diğer bir kanıtı da hanımefendi, kraliçe, hanım gibi sıfatlarla seslendiği Sporus'u ayrıca Sabina diye adlandırması olmuştur.⁴¹⁹ Sporus, Nero'nun gözünde öldürdüğü ve unutamadığı eşi Poppaea idi. Nero'yu yalnız bırakmamış, onun son günlerinde yanında olmuştu. Nero, kaçarken yanında bulunan dört kişiden biri de oydu. Nero'nun ölümünden sonra tecavüz edilmiş bekar bir genç kız rolünü sahnelemesi emredilen Sporus bu utanca dayanamayarak intihar etmiştir.⁴²⁰

Nero'nun aşk hayatı Poppaea'nın ölümüyle sona ermemişti. Daha önce iki kez *consullük* yapmış Taurus'un torunun çocuğu Statilia Messalina ile evlenmişti. Messalina 65 yılında *consullük* yapmış olan Marcus Vestinus Atticus ile evliydi. Nero, onunla evlenebilmek için kocasını öldürmüştü. Messalina'nın Nero ile evliliği hakkında pek bir bilgi yoktur. Messalina eşi Nero'nun ölümünden sonra da yaşamına devam etmişti. Onun adına imparator Otho döneminde de rastlamaktayız ki buna göre Otho'nun Messalina ile evlenme niyetine girdiği bilinmektedir.⁴²¹

⁴¹⁸Cass. Dio. LXII. 159.

⁴¹⁹Cass. Dio. LXII. 159.

⁴²⁰Suet. Nero. XLVIII.; Cass. Dio. LXIV. 237.

⁴²¹Suet. Nero. XXXV.; Suet. Otho. X.; Tac. An. XV. LXVIII, LXIV.

II. BÖLÜM

2.2. İmparatoriçesiz Dönem

2.2.1. Dört imparatorlar dönemine karşı imparatoriçesiz dönem

Nero'nun ölümüyle Iulius-Claudius hanedanlığı sona ermiştir. Onun ölümünün ardından yedi ay Galba, doksan beş gün Otho, sekiz ay Vitellus ve dokuz yıl Vespasianus taht mücadelesi vererek yönetimi devralmıştır.⁴²²

2.2.1.1. Lepida (MS 1. Yüzyıl)

Galba, Lepida adlı bir kadınla imparator olmadan önce evlenmiş ve evliliğinden iki oğlu olmuştu. Galba'nın iyi bir eş olması nedeniyle Lepida, Suetonius tarafından şanslı bir kadın sayılmıştı. Bu yüzden olsa gerek daha Lepida ölmeden Galba'ya Genç Agrippina talip olmuştu. Ancak bu duruma Lepida'nın annesi engel olmuş ve Agrippina'yı azarlamakla kalmayarak ona bir tokat da atmıştı. Lepida ve iki oğlu Galba imparator olmadan ölmüştü.⁴²³ Lepida hakkında bildiklerimiz bundan ibarettir. Şehvetli erkeklere ilgi duyan Galba⁴²⁴ Lepida'nın ölümünden sonraki hayatını dul bir erkek olarak geçirmişti. Tahtta yedi ay gibi kısa bir süre kalmış ve Curtius Gölü yakınlarında öldürülmüştü.⁴²⁵

2.2.1.2. Poppaea Sabina ve Messalina II (MS 1. Yüzyıl)

Galba'nın ölümünden sonra yönetimi ele geçiren Otho, Poppaea Sabina'ya aşıktı. Poppaea ilk eşi Rufius Crispinus ile boşandıktan sonra Otho ile evlenmişti. Ancak Poppaea'nın güzelliği imparator Nero'nun onu Lusitania'ya sürgüne göndermesine sebep olmuştu.⁴²⁶ Otho yönetimi ele geçirdikten sonra Nero'nun dul eşi Messalina ile evlenmek istemişti.⁴²⁷ Otho bu hareketiyle adeta Nero'dan intikam alır gibiydi. Ancak Otho'nun taht ömrü uzun olmamış, doksan beş gün tahtta kalan Otho, Messalina ile evlenmeden hayatına son vermiştir.⁴²⁸

⁴²²Eut. VII. XVI, XVII, XVIII, XX.

⁴²³Suet. Gal. I, II, V.

⁴²⁴Suet. Gal. XXII.

⁴²⁵Suet. Gal. XX, XXIII.

⁴²⁶Tac. An. XIII. XLV- XLVI; Tac. His. I. XIII.; Suet. Otho. III.

⁴²⁷Suet. Otho. X.

⁴²⁸Suet. Otho. X, XI.

2.2.1.3. *Petronia ve Galeria Fundana (MS 1. Yüzyıl)*

İmparator olmadan önce Petronia ile evli olan Vitellus, bu evlilikten doğan ancak kör olduğu için evlatlıktan reddettiği oğlu Petronianus tarafından öldürülmek istense de hayatta kalmayı başarmıştı.⁴²⁹ Ardından Petronia ile Vitellus nedeni bilinmeyen bir şekilde boşanmış ve Petronia, Cornelius Dolabella ile evlenmişti. Ancak Vitellus'un emretmesiyle Dolabella öldürülmüştü.⁴³⁰ Petronia'nın eski eşi Vitellus tarafından bir türlü yüzü gülmemişti. Çünkü o, hem oğlunun hem de yeni eşinin katiliydi. Bu evliliğinden başka Petronia ile ilgili tarihi kaynaklara bir bilgi geçmemiştir.

Vitellus ise eşinden boşanır boşanmaz babası *praetor* olan Galeria Fundana ile evlenmiştir. Çiftin bu evlilikten bir kızı ve kekeme bir oğlu olmuştu. Eşi Aşağı Germania'ya gönderildiğinde Galeria ve çocukları Roma'da kalmış ve oldukça yoksul bir hayat yaşamışlardı ki evlerinin çatı katında yaşayıp geri kalan odaları kiraya vermişlerdi.⁴³¹

Vitellus, Aşağı Germania'da imparator ilan edildiğinde Galeria daha büyük bir tehlikenin içine girmişti. Çünkü kayınvalidesi Sextilla ile Otho'nun erkek kardeşi onlar için tehlike oluşturmuştu. Ancak Vitellus eşini ve annesini koruma yoluna gitmiş ve onlara zarar verenlere karşı ölüm tehditi içeren bir mektup yazmıştı.⁴³²

Galeria da diğer eşler gibi imparator üzerinde kısmi bir denetime sahipmiş gibi gözükmektedir. Örneğin, Tacitus'un anlattığı bir olaya göre Galeria'nın, Otho'nun danışmanı Trachalus'u tüm suçlamalara karşı koruduğu bilinmektedir.⁴³³ Bu durum Galeria'yı imparator üzerinde etkili bir kadın yapmıştı. Ancak Vitellus'un Aralık 69 yılında öldürülmesiyle onun da saltanatı sona ermişti. Ayrıca çiftin oğulları da öldürmüşler, kızları ise sağ bırakılmıştı.⁴³⁴ Lightman, Galeria'dan bahsederken onun Vitellus ile evliliğinden hem mutlu olduğunu hem de ızdırap çektiğini yazmaktadır.⁴³⁵

⁴²⁹Suet. Vit. VI.

⁴³⁰Tac. His. II. LXIV.

⁴³¹Suet. Vit. VI- VII.

⁴³²Tac. His. II. LXIV.

⁴³³Tac. His. II. LX.

⁴³⁴Suet. Vit. XVII.

⁴³⁵M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 145.

2.2.1.4. *Flavia Domitilla ve yönetimde azatlı bir kadın: Antonia Caenis (MS 1. Yüzyıl)*

Vitellus öldükten sonra yönetime Vespasianus geçmiştir. Vespasianus imparator olmadan çok önce, 37 yılında babası bürokrasinin önemli aşamalarında görev yapmış olan Flavia Domitilla ile evlenmişti. Bu evlilikten Titus ve Domitianus adında iki oğulları ve Domitilla adında bir kızları olmuştu (Tablo 4). Ancak Flavia Domitilla ve kızı Domitilla Vespasianus imparator olmadan önce hayata gözlerini yummuşlardı.⁴³⁶

Vespasianus dul kaldıktan sonra tekrar evlenmese de yönetiminde bir kadının etkisinden söz etmemiz mümkündür. Bu kadın Cassius Dio'nun Büyük Antonia'nın sekreteri olarak çalıştığını aktardığı Caenis adında birisidir. Caenis, Büyük Antonia döneminde Tiberius için Seianus hakkında bir mektubu taşımak gibi önemli bir olayda görev alan bir hizmetkar idi. Bu mektubu taşıdıktan sonra Caenis'e mektubun yok edilmesi emredildiğinde, hanımına “*Yalnızca bu mektubu değil, bana ne söylediyse ben her zaman aklımda taşıyım ve asla silmem.*”⁴³⁷ cevabını vererek efendisine verdiği değeri göstermiştir.

Caenis, imparator Vespasianus ile resmen evlenmese de onun yasal karısı gibi davranmıştır.⁴³⁸ Peki Caenis ve imparator Vespasianus neden evlenmemişlerdi? Bizce evlenmemelerinin nedeni bu dönemde Roma'nın bir iç savaşta olması ve bir azatlı ile evlenmenin Roma yasalarınca hoş karşılanmayacağını bilen Vespasianus'un tahtını sağlamlaştırmak istemesidir. Çünkü beklenmedik bir anda imparator olan Vespasianus yetkileri ve gücü tam olarak eline aldığını düşünmemiş olmalıdır.⁴³⁹ Ne olursa olsun Caenis, Vespasianus'un imparator oluşundan yararlanarak zengin olmuştu. Örneğin; zaman zaman valilik, vekillik, generallik ve rahiplik makamlarını ve hatta imparatorluk kararlarını satarak zenginliğine zenginlik katmıştır.⁴⁴⁰ Balsdon, Caenis'in parayı sevdiğini ve gücü beğendiğini vurgulamıştı.⁴⁴¹ Caenis, resmi olarak *augusta* unvanını almasa da Vespasianus üzerinde etkili bir kadın olmuştur. Bir azatlı olarak Caenis'e tüm bu zenginlik belki de yetmişti. Çünkü gelebileceği en uç noktadaydı. Sadece Vespasianus

⁴³⁶Suet. Ves. III.

⁴³⁷Cass. Dio. LXV. 287.

⁴³⁸Suet. Ves. III.

⁴³⁹Suet. Ves. VII.

⁴⁴⁰Cass. Dio. LXV. 289.

⁴⁴¹Balsdon, 1975, **a.g.k.**, s. 131.

ile aralarında yasal bir evlilik yoktu. Caenis, Vespasianus'un kendisine sadık kalması açısından da şanslı bir kadın olarak 75 yılında hayata gözlerini yummuştu.

Vespasianus, Caenis'in ölümünden sonra çok sayıda odalıklara sahip olmuştu ki onları odasından banyoya, buradan da yemek odasına geçirmişti. Hatta kendisinin aşkıyla yanıp tutuşan bir kadınla vakit geçirdikten sonra kadına dört yüz *sestertius* değerinde bir hediye armağan edince bu harcama kayıtlara "*Vespasianus'a duyulan aşk için*" olarak geçilmişti.⁴⁴² Bu dönemde de sarayda etkili bir kadın görememekteyiz.

2.3. Yahudi Bir Kadına Duyulan Aşk: Berenice (MS 1. Yüzyıl)

2.3.1. Arrecina Tertulla (MS 1. Yüzyıl)

Vespasianus'un ölümünden sonra tahta geçen oğlu Titus (MS 39-81) imparator olmadan önce Arrecina Tertulla ile evlenmişti. O, atlı sınıftan ve bir zamanlar *praetorluk* taburunun komutanlığını yapmış bir babanın kızıydı. Bu evlilikten çocuğu olmayan Arrecina Tertulla, Titus imparator olmadan önce ölmüştür.⁴⁴³

2.3.2. Marcia Furnilla (MS 1. Yüzyıl)

Titus, Arrecina Tertulla'yı kaybettikten sonra yine imparator olmadan önce Marcia Furnilla ile evlenmişti. Marcia Furnilla soylu bir ailenin kızıydı. Çiftin bu evlilikten bir kızları olmuştu. Titus, babasının görevlendirmesi nedeniyle 69 yılında Kudüs'e gitmiş, kızlarının doğum gününde Kudüs ele geçirilmişti. Bu sırada nedeni bilinmeyen bir sebeple Marcia ile Titus boşanmışlardı.⁴⁴⁴ Bu boşanmanın sebebi hemen aşağıda gösterildiği üzere belki de Titus'un görevi gereği Kudüs'e gittiğinde gönlünü Berenice'ye kaptırması olarak belirtilebilir.

2.3.3. Kraliçe Berenice (d. MS 29)

Titus, görevi gereği gittiği Kudüs'te Yahudi kraliçesi Berenice ile tanışmış ve dönemin büyük aşkını yaşamaya başlamışlardı. Bu aşkı açıklamadan önce kısaca Berenice'nin hayatına değinmek yerinde olacaktır. Yahudi kralı Marcus Iulius Agrippa'nın kızı olan imparatoriçe adayı Berenice'nin, Mariamme ve Drusilla adında iki kız kardeşi ve Agrippa adında bir erkek kardeşi vardı.⁴⁴⁵ 44 yılında kral Agrippa

⁴⁴²Suet. Ves. XXI, XXII.

⁴⁴³Suet. Tit. IV.

⁴⁴⁴Suet. Tit. IV, V.

⁴⁴⁵J. Ap. 19. 217.

öldüğünde, kızları düşmanları tarafından geneleve gönderilmiş ve içlerinde Berenice’de yer almıştır. Iosephus bizlere Berenice ve kız kardeşlerine burada oldukça ahlaksız davranıldığını aktarmaktadır.⁴⁴⁶ Berenice daha küçük yaşta babası kral olmasına rağmen hayata zorluklarla başlamıştı.

İlk evliliğini zengin bir tüccar olan Marcus Iulius Alexander ile yapan Berenice, tüccarın ölümüyle genç yaşta dul kalmış ve amcası Chalcis (Halkis) kralı Herod ile evlenmişti.⁴⁴⁷ Yahudi dininde anne, baba, kız kardeş, kız torun, teyze, gelin, baldızla evlenmek enst kabul edilse de⁴⁴⁸ Berenice ve Herod’un enst kabul edilmeyen bu evliliği büyük önem taşıyordu. Zira bu evlilikle kraliçe konumuna yükselmişti.⁴⁴⁹ Çiftin Bernicianus ve Hyrcanus isminde iki oğlu olmuş, 43 yılında Herod ölünce genç yaşında Berenice tekrar dul kalmıştı.⁴⁵⁰ Vasta, Berenice’nin evliliklerinden bahsederken onun bir kraliyet ailesinde doğup büyüdüğünü ve evlilik çağına geldiğinde ailesine uygun bir şekilde politik bir evlilik yapması gerektiğini ama Berenice’nin daha yirmi bir yaşında iki kez dul kaldığını gözler önüne sermektedir.⁴⁵¹

Eşinin ölmesiyle tahta kardeşi II. Agrippa geçmiş⁴⁵² ve Berenice’nin kraliçe konumu devam etmişti. Vasta, Berenice’nin erkek kardeşinin yönetiminde etkisinin daha da arttığını öne sürmektedir.⁴⁵³ Onun bu fikri şu olayla kanıtlanmaktadır. 46 yılında Yahudiler ve Yunanlılar arasında meydana gelen bir gerginlikte Romalılar tarafından bölgeye gönderilen Florus, üç bin altı yüz kişinin ölümüne sebep olmuştu.⁴⁵⁴ Bunun üzerine Berenice, Iudea bölgesine giderek askerlere yapılan kötü muameleye görmüş ve Florus’a bu kıyımı bitirmesi için ricada bulunmuştu. Ancak Berenice’nin Florus ile konuşması fayda etmemişti. Florus, daha da ileri giderek Berenice’nin gözlerinin önünde askerlere eziyet etmekle kalmamış onları öldürmüştü.⁴⁵⁵ Görüldüğü gibi Berenice erkek kardeşi II. Agrippa’nın yokluğunda onun yerini doldurarak bizzat kendisi Romalı yönetici ile görüşmüştür. Konuşması her ne kadar etkili olmasa da bu olay Berenice’nin olaylara

⁴⁴⁶J. AJ. 19. 354.

⁴⁴⁷J. Ap. 19. 217.

⁴⁴⁸C. Şeker (2015). Yahudilikte cinsellik ve evlilik anlayışı/ ahlakı. *Erzurum İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 2 (44), s. 264.

⁴⁴⁹M. S. Vasta (2007). *Titus and the queen: Julia Berenice and the opposition to Titus' succession*. Bloomington: Illinois Wesleyan University, s. 10.

⁴⁵⁰J. AJ. 19. 217.

⁴⁵¹Vasta, 2007, **a.g.k.**, s. 13

⁴⁵²J. AJ. 20.105.

⁴⁵³Vasta, 2007, **a.g.k.**, s. 10.

⁴⁵⁴J. Ap. 2. 14.

⁴⁵⁵J. Ap. 2. 15.

müdahale etmesi, yönetimde söz sahibi olması açısından önem taşımaktadır. Şüphesiz Berenice yerel yönetimde önemli bir yere sahip bir kadındı. Bu olaydan sonra Kudüs'e giden Berenice bir hastalıktan ya da acılarından kurtulmak için tanrıya adak adanmış, otuz gün şarap içmekten kaçınarak saçlarını tıraş etmişti. Kraliçe bir şeyler yapmanın gereğinin farkına vararak yaşamını tehlikeye atıp yalınayak Florus ile görüşmeye gitmişti. Ancak Florus Berenice'ye yine hürmet göstermemişti.⁴⁵⁶ Berenice, kardeşiyle kısmi olarak yönetimi paylaşırken, aralarında çeşitli dedikodular çıkmış, bunun üzerine kraliçe, Kilikya Kralı Poleme ile evlenmişti. Kısa süren bu evliliğin ardından Poleme, dedikodular yüzünden olsa gerek, Berenice'yi terk etmiştir.⁴⁵⁷

Bu sırada dönemin imparatoru Nero, Iudea'da yaşanan ayaklanmaları bastırmak üzere önce Vespasianus'u görevlendirmiş, ardından 69 yılında bu görev Titus'a verilmişti.⁴⁵⁸ Berenice ile Titus'u karşılaştıran işte bu görev olmuştur. Titus, görev için geldiği Yahudi bölgesinde Berenice ile tanışmış ve aralarındaki aşkın nasıl başladığı bilinmese de dillere destan bir aşk sürdürmüşlerdir.⁴⁵⁹ Otuz dokuz yaşındaki Berenice, bekar sevgilisi Titus'tan on bir yaş büyüktü.⁴⁶⁰ Aşklarının önündeki en büyük engel, Romalıların yabancı biriyle evliliği hoş karşılamamasıydı. Bu aşk Cumhuriyet günlerindeki Cleopatra ile Antonius arasındaki aşka benzetilmekteydi.⁴⁶¹ Berenice, Titus'un gönlünü öylesine çelmişti ki Galya turuna çıkan Titus aşkına duyduğu özlem nedeniyle bu geziyi yarım bırakarak Berenice'nin yanına dönmüştü.⁴⁶² Kraliçenin güzelliğinden bahseden Tacitus, iç savaş sırasında Berenice'nin Vitellus yerine Vespasianus'un tarafını tuttuğunu ve Vespasianus'a hediyeler gönderdiğini de eklemiştir.⁴⁶³

70 yılında Titus zaferle Roma'ya dönse de kalbi Berenice'deydi. Beş yılın ardından bu özlemi gidermek için olsa gerek Berenice erkek kardeşi II. Agrippa ile birlikte Roma'ya gelmiş ve bu ziyaret sırasında genç aşıklar aynı sarayı paylaşmıştı. Bu ziyaretin amacı kuşkusuz Berenice'nin Titusla evlenmeyi umut etmesiydi.⁴⁶⁴ Daha önce

⁴⁵⁶J. Ap. 2. 15.

⁴⁵⁷J. AJ. 20. 145.

⁴⁵⁸Suet. Ves. IV; Suet. Tit. V.

⁴⁵⁹Suet. Tit. VII.

⁴⁶⁰M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 55.; Balsdon, 1975, **a.g.k.**, s. 132.

⁴⁶¹Vasta, 2007, **a.g.k.**, s. 45.

⁴⁶²Tac. His. II. II.

⁴⁶³Tac. His. II. LXXXI.

⁴⁶⁴Cass. Dio. LXV. 291.

Roma'ya bağılı bir kral ile evli olan Berenice için gelecekteki taht adayı olan biriyle evlenmek bulunmaz bir fırsat olabilirdi. Antik yazarların anlattıklarına göre de birbirlerini seviyorlardı. Bu ziyareti sırasında ona Titus'un eşiymiş gibi saygılı davranılsa da halk bu durumdan oldukça rahatsız olmuştu. Romalıların Berenice'den rahatsız olmalarının sebebi kuşkusuz onun Yahudi olmasıydı. Bu durumu fark eden Titus duruma müdahale ederek Berenice'yi Roma'dan uzaklaştırmıştı.⁴⁶⁵ Böylece evlenme umutlarıyla gelen Berenice geri gönderilmişti.

Titus imparator olduktan sonra 79 yılında Berenice tekrar Roma'ya ziyarete gelmişti.⁴⁶⁶ Bu dönemde Berenice ve Titus'un dört yıl içinde aşklarını nasıl ilerlettikleri hakkında kaynaklar yetersizdir. Berenice'nin şimdi imparatorla evlenip Roma imparatoriçesi olma imkanı vardı. Ancak durum hiç de beklenildiği gibi olmamış, Berenice yeniden Roma'dan uzaklaştırılmıştı.⁴⁶⁷ Böylece Yahudi kraliçesi ve Roma imparatorunun aşkı sona ermişti. Titus'un Berenice'yi uzaklaştırmasının, söz verdiği halde evlenmemesinin sebebi neydi? Öncelikle Roma yeni bir iç savaştan çıkmıştı ve Vespasianus, Flavius Hanedanlığı'nı kursa da her an tehlike karşısındaydılar. Titus da Romalı olmayan bir kraliçeye duyduğu aşk sebebiyle halk arasında dikkat çekmekteydi.⁴⁶⁸ Vasta, Berenice ile Titus tarafından doğacak herhangi bir çocuğa barbar gözüyle bakılacağından, kusursuz olarak gördükleri Roma'yı Romalı olmayan birinin kanının yönetemeyeceğine değinmektedir.⁴⁶⁹ Yahudilerin, Romalıların gözündeki durumu böyleyken, Titus'un Berenice ile evlenmesi hali hazırda sağlam olmayan tahtını daha da sarsacaktı. Bu gibi riskleri almayan Titus, imparatorluğun geleceğini düşünerek aşkını bir kenara bırakmıştı. Böylece Berenice, Roma imparatoriçesi değil ancak sarayda bir Yahudi kraliçesi olarak tarihe geçmiştir.

2.4. Saraydan Tuğla Fabrikası İşletmeciliğine: Domitia Longina (MS 53- 130)

2.4.1. Doğumu, ailesi ve evlilikleri

Ermenistan'da Nero'nun hizmetinde çalışan ve 66-67 yıllarında Yunanistan'a görev için çağrılarak imparator tarafından öldürülen ünlü general Gnaeus Domitius

⁴⁶⁵Cass. Dio. LXV. 291.

⁴⁶⁶Cass. Dio. LXVI. 297.

⁴⁶⁷Suet. Tit. VII.

⁴⁶⁸Suet. Tit. VII.

⁴⁶⁹Vasta, 2007, **a.g.k.**, s. 76.

Corbulo⁴⁷⁰ ile Longina'nın evliliğinden olan Domitia ilk evliliğini Lucius Aelius Lamia Aemilianus ile yapmıştır.⁴⁷¹ Domitia, sikkelerinden birinde sivri burunlu, kemer kaşlı, küçük ağızlı, güçlü çeneli tasvir edilmiştir.⁴⁷² Bu tanımlamalara dayanarak Domitia'nın saç şeklinin oldukça gösterişli bir modele sahip olduğunu ekleyebiliriz. Sikkede adı kolaylıkla okunmaktadır (EK 29). Domitia diğer bir sikkede sağ profilden resmedilmiştir. Saçlarının önü oldukça kabarık ve ensesinde topuz şeklinde toplamış durumdadır (EK 30). Diğer sikkelerden farklı olarak öndeki saçları daha az kabarık olan ve örgü biçiminde arkada topladığı saçlarıyla Domitia, burnu kemerli, bakışları ise sert resmedilmiştir. AVGVSTA ve DOMITIA yazıları kolaylıkla okunmaktadır (EK 31). Domitia'ya ait büstlerden birinde yüz hatları daha rahat izlenebilmektedir. O, kaşları ince ve yay biçimde, gözleri iri, burnu uzun, üst dudağı oldukça şekilli ve küçük, çenesi ise hafif uzun olarak betimlenmiştir. Onun en çok dikkat çeken yeri saçlarının kabarıklığıdır (EK 32). Domitia sikkelerde de büstünde de saçlarıyla ön plana çıkmaktadır. Onun saçları önünde adeta bir taç gibi kabarıktır. Öyle ki Iuvenalis de bu durumu göz önünde tutarak dizelerine şu şekilde yansıtmıştır:

*bu kadar çok yapı üst üste eklenip
yükseltiyor başını; önden Andromache sanırsın,
arkadan daha kısadır, sanırsın başka bir kadın.*⁴⁷³

Önde gelen birçok erkeğin eşiyle birlikte olmaktan çekinmeyen Domitianus, o sıralarda Lucius Aelius Lamia Aemilianus ile evli olan Domitia'dan etkilenmiş olacak ki bu ilişkileri evlilikle bitmiştir.⁴⁷⁴ İmparator Vespasianus'un oğlu olması ve düzgün fiziği nedeni ile dönemin gözde bekarlarından biri olan Domitianus, eşinden ayrılana kadar Domitia ile metres hayatı yaşamıştır.⁴⁷⁵ Çift evlendikten sonra Alba'daki villalarında ikamet etmişlerdi. Bu evde muhtemelen Titus'un bu sırada 6-7 yaşlarında bulunan kızı Iulia da bulunmaktaydı.⁴⁷⁶

73 yılında Domitia, gözde prens ile olan evliliğinden bir erkek çocuk doğurmuş ve bu nedenle *augusta* unvanını almıştı (Tablo 1). Bu istinası bir durumdur, çünkü böylelikle imparatoriçe olmadan önce *augusta* unvanını alan ilk kadın Domitia olmuştur.

⁴⁷⁰Plin. Nat. VI. XV; VII. V.; Cass. Dio. LXII. 165.

⁴⁷¹Suet. Dom. I.; Cass. Dio. LXV. 263.

⁴⁷²Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 93.

⁴⁷³Iuv. VI. 503-504.

⁴⁷⁴Suet. Dom. I.

⁴⁷⁵Cass. Dio. LXV. 263.; Suet. Dom. I, XVIII.

⁴⁷⁶Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 91.

Vespasianus tarafından da sevilen bir gelin olmuş olan Domitia'nın 82 yılında çocukları ölmüş ve bu nedenle Iuppiter Capitolinus tapınağına bir anıt mezar inşa edilmişti.⁴⁷⁷

Vespasianus'un 79 yılında ölmesiyle tahta Titus geçmişti. İmparator bu sırada bekardı ve daha önceki evliliğinden de bir oğlu yoktu. Bu nedenle Titus, kızı Iulia üzerinden varis atamayı düşünüyordu. Onun düşüncesine göre erkek kardeşi Domitianus, kızı Iulia ile evlenecek ve böylece tahtın varisi olacaktı. Domitianus büyük ve zor bir karar vermek zorunda bırakılmıştı. Çünkü ya aşkı Domitia'dan ayrılıp yeğeni Iulia ile evlenip tahtın varisi olacak ya da Iulia'nın başkasıyla evlenmesine izin verip imparator olmaktan vazgeçecekti. Domitianus, kendisine model olarak Tiberius'u almış ve bu zorlu kararda aşkı Domitia'yı seçerek Iulia ile evlenmeyi reddetmişti.⁴⁷⁸ Nitekim Tiberius'un eşinden ayrılıp Augustus'un kızı Iulia ile evlenmesinden mutsuz olduğunu bilen Domitianus, aynı hataya kendisi de düşmemeliydi.⁴⁷⁹ Çiftin aşkları dönemin sikkelerine de yansımıştı. Çift bu sikkede birbirlerine bakarken resmedilmiştir (EK 33).

Domitianus'un evliliği reddetmesi üzerine Iulia, başkasıyla evlendirilmiş⁴⁸⁰ ve bu evliliğinden bir varis bırakmadan imparator ölmüş ve tahta Domitianus geçmişti. Böylelikle Domitia muhtemelen hiç beklemediği bir anda kendini imparatoriçe konumunda bulmuştu.⁴⁸¹

İmparatorluk çiftinin bu gösterişli evlilikleri Domitia'nın dönemin ünlü oyuncusu Paris'e aşık olmasıyla sona ermişti. Domitianus, karısının Paris'le aşk yaşadığını öğrenince ondan boşanmıştı. Eşine büyük bir öfke duyan imparatorun, eşini öldürme isteğine Ursus engel olmuştu. Ancak Domitianus'un hiddetinden Paris kaçamamış ve sokağın ortasında öldürülmüştü.⁴⁸² Paris'in öldürülmesi halkı hüzne boğmuştu ki Martial şu dizeleri kaleme almıştı:

*Roma tiyatrosunun onuruyla acısı,
Bu gömütte yattıyor Paris'le birlikte
Venus'lerle Cupido'ların hepsi.*⁴⁸³

Ayrıca Domitianus, sadece Paris'i öldürmekle kalmamış sırf ona benziyor diye bir pandomim sanatçısını da öldürtmüştü. Bundan başka bir tiyatro oyununda Paris'in

⁴⁷⁷Suet. Dom. III, VIII.

⁴⁷⁸Suet. Dom. XX, XXII.

⁴⁷⁹Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 92.

⁴⁸⁰Suet. Dom. XXII.

⁴⁸¹Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 93.

⁴⁸²Suet. Dom. III.; Cass. Dio. LXVII. 321.

⁴⁸³M. V. Martialis (2005). *Epigramlar*. (Çev: Güngör Varınlıoğlu), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, XI. 13.

kişiliğine büründüğü, kendisini ve boşanmasını kınadığını gerekçe göstererek bir çocuğu öldürmüştü. Hatta Domitianus sahnede aktörlerin görünmesini yasaklamış, sanatlarını ancak özel evlerde sergilemelerine izin vermişti.⁴⁸⁴

Çiftin boşanmalarının Burns'e göre ilk nedeni Domitia'nın bir varis verememesidir. İkinci bir sebep Domitia'nın kendi bağımsızlığını istemesinden dolayı kocasını terk etmiş olacaktır. Son olarak Domitia'nın hem Paris'le hem de kayınbiraderi Titus ile zina dedikodularına karışmış olmasıdır.⁴⁸⁵ Domitia bir varis verememişti ama daha önceki imparatorların yaptığı gibi evlat edinme yoluyla bir halef elde edilebilirdi. Bu nedenle ilk sebep çok da olası görünmemektedir. İkinci sebepte gösterilen Domitia'nın bağımsızlığını istemesi sebebi de oldukça yersizdir. Çünkü eğer bu durum söz konusu olsaydı Domitia tekrar Domitianus ile evlenmezdi. Son sebepte gösterilen Paris ile zinası daha makul bir sebeptir ve Domitia ve Domitianus'un boşanmalarına neden olmuştur. Domitianus'un Paris'i öldürmüş olması da son nedeni daha gerçek kılmaktadır.

2.4.2. Domitia ve Domitianus'un ikinci baharı

Boşandıktan sonra Domitianus, yeğeni Iulia ile karı-koca gibi aynı sarayda yaşamaya başlamıştır.⁴⁸⁶ Roma kanunları Claudius ve Agrippina evlenirken değiştirildiği için onların bu ilişkisi ensest kabul edilmemiştir. Suetonius her ne kadar Domitianus'un Iulia'ya tutulduğunu iddia etse de⁴⁸⁷ Domitianus yıllardır yanı başında olan Iulia'yı, Domitia'nın onu aldatması üzerine kabul etmiş olmalıdır. Domitianus'tan hamile kalan Iulia'nın kürtaj yaptırırken ölmesi, çocuğun ve Iulia'nın ölümlerinde imparatorun parmağı varmış gibi bir hava yaratsa da⁴⁸⁸ bir varis sahibi olmayan imparatorun çocuğunu ortadan kaldırmış olma olasılığı pek de olası görünmemektedir.⁴⁸⁹

⁴⁸⁴Suet. Dom. VII, X.

⁴⁸⁵Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 95.

⁴⁸⁶Cass. Dio. LXVII. 323.

⁴⁸⁷Suet. Dom. XXII.

⁴⁸⁸Suet. Dom. XXII.; Plinius (2018). *Genç Plinius'un mektupları*. (Çev: Levent Keskin), Ankara: Doğu Batı Yayınları, 4. 11.; Bu olay Iuvenalis ve Martialis'in dizelerine de yansımıştı: "*Iulia verimli rahmini bunca düşükle gevşetirken/ ve amcasına benzeyen döllerini dökerken.*" Iuv. II. 33-34.; "*Doğ, Troialı Iulius'a verilmiş ad/ doğrudan tanrılar soyunun filizi, doğ, yüce oğlan, baban sana bıraksın/ çağlar sonra dizginleri sonsuza değin/ yeryüzünü yönetmek üzere yaşlı başlı, / kendinden daha yaşlısıyla birlikte/ Sim ipekler eğdirecek senin için Iulia/ kendisi kar gibi ak başparmağıyla/ bütün koyunlarını dokuyacak Phrixus'un.*" Martial, VI. 3.

⁴⁸⁹Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 95.

Ancak filolojik kaynakların aktardıklarına göre bir süre sonra halk Domitia ile Domitianus'un tekrar bir araya gelmesini istemişti.⁴⁹⁰ Kısa süren boşanmanın ardından Domitianus eski karısının hasretine daha fazla dayanamamış ve onunla yeniden evlenmişti.⁴⁹¹ Domitia ile tekrar evlendiğini hiç çekinmeden anlatmakla kalmayan Domitianus, eşini kutsal yatağına tekrar çağırdığı için de övünmüştü.⁴⁹²

Domitia ve Domitianus yeniden evlenmelerinin ardından Palantine Tepesi'ne muhteşem bir saray inşa ettirmişlerdir. Bu sarayın inşası için Mısır'daki Asvan şehrinde granitler, Sakız Adası'ndan ve Libya'dan renkli mermerler getirtilmişti. Mimarı Rabirius'tu. Ayrıca saray “*Domus Flavia*” adıyla resmi saray ve “*Domus Augustana*” olarak imparator ve ailesinin özel yeri şeklinde ikiye ayrılmıştı. Bu olağanüstü sarayın dekorasyonu büyük olasılıkla Domitia da ilgilenmiş olmalıydı.⁴⁹³

İşler iyi gidiyormuş gibi gözükse de Domitia'nın çocuğunun olmaması bir varis sorunu ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle Domitianus, amcasının oğlu Flavius Clemens'i öldürerek iki oğluna Vespasianus ve Domitianus adını vererek kendine ardıl seçmişti.⁴⁹⁴

2.4.3. Domitia: sarayda dul bir imparatoriçe

Yaşamının son günleri korku ve endişe içinde geçmiş olan Domitianus'a, 96 yılında, içlerinde çok sevdiği eşi Domitia'nın da olduğu bir grup tarafından suikast düzenlenmişti.⁴⁹⁵ Cassius Dio'ya göre Domitia, eşinin amaçlarından her zaman nefret ettiği için bu komplonun içinde yer almıştı.⁴⁹⁶ *Augusta*, Paris'le ilişkisini affeden Domitianus'a borcunu bu şekilde ödemişti.⁴⁹⁷ Evinin hamamından çıkan Domitianus, odasına girdiğinde dostlarının, azatlılarının ve karısının hazırladığı suikastla öldürülmüştü.⁴⁹⁸

Domitianus'un ölümünden sonra Prokopius'un tabiriyle çok değerli bir kadın olan Domitia senatoya çağrılmış ve herhangi bir isteği olup olmadığı sorulmuştu. Domitia, o

⁴⁹⁰Cass. Dio. LXVII. 323.; Suet. Dom. III.

⁴⁹¹Suet. Dom. VIII.

⁴⁹²Suet. Dom. XIII.

⁴⁹³Scarre, 1995, **a.g.k.**, s 78; Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 98.

⁴⁹⁴Suet. Dom. XV.

⁴⁹⁵Suet. Dom. XIV.; Cass. Dio. LXVII. 353.; Suetonius, Domitia'nın suikastı düzenleyenlerden biri olduğunu iddia ederken; Cassius Dio ise imparatoriçenin sadece haberi olduğunu ama duruma müdahale etmediğini aktarmaktadır.

⁴⁹⁶Cass. Dio. LXVII. 353.

⁴⁹⁷Balsdon, 1975, **a.g.k.**, s. 132.

⁴⁹⁸Suet. Dom. XVII.

zaman kocasının bir bronz heykelinin dikilmesini istemiş ve kocasının parçalanmış cesedini bir araya getirmişti. Bu heykel yine onun isteği ile Forum'un sağına dikilmişti.⁴⁹⁹

Dul kaldığında kırk üç yaşında olan Domitia'nın saray günleri de sona ermişti. Eşinin ölümünden sonra hayatının geri kalan kısmını Gabii'deki villasında geçirmiş ancak bu arada boş da durmamıştır. 123 yılına tarihli bir tuğla imalathanesinde üzerinde “*Domitianus'un eşi Domitia'nın tuğla fabrikasından*” yazan damgalar ele geçirilmiş ve bunlar Domitia'nın daha sonra evlenmediği ve hâlâ eşini andığı şeklinde yorumlanmıştır.⁵⁰⁰ Tüm bunların yanı sıra Domitia, şüphesiz bir üretimhane işleterek ekonomik hayatta rol almıştır. Ayrıca imparatorluğun entrikalarından kendini soyutlamış olarak kalan hayatına devam etmişti. Yaklaşık 130 yılında öldüğü bilinen Domitia'ya azatlılarından biri, doğum gününde hatırlanması için bağışta bulunmuş ve Gabii'de Domitia adına bir tapınak inşa edilmişti.⁵⁰¹

2.5. İyi İmparatoriçe: Pompeia Plotina (MS 60-124)

96 yılında ılımlı ve azimli bir yönetici olan Nerva imparator olmuştu.⁵⁰² Ancak 97 yılında *Praetorian* komutanı Casperius Aelianus'un askerleri Nerva'ya karşı kışkırtması üzerine Nerva, Traianus'u evlat edindiğini açıklamış ve böylelikle askerler arasında oldukça popüler olan Traianus sayesinde isyan durdurulabilmişti.⁵⁰³ Nerva bu sırada altmışlı yaşlarındaydı ve çocuksuzdu. Traianus'un Nerva tarafından evlat edinilmesi onu imparator adayı yapmış, nitekim 98 yılından Nerva'nın ölümünden sonra Traianus yönetime geçmişti. Bu döneme damgasını vuran kadın Traianus'un eşi Yeni Livia olarak da adlandırılan Pompeia Plotina olmuştu.

2.5.1. İmparatorun eşi

Babası Lucius Pompeius Narbonensis olan Plotina, muhtemelen 60lı yılların başlarında Nemausus (Nimes) şehrinde doğmuştur.⁵⁰⁴ Plotina ve Traianus arasındaki evliliğin tarihi belli değildir. Her ikisinin de ilk evlilikleri olması sebebi ile yaşları geldiklerinde evlenmiş olmaları muhtemeldir. Bu evlilik Genç Plinius'un, Traianus'un

⁴⁹⁹Prokopius (2001). Bizans'ın gizli tarihi. (Çev: Orhan Duru), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, s. 66-67.

⁵⁰⁰Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 100.

⁵⁰¹M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 106; Scarre, 1995, **a.g.k.**, s. 100.

⁵⁰²Eut. VIII. I.

⁵⁰³Cass. Dio. LXVIII. 365.; Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 109.

⁵⁰⁴Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 107; M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 264.

faziletlerinin doğru eş seçimi ile zirveye ulaştığı yorumunu yapmasına sebep olmuştur.⁵⁰⁵ Plotina, dış görünüşü itibariyle bir büstte uzun ve düzgün burunlu, gözleri büyük, kaşları geniş, dudakları ise küçük olarak betimlenmiştir. Saçları ise alnının tam bitiminde bir tacın üstünde kabarık bir şekilde toplanmıştır (EK 34). Ona ait sikkelerden birinde ise önden hafif kabarık saçının ortasına bir taç takmış ve arkasına topladığı saçı kuyruk şeklinde inmektedir. Burada da Plotina'nın burnu uzun ve düzgün, gözleri iri, dudakları ve çenesi küçüktür. Bunlara ek olarak PLOTINA AVG IMP TRAIANUS yazısı okunmaktadır (EK 35).

Hayatı boyunca askeri bir kariyer izleyen ve Nerva'nın ölümünün ardından imparator ilan edildiği sırada Galya'da bulunan Traianus ve eşi imparatoriçe Plotina, Roma'ya hemen dönmemişlerdir.⁵⁰⁶ Plotina, saraya ilk kez girdiğinde “*Buraya hevesli bir kadın olarak girdim.*” sözlerini söylemiş ve bu arzusunu da imparatoriçeliği boyunca açıkça göstermiştir.⁵⁰⁷

Traianus, İyi İmparator olarak anılırken, eşinden de “*en erdemli kadın*” olarak bahsedilmiştir.⁵⁰⁸ İmparator hükümdarlığında herkese eşit davranmış, arkadaşları hastalandığında, bayram günlerinde arkadaşlarını, yanında koruması olmadan ziyaret etmeye gittiği gibi onlara rütbe farkı yokmuş gibi hissettirmişti.⁵⁰⁹ İmparatoriçe de bu gezilere eşlik etmiş ve çift, ziyaretlerin çoğuna yürüyerek katılmıştır.⁵¹⁰

Plotina, yozlaşan eyaletlerdeki memurları görevden alması, yönetimde sadelik izlemesi ve bir Yahudi ile Yunanlı arasında yapılan tartışmada Yahudi'nin tarafını tutması konularında eşine baskı yapmıştı.⁵¹¹ Tüm bu olaylar ışığında Plotina'nın bir dereceye kadar imparator üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Herkes tarafından çok sevilen Traianus eşcinseldi.⁵¹² Burns, kocasının oğlanlara ilgisi karşısında Plotina'nın tepkisinin ne olduğunu bilinmediğini, o dönemde alışılmış bir olay olan bu durumun imparatoriçe tarafından hoşgörü ile karşılanmış olabileceğini

⁵⁰⁵Pliny (1969). *Letters, panegyricus*. (Çev: B. Radice), England: Harvard University Press, 83.

⁵⁰⁶Eut. VIII. II.

⁵⁰⁷Cass. Dio. LXVIII. 369.

⁵⁰⁸Plin. Let. 9. 28.

⁵⁰⁹Cass. Dio. LXVIII. 371.; Eut. II. IV.

⁵¹⁰Plin. Paneg. 83.

⁵¹¹Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 111.

⁵¹²Cass. Dio. LXVIII. 373.

belirtmektedir.⁵¹³ Plotina bu konuda anlayışlı davranmış olacak ki filolojik belgeler bu konu ile ilgili bir olayı not etmemişlerdir.

Plotina ve Traianus'un bu evliliklerinden çocukları olmamıştı. Buna karşın çift, yoksul ve ebeveynleri tarafından kötü davranılan çocuklara özel ilgi göstermişlerdi. Traianus, konu ile ilgili yasaları gözden geçirmiş, özgür doğmuş ve terk edilmiş bebeklerin yetişkinliklerinde geri ödeme yapmadan özgür kalabilecekleri hakkında bir karar almıştı. Yine yoksul çocuklara yardım etmek adına çiftçilere verilen yüzde beşlik faizin gelirleri bu çocuklara ayrılmıştı.⁵¹⁴ Kanımızca çocuk sahibi olamayan Plotina, imparatorların bir gelenek şeklinde uyguladıkları sosyal yardımlaşma olayını çocuklara yardım ederek özlemini gidermeye çalışmıştı.

2.5.2. Asil ve kalabalık bir aile

Çift çocuksuz olmasına rağmen kalabalık bir aileyle yaşamışlardı. Bu ailede; Traianus'un kız kardeşi Marciana (ö. 112), kızı Matidia (68–119) ve Matidia'nın kızları Vibia Sabina (87/88–136) ile Genç Matidia (2. yüzyıl) bir arada ikamet etmişlerdir (Tablo 5).

Traianus'un kız kardeşi Ulpia Marciana, Kuzey İtalya'da Vicetia'da (Vicenza) bir senatör olan Matidius ile evlenmiş, ancak Matidius ölünce, imparatorluk çiftinin yanına Cologne'ye (Köln) gitmiş, 99 yılında Traianus ve Plotina'nın Roma'ya yerleşmesiyle çifti burada da yalnız bırakmamıştı.⁵¹⁵ Plinius, Plotina ile Marciana arasındaki ilişkiden oldukça olumlu bahsetmiştir. Sarayda bu iki kadın, aralarında hiçbir kıskançlık olmadan, ortak amaçları doğrultusunda aynı konumu paylaşmayı başarmışlardı.⁵¹⁶ Plotina, bu tutumuyla uyumlu bir karakter olduğunu gözler önüne sermiştir. 112 yılında hayata gözlerini yuman Marciana için Marcianapolis (Varna) adında şehir inşa edilmiştir.⁵¹⁷

Bu dönemde darp edilmiş ve Marciana'ya atfedilen bir sikkede DIVA AVGVSTA MARCIANA yazısı görülmektedir.⁵¹⁸ Sikkede Marciana sağ tarafından betimlenmiştir. Kabarık ve daha karışık bir topuzla karşımıza çıkan Marciana'nın saçlarının ön kısmında üç katman dikkat çekmektedir. Marciana, uzun ve hafif kemerli

⁵¹³Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 109.

⁵¹⁴Plin. Let. X. LXVI.; Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 111; Freeman, 2003, **a.g.k.**, s. 484.

⁵¹⁵M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 209.; Balsdon, 1975, **a.g.k.**, s. 133.

⁵¹⁶Plin. Paneg. 84.

⁵¹⁷Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 115.

⁵¹⁸M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 209.

burnu, ince dudakları ve küçük çenesi ile tasvir edilmiştir. Göz altlarının kırışıklıklarından yaşının ilerlemiş olduğu tahminini yapabiliriz (EK 36).

Saraydaki diğer kadın Büyük Matidia, Marciana'nın kızıydı. İlk evliliğini Mindius adlı bir adamla yapmış ve bu evlilikten Matidia adında bir kızı olmuştu. İlk eşi hakkındaki bilgiler oldukça yetersizdir. İkinci evliliğini *consul* olan Lucius Vibius Sabinus ile yapmış, bu evlilikten de Vibia Sabina adında bir kızı olmuştu. Büyük Matidia'nın ikinci eşi ölünce o da annesi Marciana ve iki kızı ile birlikte imparatorun evinde kalmaya başlamıştı.⁵¹⁹ Döneme tarihli ona ait bir sikkede MATIDIA AVG DIVAE MARCIANA yazısı görülmektedir.⁵²⁰ Matidia, annesine benzer bir saç modeli izlemişti. Onun da karışık bir topuzla saçlarını arkada topladığını söyleyebiliriz. Annesinden farklı olarak saçlarının ön kısmı üç katmanlı değil de oldukça kabarık bir şekilde betimlenmiştir. Yüzüne baktığımızda ise, burnunun hafif yamuk, alını ve çenesinin küçük resmedildiği görülmektedir (EK 37).

Marciana ve Matidia'nın aynı saç modellerini kullanmaları o dönemde bu anne ve kızın Romalı kadınlar için bir saç modeli yaratma derdinde olduğunu düşündürmektedir.⁵²¹ Nitekim diğer dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de imparatorluk ailesi göz önündeydi ve onların yaptığı her hareket merakla takip ediliyor olmalıydı. Başka bir deyişle Roma'nın aristokrat kadınları bu gözde asilleri adeta ikon olarak görmüş olmalıydılar.

Tezimiz açısından her iki kadın da oldukça önemli birer kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Senato Plotina ve Marciana'ya *augusta* unvanı vermeyi önermiş ve iki kadın 105 yılında bu unvanı almışlardır (Tablo 1). Plinius'a göre iki kadın da bu sifattan daha üst düzeyde kişiliklerdir.⁵²² Marciana bu unvanı, bir imparatorun eşi ya da kızı olmadan alan ilk kişi olmuştur.⁵²³

2.5.3. Seferler Sırasında Plotina

İmparator Traianus yönetiminin ilk yıllarında ününü arttırmaya çalışmış, 100 ve 105-106 yıllarında Dac'lar üzerine sefere çıkmıştır.⁵²⁴ Dacia'nın fethi bugün hala

⁵¹⁹M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 212.

⁵²⁰M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 212.

⁵²¹Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 111-112.; Balsdon, 1975, **a.g.k.**, s. 133.

⁵²²Plin. Paneg. 84.

⁵²³M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 209.

⁵²⁴Cass. Dio. LXVIII. 369, LXVIII. 387.; Freeman, 2003, **a.g.k.**, s. 484.

Roma'da ayakta duran Traianus Sütunu'nda ayrıntısıyla resmedilmiştir.⁵²⁵ Dacia zaferininin kutlanması uğruna yollar, limanlar, köprüler, su kemerleri yapıldığı gibi konumuz açısından imparatorluğun pek çok yerini Traianus'un, Plotina'nın ve Marcia'nın heykelleri de kaplamıştır.⁵²⁶

Bu dönemde Plotina, yaptığı bir bağışla Ara Pudicitia olarak bilinen bir adak taşı restore etmişti.⁵²⁷ MÖ 5. ve 4. yüzyıllarda mezar stellerinde karşımıza çıkan “*pudicitia*”, kelime olarak iffetli, alçakgönüllü anlamına gelmektedir.⁵²⁸ Kanımızca Plotina burada oldukça iyi bir siyaset izleyerek *pudicitia*'nın anlamı ile kendisini özdeşleştirmek istemiştir. Plotina adına bastırılan bir sikkenin arka yüzünde yaptığı bu bağış görülmektedir. Ön yüzünde Plotina diğer sikkedeki gibi saçları önden hafif kabartılmış, saçının ortasına bir taç takılmış ve arkadan at kuyruğu ile toplanmıştır. Burnu uzun ve düzgün, ağzı ve çenesi küçük, gözleri iri tasvir edilmiştir. Sikkenin arka yüzünde ise ARA PUDI yazısı ile adak taşı resmedilmiştir (EK 38).

113 yılında Plotina, doğuda Parth problemi ortaya çıkınca buraya sefere çıkan Traianus'u yalnız bırakmamıştır. *Augusta*, eşinin yanında Antakya'ya gelmiştir. Bu sırada Antakya'da bir deprem meydana gelmiş ve felaketin kurbanlarına yardım eden kişiler arasında Plotina ve Traianus da yer almıştır.⁵²⁹

Ermenistan'ın eyalet haline dönüştürülmesi, Mezopotamya eyaletinin Basra Körfezi'ne kadar genişletilmesi ve genel anlamda Parth Seferi yaşlı imparatoru bir taraftan zorlarken bu sırada bir de Yahudi isyanı haberi duyulmuştur. İyice yaşlanmış olan Traianus'un süreçte sağlığı bozulmaya başlamıştır. Felç geçiren Traianus'un yanında bulunan Plotina'dan eşini zehirlediği konusunda şüphe edilmiştir.⁵³⁰ Plotina'nın imparatoru Traianus'un ölümünden beklentisi ne olabilirdi? Traianus ve Plotina'nın henüz bir çocukları olmamıştı ve bir varis sorunu mevcuttu. Cassius Dio'ya göre Traianus, Plotina'nın seçimi olan Hadrianus'u evlat edinmemişti.⁵³¹ Hadrianus, Plotina

⁵²⁵Freeman, 2003, **a.g.k.**, s. 484.

⁵²⁶Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 114.; Balsdon, 1975, **a.g.k.**, s. 136.

⁵²⁷Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 114.

⁵²⁸Durukan, A., Has, A.C. (2020). Antik dönem Yunan dünyası'nın ağırbaşlı ve zarafetli kadınları: pudicitia ve herculaneum tipli kadınlar. *Social Sciences Research Journal*, 9 (1), s. 173. Pudicitia modelinde genellikle kadınlar; *khiton* üzerinde kullanılan *hymationun* vücutlarını tamamen kapatırlar ve farklı oturma biçimleri sergilerler.

⁵²⁹Cass. Dio. LXVIII. 405.; Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 115.

⁵³⁰Cass. Dio. LXVIII. 421- 423.; Freeman, s. 486.; Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 115-116.

⁵³¹Cass. Dio. LXIX. 425.;

ve Traianus çifti tarafından yetiştirilmiş ve aralarındaki sevgi, Hadrianus'un, Traianus'un kız kardeşinin kızı Vibia Sabina ile evlendirilmesiyle kan bağına dönüştürülmüştü. Ancak Historia Augusta adlı eserde bu evliliğin en büyük destekçisinin Plotina olduğu, Traianus'un bu evliliği istemediği belirtilmiştir.⁵³² Şüphesiz bu gelişmelerde imparatoriçenin de bir şekilde rolü olmalıydı.

Hadrianus'a düşkünlüğü bilinen⁵³³ Plotina'nın bir çocuğu yoktu. Daha önce de söz edildiği gibi, Plotina'nın içinde bir anne olma arzusu vardı ve bu arzuyu gidermek için kendini çocuklara adamıştı. Bu uğurda yoksul çocuklara yardım etmiş ve Hadrianus'u büyütülmüştü. Plotina, Hadrianus'u kendi çocuğu gibi kabul etmiş ve onun tahta geçmesini istemişti. Bununla beraber Cassius Dio'nun iddia ettiği gibi Traianus'un zehirlenme hikayesi tartışmalıdır. Çünkü Plotonia her daim eşi Traianus'un yanında olmuş bir kadındı ki onu ağır seferler sırasında bile yalnız bırakmamıştı. Bu tutumları benimsemiş bir *augusta*'dan eşini zehirlenmesi beklenmezdi. Ayrıca Plotina'nın, eşini zehirlenmesi için de başka geçerli bir sebep yoktu.

Traianus 9 Ağustos 117 yılında ölmüş ve bir rivayete göre Plotina, imparatorun ölümünü birkaç gün gizlemiştir. Bu birkaç gün içerisinde Plotina, imparatoru taklit edecek birini bulmuş ve bu aktör cılız bir sesle Traianus'un Hadrianus'u evlat edindiğini duyurmuştu.⁵³⁴ Sarayda Livia'dan beri yaşananlar düşünüldüğünde bu çok daha olası bir durumdur. Çünkü o dönemde Traianus'un halef olarak bir hukukçu olan Lucius Neratius Priscus'u belirlediği sarayda konuşulanlar arasındadır.⁵³⁵ Priscus'un halef ilan edilmesi Hadrianus'un durumunu sarsabilirdi. Traianus'un ölümünden sonra herhangi bir karışıklığa mahal vermek istemeyen Plotina duruma el atmıştı. Traianus öldüğünde Plotina'nın yanında bulunan Matidia bu duruma ses çıkarmamış olmalıydı. Çünkü tahta geçecek olan Hadrianus onun bizzat damadı oluyordu. Böylece yeni imparatoru belirleme işi de bir *augusta* tarafından gerçekleştirilmişti. Bu durum II. yüzyılın başlarında saraydaki *augustaların* etkili konumunu gözler önüne sermektedir. Barman, bu konuyu "*Kadınların iktidar erkine doğrudan değil ama dolaylı olarak yakın olduklarının bir*

⁵³²Historiae Augustae (2019). *The scriptores historiae augustae*. (Çev: Samet Özgüler), İstanbul: Kronik Kitap, Had. II. XVI, XVII.

⁵³³His. Aug. Had. IV. I.; Eut. VIII. VI.

⁵³⁴His. Aug. Had. IV. XI.

⁵³⁵His. Aug. Hadi. IV. VII.

göstergesidir. Erkeklerin egemen olduğu idarî alana hanedan kadınları perde arkasından dâhil olmayı başarmışlardır.” diyerek özetlemiştir.⁵³⁶

2.5.4. Plotina ve manevi oğlu Hadrianus

Plotina, Traianus’un ölümünden sonra oğlu olarak büyüttüğü Hadrianus’u tahta geçirmeyi başarmış ve yeni imparatorla bağıni koparmamıştı. Bu dönemde Epikürcülük akımına merak saran Plotina, okulun başkanının seçimi için Hadrianus’tan yardım istemişti. Hadrianus, bu okula yardım etmiş olacak ki minnetlerinin bir göstergesi olarak ondan “*Plotina’nın seçkin muhafızı ve oğlu*” olarak bahsetmişlerdi.⁵³⁷ Bu olayla Hadrianus, kendisini tahta çıkaran manevi annesi Plotina’ya saygı göstermiştir. İmparator, ayrıca onun adına Nemausus’ta (Nimes) bir eser yaptırmıştır.⁵³⁸

Eşinin ölümünden sonra Plotina da tıpkı Domitia gibi yatırımını tuğla fabrikası üzerine yapmıştı. Burns, her iki imparatoriçenin de aynı iş koluna yönelmesinin sebebini o dönemde oldukça kâr getiren bir iş olarak yorumlamıştır.⁵³⁹ 124 yılında Plotina’nın ölümünden sonra Hadrianus dokuz gün siyah giymiş, onun adına tapınak inşa ettirmiş ve bir ilahi düzenlemiştir. Ayrıca ondan “*Plotina’nın istekleri onun mizacı gibidir, ki onlar ne bana yük oldular ne de onlara karşı çıkmam için bir sebep vardı*” diye bahsetmişti.⁵⁴⁰

Plotina; erdemli, iffetli, saygın, ailesine düşkün, politik bir *augusta* mizacı çizmektedir. Burns, tüm bu yönleriyle Plotina dönemini “*Yeni Livia*” olarak adlandırmaktadır.⁵⁴¹ Burns’ün bu açıklamaları makuldür. Zira adeta Livia geri dönmüş ve Plotina, bazı politik olaylarda imparatora yön vermiştir. Livia nasıl ki evlenecek kız çocukların çeyizlerine yardım etmişse, Plotina da benzer şekilde yoksul çocuklara yardım etmiştir. Livia öz oğlu Tiberius’u, Plotina ise manevi oğlu Hadrianus’u tahta geçirmek için uğraşmıştır. İkisi de yaşadıkları dönemde *augusta* unvanıyla onurlandırılmış ve eşlerine sadık kalmışlardır. Nasıl ki Livia, Augustus’a doğu gezisinde eşlik etmişse Plotina da eşinin doğu seferinde onu yalnız bırakmamıştır. Augustus’un ölüm döşğinde

⁵³⁶Barman, 2016, **a.g.k.**, s. 84.

⁵³⁷Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 117-118.; M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 264.; Balsdon, 1975, **a.g.k.**, s. 138.

⁵³⁸His. Aug. Had. XII. III.

⁵³⁹Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 118.

⁵⁴⁰Cass. Dio. LXIX. 445.

⁵⁴¹Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 119.

eşinin daima yanında bulunması gibi Traianus ölürken de yanında eşi Plotina bulunmuştur.

Tüm bu benzerliklerin dışında Plotina ve Livia'yı ayıran çizgiler de vardı. Augustus, Livia'ya sadık kalmamış, ama Traianus, iktidarı boyunca Plotina'ya sadık kalmıştır. Livia'nın adı pek çok ölümle anılırken, Plotina saray entrikalarında sadece bir kez karşımıza çıkmaktadır. Bu entrika da evlat olarak benimsediği Hadrianus'u tahta geçirmek üzere Traianus'un ölümünü birkaç gün saklaması olmuştur. Bu entrika bile Plotina'nın karakterini ortaya koymaya yetmektedir. Aynı zamanda Livia, eşinin kız kardeşi Octavia ile daima rekabet halinde iken Plotina, eşinin kız kardeşi, onun kızı ve torunlarıyla beraber daima barışçıl bir şekilde yaşamıştır. Onlar adeta Augustus ve Livia çiftinin yapmaya çalıştığı “*İyi Aile*” profilinin somut örneği olmuşlardır. Bu yönüyle imparatorluğun o güne kadarki “*en iyi aile profili*”ni oluşturmuşlardır.

2.6. Gezgin İmparatoriçe: Vibia Sabina (MS 87/88-136)

2.6.1. Doğumu, ailesi ve evliliği

Doğum tarihi net olarak bilinmeyen ama 87 veya 88 olarak kabul edilen⁵⁴² Vibia Sabina'nın portrelerden anlaşıldığı kadarıyla dolgun dudakları, küçük çenesi, büyük gözleri ilk göze çarpan özellikleridir. Portrenin burun kısmı kırıktır. Saçları oldukça sadedir (EK 39). Ona ait sikkelerden birinde yine sade bir saç stili benimseyerek saçlarını toplayan bir taçla karşımıza çıkan Sabina'nın, burnu hafif uzun, gözleri büyük, yanakları dolgun görülmektedir. Sikkenin ön yüzünde SABINA AVGVSTA HADRIANI AVG P P, arka yüzünde ise CONCORDIA AVG yazısı okunmaktadır. Arka yüzde, oturmuş vaziyette karşımıza çıkan Sabina elindeki sunu kabıyla anladığımız kadarıyla burada “*Concordia*” yani uyumu sembolize etmektedir (EK 40).⁵⁴³

Sabina'nın annesi Matidia, Traianus'un kız kardeşi Ulpia Marciana'nın kızıydı. Babası Lucius Vibius Sabinus 97 yılında *consullük* yapmış ve kısa süre sonra da ölmüştü. Babasının ölümünden sonra Sabina'nın annesi ve büyükannesi Traianus ve onun eşi Plotina'ya eşlik etmişti. Sabina da muhtemelen bu dönemde imparatorluk ailesiyle birlikte yaşamıştı.⁵⁴⁴ Bu sırada evlilik çağına gelen Sabina için en iyi eş adayı

⁵⁴²Lightman, onun doğumunu 87 ya da 88 tarihlendirirken, Burns 80lerin ortalarında doğduğu gibi genel bir ifade ile belirtmiştir. M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 287.; Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 125.

⁵⁴³M. Yılmaz ve İ. Işık (2018). *Lâtinçe dil bilgisi ve antik terimler sözlüğü*. Konya: Atlas Yayınevi, s. 129.

⁵⁴⁴Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 125; M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 287.

imparatorluk ailesi tarafından yetiştirilen diğer bir birey olan Hadrianus idi. Bu evlilik dönemin imparatoriçesi Plotina tarafından desteklense de imparator Traianus tarafından istenmemişti. Yine de imparatoriçenin desteği doğrultusunda 100 yılında Sabina ve Hadrianus çifti dünya evine girmişti. Bu dönemde Sabina 12-13 yaşlarındayken Hadrianus 25 yaşında idi. Bu çiftin evliliği aslında siyasi bir amaca hizmeti ifade ediyordu ki bu evlilikle Hadrianus imparatorun varisi yapılmıştı.⁵⁴⁵

Çift; Tibur'daki gösterişli bir villada yaşamışlardı. Bu villa o kadar büyüktü ki bazı yerlerine Lyceum, Academia, Prytaneum, Canopus, Poecile ve Tempe gibi eyaletlerin ünlü yerlerinin isimleri verilmişti. Villanın yeraltı dünyası da unutulmamıştı.⁵⁴⁶ Evin her yeri mozaikler ve heykellerle kaplanmıştı.⁵⁴⁷

Sabina'nın Hadrianus ile evliliğinden bir çocuğu olmamıştı. Bu durum eşcinsel olduğu bilinen Hadrianus'un çocuğunun olmasına engel değildi.⁵⁴⁸ Balsdon'ın iddiasına göre Sabina, Hadrianus'tan bir çocuk sahibi olmak istemediği için bu konuda dikkatli davranmıştı. İmparatoriçenin bir çocuk sahibi olmak istememesinin temel nedeni ise mutsuz evlilikleriydi.⁵⁴⁹

Ziyafetlerinde her zaman tragedya ve komedya gösterileri düzenlediği bilinen Hadrianus'un⁵⁵⁰ bu ziyaretlerde yanında Sabina'nın olup olmadığı bilinmemektedir. Ancak kanımızca Sabina, Hadrianus'un yanında yer almaktaydı. Çünkü çiftin imparatorluk gezilerine katıldığı bilinmektedir. Sabina evliliğindeki sorunlar nedeniyle bu gezilere katılsa bile sembolik olarak yer aldığı fikrindeyiz.

Hadrianus'un ilgilerinden biri de Yunan kültürüne olan alakasıydı. Hatta bu nedenle bile Hadrianus "*Küçük Yunan*" olarak adlandırılmıştı.⁵⁵¹ Antik Yunan'da kadın bir evin içine hapsolmuş, görevleri ev işlerini yapmak, çocuklara bakmak, hizmetçileri denetlemektir. Hatta Antik Yunan'da kadınlar yaratılıştan itibaren kötü, karanlık, akıldan yoksun, meraklı, tüm felaketlerin, acıların ve kederlerin kaynağı olması nedeniyle uzak durulması gereken bir yaratıktı. Onlar hayvandan farksız, cinsel tatmin için gerekli bir

⁵⁴⁵His. Aug. Had. II. XVI-XVII.; Balsdon, 1975, **a.g.k.**, s. 139.; M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 287.; Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 125.

⁵⁴⁶His. Aug. XXVI. V, VI.

⁵⁴⁷Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 131.

⁵⁴⁸Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 134.

⁵⁴⁹Balsdon, 1975, **a.g.k.**, s. 139.

⁵⁵⁰His. Aug. Had. XXVI. I-III.; Cass. Dio. LXIX. 437.

⁵⁵¹His. Aug. Had. I. VII.

nesne ve çoğalmak için kullanılan bir araçtı.⁵⁵² Ancak Hadrianus, Yunan kültürüne olan ilgisini karısı üzerinde göstermemiş, Sabina'nın her daim yanında yer almasına izin vermişti. Yine de imparatorun ilgisi nedeniyle olsa gerek bu dönemde cinsiyet ayrımı konusunda çeşitli uygulamalar görülmektedir. Hamam, tiyatro ve sirklerde kadın ve erkek birbirinden ayrılıp mahremiyet ön plana çıkarılmıştı. Ayrıca kadınlara ve çocuklara yönelik çalışmaları da olmuştu. Traianus'un para hibe ettiği çocukların sahiplenilmesi uygulamasını yaygınlaştırmış, kadınların da hayatlarını sürdürebilmeleri için yardımda bulunmuştu.⁵⁵³

Sabina'nın imparatoriçe olma yolundaki en önemli olay, Hadrianus'un imparator Traianus ile birlikte Dacia Seferine katılmasıdır. Her ikisinin de eşi Roma'da kocalarını beklerken, seferden başarıyla dönen Hadrianus'un vasi tayin edilmesi Sabina'yı da imparatoriçelik halefi yapmıştı.⁵⁵⁴ 9 Ağustos 117 yılında evlat edinilen Hadrianus, iki gün sonra imparatorun ölümüyle tahtta geçmişti.⁵⁵⁵ Burns, Hadrianus'un imparator ilan edilirken Sabina'nın da yanında olduğunu iddia etmiştir.⁵⁵⁶ Ancak Historia Augusta'ya göre Traianus öldüğünde yanında sadece Plotina ve Matidia bulunmaktadır.⁵⁵⁷ Balsdon ise bu gezide Sabina'nın yer almayışının onların mutsuz evliliklerinin bir göstergesi olduğu yorumunu yapmıştır.⁵⁵⁸ Sabina diğer seferde olduğu gibi Hadrianus'un bu seferinde de yanında yer almamış olabilir.

2.6.2. Geziler sırasında Sabina

İmparator olduktan sonra barışçıl bir politika izleyen Hadrianus,⁵⁵⁹ kendisi için büyük bir gezi planı düzenlemişti. İmparatorun bu gezilerinin çoğuna Sabina da eşlik etmiş olmalıydı.⁵⁶⁰ Bu geziler sırasında olsa gerek Ephesos'ta bulunan bir yazıtta SABINAE yazısı okunmaktadır (EK 41). Sabina'nın eşlik ettiği geziler arasında Britanya, Galya, Yunanistan, Anadolu, Suriye, Palmyra ve Mısır gezileri bulunuyordu. Sabina ve eşi Hadrianus geziler sırasında her şehre bir yapı inşa ettirdikleri gibi oyunlar

⁵⁵²D. Yılmazcan. (2020). Antik Yunan'da oikos ve kadın. *ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 8 Sayı 2, s. 278.; L. Uslu (2018). *Antik Yunan'da kadın betimlemeleri ve kadının sosyal statüsü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 56-57.

⁵⁵³Cass. Dio. LXIX. 439.; His. Aug. Had. XVIII. X., VII. XII, XV.

⁵⁵⁴His. Aug. Had. III. IX-X.; M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 287.

⁵⁵⁵His. Aug. Had. IV. I, V.

⁵⁵⁶Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 127.

⁵⁵⁷His. Aug. Had. V. X.

⁵⁵⁸Balsdon, 1975, **a.g.k.**, s. 136.

⁵⁵⁹Eut. VIII. VII.

⁵⁶⁰Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 127.

düzenlemişlerdi.⁵⁶¹ Sabina'ya bu gezilerde kız kardeşi Matidia ve kocasının kız kardeşi Domitia Paulina (ö. 124) eşlik etmişti. Muhtemelen Mısır turu sırasında ölen Paulina, Hadrianus tarafından onurlandırılmıştı.⁵⁶²

Bu dönemde Roma dünyasında doğu dinlerine artan ilginin merkezinde Demeter Kültü de vardı. Bu gizem dinine merak saran Hadrianus, gizem ayinlerine katılmayı ihmal etmemişti. Bu sırada Sabina ise “*Yeni Demeter*” olarak ilan edilmişti.⁵⁶³ Demeter, bir Yunan tanrıçasıydı. O bereket ile ilişkilendirilmişti. Onun isminde bile De-Meter yani anne kelimesi gizliydi.⁵⁶⁴ İmparatorluk kültürü etrafında nasıl ki zaten imparatora bir kutsallık atfediliyor, *augusta* olan imparatoriçe de Demeter ile bir tutularak kutsallık kazanıyordu. Yunan kültürüne duydukları ilgi de bu kültürün hem Hadrianus hem de Sabina tarafından benimsediklerinin bir kanıtıdır. Demeter Kültü'ne ilişkin olarak Mısır'da bir sikke darp edilmişti. Bu sikkede Sabina elinde tuttuğu tahılla tanrıça Demeter olarak simgelenmişti. Sikkenin ön yüzünde yan profiliyle yer alan Sabina'nın arkadan topladığı saçları hafif kabarıktır ve saçlarının uçları salıktır. Arka yüzünde imparatoriçe tahtta oturmaktadır (EK 42).

128 yılında eşinin Yakındoğu gezisine katılan imparatoriçeye Iulia Balbilla da eşlik etmiş ve bu gezi ile ilgili çeşitli dedikodular ortaya çıkmıştı. Iulia Balbilla, Vespasianus tarafından tahttan indirilen son Kommagene kralının torunuydu. Balbilla aynı zamanda Yunanlı kadın şair Sappho (d. MÖ 612) tarzıyla yazdığı şiirleriyle bilinmekteydi ki bunlardan birkaçını Mısır'da bulunan Memnon heykellerine kazıtmıştı.⁵⁶⁵ Balbilla'nın eşcinsel bir şairi taklit etmesi ve zaten Hadrianus'un olağan

⁵⁶¹His. Aug. Had. XIX. III.; Eut. VIII. VII.

⁵⁶²Cass. Dio. LXIX. 443-445.; Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 128.

⁵⁶³His. Aug. Had. XIII. I.; Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 132.; Eleusis gizem dinleri Küçük Gizemler ve Büyük Gizemler olarak ikiye ayrılırdı. Küçük Gizemler törenler, oruç tutma, arınmalar ve kurban kesme ve her iki tanrıçanın yaşadıklarının canlandırılmasına yönelik görüntülerle örülürdü. Küçük Gizemler'in katılımcıları arasından seçilen Büyük Gizemler de ise büyük bir kalabalık Eleusis'in rahibi başta olmak üzere, içinde kutsal eşyaların bulunduğu *hiera*'ları taşıyan rahibelerle birlikte yola koyulurlardı. Burada onlar 16-18 yaşlarındaki *epheboi* adı verilen Atinalı gençler karşılardı. Onlarla birlikte tapınağa gidilerek tanrıçaya götürülen kutsal eşyaları koyarlardı. Gizemlerin başlangıcı olan ertesi gün bir açılık konuşması yapılır ve dine kabul edilecek adaylar davet edilirdi. Bundan sonra iki gün törenler başlardı. Her aday sütten yeni kesilmiş domuz yavrusunu kucasına alarak denize girerdi. Törenin beşinci günü ise çocuk-tanrı Iacchus'un ve kutsal eşyalar taşınarak Eleusis'e geri dönülürdü. Burada arınılır ve oruç tutulurdu. Akşama doğru oruçlar taze nane yapraklarıyla öğütülmüş buğday taneleri ve su karışımı bir içecek bozulurdu. Bu içecek *kykeon* adı verilirdi. Ç. Dürüşken (2000). *Roma'nın gizem dinleri*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s. 107-119.

⁵⁶⁴E. Hanar (2010). *Ana hatları ile Demeter kültü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 4.

⁵⁶⁵Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 132-133.; M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 288.; Balsdon, 1975, **a.g.k.**, s. 139-140.

durumundan dolayı Sabina ile aralarında bir ilişki iddiaları ortaya atılsa da bu iddiaları kanıtlayan herhangi bir delil ele geçirilmemiştir.⁵⁶⁶

Yakındoğu gezisinde Hadrianus'a eşlik eden diğer bir isim de imparatorun sevgilisi Antinous idi. Bithynia'nın Bithynion (Bolu) şehrinde doğan Antonius kısa zamanda Hadrianus'un gözdesi haline gelmiş ve Nil Nehri üzerinde yaptıkları bir gezi sırasında boğularak ölmüştü. Sonuçta Hadrianus, bu ölümü üzerine büyük bir üzüntü duymuş ve gözyaşlarına boğulmuştu. Antinous ölümünün ardından tanrısallaştırılmış, ayrıca adına şehirler inşa edilmişti.⁵⁶⁷ Sabina'nın Antinous adına verilen cenazesine katıldığı ve bu anlamda aralarında görünen bir husumetin olmadığı belirtilebilir. Burns'e göre Sabina büyük amcası Traianus nedeniyle zaten eşcinsel bir ilişkiye aşınaydı ve bu durumu kabul etmesi zor olmamıştı.⁵⁶⁸

132 yılında gezilerini tamamlayan çift Roma'ya geri dönmüş, kısa bir süre sonra 136 veya 137 yılında Sabina hayata gözlerini yummuştu. Ölümünden Hadrianus sorumlu tutulmuştu. Çünkü Hadrianus, Sabina da dahil imparatorluk gücüyle bağlantısı olan herkesten nefret eder hale gelmiş ve bu nedenle imparatorluğu ele geçirmek isteyen birkaç kişiyi intihara zorlamıştı.⁵⁶⁹ Sabina'nın Hadrianus tarafından zehirlenme iddiaları bizce doğru değildir. Sabina'nın hiçbir zaman taht iddiası olmadığı gibi yeni taht adayı belirlemek için Hadrianus'u ortadan kaldırma çabası da olmamıştır.

Sabina ile Hadrianus çiftinin evlilikleri tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Bu evlilik Lightman tarafından mesafeli ve resmi,⁵⁷⁰ Balsdon tarafından sorunlu olarak adlandırılmıştı.⁵⁷¹ Ergene ise çiftin aralarındaki soğukluğun sebebinin Hadrianus'un Antinous ile ilişkisinden kaynaklandığını iddia etmektedir.⁵⁷² Burns ise Sabina ve Hadrianus arasında yaşandığı iddia edilen uyumsuzluğu tamamen reddetmiştir. Ona göre Sabina adına diğer imparatoriçelere göre daha fazla sikkenin tedavüle çıkması, Sabina'ya *augusta* unvanının verilmesi (Tablo 1), onun ölümünden sonra tanrıçalaştırılması, imparatorun seyahatlerinin çoğunda yanında yer alması, annesi Matidia onuruna halka baharat dağıtması vb. gelişmeler çiftin uyumlu olduklarını

⁵⁶⁶Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 133.

⁵⁶⁷Cass. Dio. LXIX. 445- 447.; His. Aug. Had. XIV. IV-VII.

⁵⁶⁸Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 127, 134.

⁵⁶⁹His. Aug. Had. XXIII. VI-IX.

⁵⁷⁰M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 287.

⁵⁷¹Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 125.; Balsdon, 1975, **a.g.k.**, s. 139.

⁵⁷²Ergene, 1998, **a.g.k.**, s. 114.

göstermekteydi.⁵⁷³ Bizce Burns'un bu iddiaları politik evliliklerin bir gereğinden ibarettir. Bu nedenle tüm bu bilgiler ışığında Balsdon, Lightman ve Ergene'ye katılarak çiftin aralarında bir soğukluğun olduğunu desteklemekteyiz.

Sabina'nın hem yönetimde kendisini gösterememesinde hem de evliliğinde mutsuz olmasında Hadrianus'un kişiliğinin de büyük etkisi olmalıydı. Historia Augusta'nın anlatacaklarına inanacak olursa Hadrianus, sert ve ılıman, asil ve şakacı, bati ve eli çabuk, eli sıkı ve cömert, düzenbaz ve dürüst, zalim ve merhametliydi. Yani kısacası her konuda istikrarsız biriydi.⁵⁷⁴ Hadrianus'un bu ikilemliliği Sabina üzerinde büyük etki yaratmış, onun yönetimde ve evliliğinde çekimser bir tavır sergilemesine neden olmuş olmalıydı.

2.7. Hatıralardaki İmparatoriçe: Annia Galeria Faustina (MS 94-141)

2.7.1. Doğumu, ailesi ve evliliği

MS 90'larda doğan Annia Galeria Faustina'ya ait heykelde sol eli yere bakarken, sağ eli göğüs hizasında yere kadar uzanan kıyafetini tutmaktadır. Hafif yere bakar vaziyette olan Büyük Faustina iri gözlü, büyük burunlu ve ince dudakları ile tasvir edilmiştir. Önden bukleler halinde gözükken saçlarına üstten bir topuz ile şekil verilmiştir (EK 43). Bir portresinde ise yüzü oval, gözleri iri ve büyük, dudakları şekilli resmedilmiştir. Portrenin burun kısmı kırıktır. Önden ikiye ayrılmış saçları üç katmanlıdır. İlk iki katmanı dalgalar halinde iken üçüncü katmanı topuz şeklindedir (EK 44). Ona ait bir sikkede ise yüzü oval, burnu biraz çıkıntılı, gözleri iri bir şekilde karşımıza çıkan Büyük Faustina, saçlarını kabarık olmayan bir şekilde topuz yaparak arkada toplamıştır. Sikkenin sağ tarafında AVGVSTA yazısı okunmaktadır (EK 45). Büyük Faustina başka bir sikkede tanrıça Cybele olarak betimlenmiştir. Cybele canlıları üretmek ve bakımlarını üstlenmekten sorumlu bir tanrıçaydı. Yazınsal olarak Büyük Ana, İnsanların Anası, Tanrıların Anası, Tanrıların İda Dağı Büyük Anası olarak adlandırılmıştı.⁵⁷⁵ Cybele'ye özgü bir başlık takan Faustina bir tahtta oturur şekilde betimlenmiştir. Elinde yuvarlak bir cisim (olasılıkla bir tef) bulunurken, yanında tanrıçanın atribütlerinden biri olan aslan bulunmaktadır (EK46).

⁵⁷³Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 135-136.; His. Aug. Had. XIX. V.

⁵⁷⁴His. Aug. Had. XIV. XIV.

⁵⁷⁵Dürüşken, 2000, **a.g.k.**, s. 72.

Büyük Faustina'nın babası imparatorluğun en zengin adamlarından biri olan Annius Verus, annesi ise Rupilia Faustina idi. Büyük Faustina'nın iki erkek ve bir kız kardeşi vardı (Tablo 6). Erkek kardeşlerinden biri Verus gelecekteki imparator olan Marcus Aurelius'un babası idi. Diğer erkek kardeşi Libo ise 128 yılında *consüllük* görevinde bulunmuştu. Kız kardeşinin adı ise Annia idi.⁵⁷⁶ Büyük Faustina, kalabalık ve zengin bir ailede doğup büyümüş ve şüphesiz asil duruşunun ilk adımlarını bu ailede atmıştı.

Yaklaşık 110 yılında Büyük Faustina, Antoninus Pius ile evlendirilmişti. Çiftin bu evlilikten, iki kız ve iki erkek olmak üzere dört çocukları olmuştu. Aurelius Antoninus ve Galerius Antoninus adındaki erkek çocukları küçük yaşta ölmüşlerdi. Büyük kızı Aurelia Fadilla, Lamia Salinus ile kendiyile aynı ismi taşıyan Annia Galeria Faustina ise Marcus Antoninus ile evlenmişti.⁵⁷⁷

Antoninus Pius, 135 yılında Asya'ya *prokonsül* görevi nedeniyle gittiğinde Büyük Faustina eşini yalnız bırakmamıştır. Bu görev için yola çıktıkları sırada çift, kızları Aurelia Fadilla'yı kaybetmişlerdi. Bu kayıpları nedeniyle birbirlerini teselli etmek kendilerine kalmıştı.⁵⁷⁸

Bu sırada çocuksuz olan ve imparatorluk tahtında bulunan Hadrianus için vasi problemi ortaya çıkmış, imparator da bunun için Antoninus'u düşünse de süreçte 25 Şubat 138 yılında Antoninus, imparator tarafından evlat edinilmiş ve taht için aday haline getirilmiştir. Hadrianus'un şartı olarak Antoninus, Marcus Antoninus'u ve Lucius Verus'u (MS 130-169) evlat edinmiştir. Çok geçmeden 10 Temmuz 138 yılında Hadrianus ölünce tahta Antoninus Pius geçmiştir.⁵⁷⁹

2.7.2. Kısa imparatoriçelik hayatı sırasında Büyük Faustina

Büyük Faustina ve Antoninus'un küçük kızları Genç Faustina, Lucius Verus ile nişanlandırılrsa da Genç Faustina için başka bir aday olan Marcus Aurelius daha uygun görülmüş ve çift 145 yılında büyük bir düğün ile evlenmişti.⁵⁸⁰

⁵⁷⁶His. Aug. Ant. Pius. I. VI.; Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 141; M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 138.

⁵⁷⁷His. Aug. Ant. Pius. I. VI, VII.; Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 143.; M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 138.

⁵⁷⁸His. Aug. Ant. Pius. III. II, IX.; Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 143-144.

⁵⁷⁹His. Aug. Ant. Pius IV. V- VIII.; Cass. Dio. XIX. 461.

⁵⁸⁰His. Aug. Ant. Pius. X. II.; Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 144.; M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 139.; Balsdon, 1975, **a.g.k.**, s. 142.

Antoninus Pius, Büyük Faustina'ya yeterince ilgi göstermiş ve onu önemsemişti. Öyle ki Antoninus imparator olduğu zaman işlerin yoğunluğundan dolayı evle ilgilenmeyince eşi ve kızı bu durumdan şikayetçi olmuştu. Bunun üzerine imparator, eşine “*Ah akılsız kadın, artık bir imparatorluk elimize geçtiğine göre önceden sahip olduğumuz şeyleri yitirdik.*” şeklinde cevap vermişti.⁵⁸¹ Kızı Genç Faustina ise Marcus Aurelius'a yazdığı bir mektupta annesinin Celsus İsyanında Antoninus'u yüreklendirdiğini överken, eşini ve çocuklarını düşünmeyen bir kişiye Pius denilemeyeceğini vurgulamıştı.⁵⁸² Ne olursa olsun Büyük Faustina imparator olan eşinden büyük bir ilgi görmüş ve hemen *augusta* ilan edilmiştir (Tablo 1).⁵⁸³

Historia Augusta'nın aktardıklarına göre Büyük Faustina evliliğinde oldukça serbest ve rahat hareket etmiştir. Onun bu serbest ve rahat hareketi Antoninus tarafından büyük bir üzüntüyle örtbas edilmişti.⁵⁸⁴ Historia Augusta'nın bu iddialarını reddeden Burns'e göre Antoninus küçük meseleleri bile araştıran biriydi ve karısının bu rahatlıkları evliliklerini anlaşmazlığa düşürebilirdi.⁵⁸⁵ Iulian (4. yüzyıl) ise imparatorun ılıman karakterinin devlet işlerinde değil, gönül işlerinde olduğunu belirtmişti.⁵⁸⁶

Büyük Faustina'nın saraydaki saltanatı kısa sürmüş ve 141 yılında vefat etmiştir. Ancak Büyük Faustina'nın varlığı, ölümünden sonra da devam ederek senatonun isteği ile tanrıçalaştırılmıştı. Onun adına tapınaklar adanarak özel rahipler yetiştirilmiş, altın ve gümüşten heykelleri yapılmıştır. Senatonun tüm istekleri imparator tarafından da kabul edilmiştir.⁵⁸⁷ Bunların yanı sıra eylül ve ekim aylarına Antoninus ve Büyük Faustina isimlerinin verilmesi ise Antoninus tarafından reddedilmiştir.⁵⁸⁸ Yine de Antoninus, “*Faustina'sız sarayda olmaktansa, onunla Gyara'da (sürgün yeri) yaşasaydım.*” sözleriyle⁵⁸⁹ eşine olan özlemini dile getirmiştir.

Eşinin ölümünün ardından Antoninus yirmi yıl daha yaşamış ve bu süre zarfında bekar kalmıştı. Antoninus'un bir süre metresinin varlığı bilinse de o daha çok karısının

⁵⁸¹His. Aug. Ant. Pius. IV. IX.

⁵⁸²M. C. Fronto (1929). *The correspondence of Marcus Cornelius Fronto*. (Çev: C. R. Haines, M. A., F. S. A.), London: William Heineman New York: G. P. Putnam's Sons., II. Volumes, s. 317.

⁵⁸³His. Aug. Ant. Pius V. III.

⁵⁸⁴His. Aug. Ant. Pius. III. X.

⁵⁸⁵Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 147.

⁵⁸⁶Iulian (1923). *The Works of emperor Julian*. (Çev: Wilmer Cave Wright), London: Harvard University Press, II Volume, s. 357.

⁵⁸⁷His. Aug. Ant. Pius. VI. IX, X, XI.

⁵⁸⁸His. Aug. Ant. Pius. X. I.

⁵⁸⁹Fronto, I. 129.

ölümünün ardından onu sikkelerde, heykelerde yaşatmaya devam etmiştir.⁵⁹⁰ Bunun en güzel örneği Büyük Faustina'nın onuruna genç kızlar için Faustinianae adında bir kurum kurulmasıydı.⁵⁹¹ Yoksul insanların çocuklarının eğitimi ve ihtiyaçlarının karşılanmasına dair söz veren imparatoriçenin bu sözü ölümünden sonra imparator tarafından yerine getirilmişti. Bu kurum ile evlenme çağına gelinceye kadar kız çocuklarına özel bir destek sağlanmıştı. Faustinianae'ye ait bir sikke de bu kurumun varlığını kanıtlamaktadır. Sikkenin ön yüzünde DIVA AVG FAVSTINA ile Büyük Faustina'nın büstü yer alırken, arka yüzünde imparatoriçenin tapınağı olduğu düşünülen iki katlı bir yapının birinci katında ayakta yer alan Antoninus Pius elinde bir rulo tutarken, karşısında masanın başında oturan bir adam ve onun omzuna dayanmış ve büyük olasılıkla Büyük Faustina'yı sembolize eden figür görülmektedir. Sikkenin zemin katında ise kucaklarında çocuklarıyla beraber duran üç kadın, kollarında çocuk tutan bir adam, genç bir kız ve kucağında çocuk bulunan ikinci bir adam vardır (EK 47).⁵⁹² Erol-Özdizbay'a göre Romalı kadınlar kamu yararına vakıflar kurarak kendilerini göstermişlerdir. Faustinianae modelini örnek alan pek çok varlıklı Roma kadını muhtaç kimselere yardım dağıtmaya başlamıştır.⁵⁹³ Bu durum özellikle imparatoriçelerin saray çevresine ve Roma'daki aristokrat kadınlara örnek olduğunu bir kez daha göstermiştir.

2.8. İmparatoriçeliğin Saltanata Dönüşmesi: Genç Annia Galeria Faustina (MS 125/130- 175)

2.8.1. Doğumu, ailesi ve evliliği

İmparatorluk ailesinden gelen Genç Annia Galeria Faustina'nın doğumu 125-130 arasında tarihlenmektedir. Babası Antoninus Pius ve annesi Büyük Faustina idi.⁵⁹⁴ Genç prenses, bir portresinde dış görünüm itibariyle gözleri ve burnu büyük, dudakları dolgun, çenesi küçük; saçları ise dalgalar halinde ortadan ikiye ayrılarak arkada toplamış şekilde betimlenmiştir. Anadolu Medeniyetler Müzesi'ndeki Roma portrelerini inceleyen Zoroğlu, Genç Faustina'nın portreleri hakkında cildinin pürüzsüz, gözlerinin badem, göz bebeklerinin kalp şeklinde, burnunun ve ağzının küçük olduğu, saçlarının ise annesine

⁵⁹⁰His. Aug. Ant. Pius. X. XI.; A. Erol-Özdizbay (2019). Faustina'nın kızları/puellae faustinianae. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi* 19., s. 72.

⁵⁹¹His. Aug. Ant. Pius. VIII. II.

⁵⁹²Erol-Özdizbay, 2019, **a.g.k.**, s. 74- 77.

⁵⁹³Erol-Özdizbay, 2019, **a.g.k.**, s. 80.

⁵⁹⁴Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 155; M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 139.

benzediği genellemesini yapmıştır (EK 48).⁵⁹⁵ Babasının iktidar dönemine tarihlenen sikkesinde gözlerinin iri, burnunun büyük ve hafif yamuk, dudaklarının dolgun ve çenesinin küçük olduğu yansımıştır. Sağ profilinde saçları topuz şeklinde olan prensese ait bu sikkenin etrafında AVGVSTA FAVSTINA yazısı yer almaktadır (EK 49).

Bir imparatorun kızı olarak iyi bir evlilik yapması planlanan Genç Faustina için ilk aday Verus olarak düşünülmüş ve onunla nişanlandırılmıştı. Ancak bu nişan Verus'un genç olması nedeniyle çok geçmeden bozulmuş ve Genç Faustina için yeni aday Marcus Aurelius olmuştur. Bu sırada Marcus Aurelius, Hadrianus'un isteği ile Lucius Ceionius Commodus'un kızıyla nişanlandırılmıştı. Prenses ile nişanlandırılmak istenen Marcus Aurelius, nişanlısından ayrılmıştı.⁵⁹⁶ Yukarıda değinildiği gibi Hadrianus, Antoninus Pius'u evlat edinirken, Pius'un da Antoninus'u vasi yapması şartını getirmişti.⁵⁹⁷ Yani bu dönemde Marcus Aurelius zaten bir taht adayıydı ve Antoninus Pius ve Büyük Faustina, kızları Genç Faustina'nın dönemin en iyi konumundaki kişi ile evlenmesini planlamışlardı. Bu sırada 141 yılında Genç Faustina annesini kaybetmişti.⁵⁹⁸ Aralarında büyük bir yaş farkı olmayan çift, 139 yılında nişanlanmış, 145 yılında ise evlenmişti. Onların düğünü oldukça gösterişliydi.⁵⁹⁹ Bir imparatoriçenin kızı ve taht varisinin düğünleri için şanlı bir gösteriş yapılmasına hiç de şaşırılmamak gerekmektedir.

145 yılında evlenen Genç Faustina ve Marcus Aurelius çiftinin, diğer imparatorluk ailelerine göre verimli bir evlilikleri olmuş ve çift, altısı küçük yaşta ölse de toplamda on dört çocuk dünyaya getirmişti (Tablo 6).⁶⁰⁰

Genç Faustina, eşinin etrafındaki kadınlara değer vermesi bakımından şanslı sayılabilirdi. Örneğin; Marcus Aurelius'un kendisinden küçük Annia Cornificia adında bir kız kardeşi vardı. Annesi oğluna, babasının mirasının bir kısmını kız kardeşine vermesini öğütlediğinde Marcus Aurelius, dedesinin mirasını alarak babasının mirasının tümünü kız kardeşine vermiş, hatta kız kardeşine isterse annesinin mirasını da ona

⁵⁹⁵L. Zoroğlu (2010). *Anadolu medeniyetleri müzesindeki Roma portreleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 24.

⁵⁹⁶His. Aug. Marc. Ant. IV. VI, VI. III.

⁵⁹⁷Eut. VIII. XI.; His. Aug. Marc. Ant. V. III.; His. Aug. Ver. II. VI.

⁵⁹⁸His. Aug. Ant. Pius. VI. IX.

⁵⁹⁹His. Aug. Marc. Ant. VI. VIII.; His. Aug. Ant. Pius. X. II.; Eut. VII. X.

⁶⁰⁰Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 157-158.

bırakabileceğini bile söylemişti.⁶⁰¹ Marcus Aurelius bu değeri şüphesiz karısı Genç Faustina'ya da göstermiş olmalıydı.

161 yılına gelindiğinde imparator Antonius Pius ölmüş ve ölmeden önce yazdığı vasiyetinde kişisel servetini kızına bırakan Antoninus, onu Marcus Aurelius'a emanet etmişti.⁶⁰² Böylece Genç Faustina babasının servetine kavuştuğu gibi annesinin imparatoriçelik makamını da devralmıştı. Ancak bu dönemde farklı bir yönetim anlayışına gidilmişti. Yönetimi devralan Marcus Aurelius, kardeşine Lucius Aurelius Verus Commodus ismini vererek yönetime ortak etmişti. Yani bu dönemde iki imparator karşımıza çıkmaktadır. Verus ise Genç Faustina ve Marcus Aurelius'un kızı Lucilla ile evlendirilmişti.⁶⁰³ Roma imparatorları kan bağı ile tahtta geçmese de imparatoriçelerin Büyük Faustina, Genç Faustina ve Lucilla olmak üzere üç kuşak ardılları olmaları tarihin bir cilvesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.8.2. Ortak imparatoriçelik: Genç Faustina ve Lucilla (MS 148-182)

161 yılında eşi Marcus Aurelius'un tahtta geçmesiyle Genç Faustina imparatoriçe olmuştu. Ancak biz bu süreçte Genç Faustina için gözle görülür bir değişim olduğunu düşünmemekteyiz. Çünkü annesi Büyük Faustina'nın erken ölümü ve babası Antonius Pius'un yeniden evlenmemesi üzerine Genç Faustina'nın zaten bu dönemde bir imparatoriçe gibi hareket etmiş olduğunu tahmin edebiliriz.

Marcus Aurelius ve Verus dönemlerinin başlangıcında Parthlarla ve Britanya'daki kavimlerle savaşmak durumunda kalınmıştı. Parthlarla karşı Verus görevlendirilmişken, Marcus Aurelius Roma'da kalıp idari işlerle uğraşmaya devam etmişti.⁶⁰⁴ Verus, görevi gereği doğuda bulunurken adı genç adamlarla yaptığı ahlaksızlar ve aşk iddialarıyla anılmaktaydı. Ayrıca onun düşük soydan bir metresi için sakal tıraşı bile olduğu dedikoduları dolaşmaktaydı.⁶⁰⁵ Bu sırada Verus ve Lucilla'nın evlilik zamanı gelmişti. Bu evliliği gerçekleştirmesi için Lucilla, halası Annia Cornificia ile müstakbel eşinin bulunduğu bölgeye gönderilmişti. Nişanlı çift Ephesos'ta buluşmuş ve burada evlenmişlerdi. Lucilla bu evlilikten sonra *augusta* unvanını almıştı. Çiftin düğününe ne yazık ki Genç Faustina ve Marcus Aurelius katılamamıştı. Çünkü Genç Faustina bu

⁶⁰¹His. Aug. Marc. Ant. I. XI, IV, IX, X.

⁶⁰²His. Aug. Ant. Pius. XII, V, VIII, XI.

⁶⁰³His. Aug. Marc. Ant. VII, VI, IX.; His. Aug. Ver. II, V.; Eut. VIII, X.; Cass. Dio. LXXI, 3.

⁶⁰⁴His. Aug. Marc. Ant. VIII, VIII, IX, XVII.

⁶⁰⁵His. Aug. Ver. IV, IV, VII, XIV.

dönemde Hadrianus adını vereceği oğlunu doğurmuştu.⁶⁰⁶ Yeni evli çiftin birden fazla çocuklarının olduğunu Fronto'nun mektuplarından anlamaktayız. 166 yılında Fronto, Verus'a yazdığı bir mektupta Genç Faustina'ya ve Verus'un çocuklarına selam göndermişti.⁶⁰⁷

166 yılında, Verus zaferle döndükten sonra kutlanan törenlere Marcus Aurelius'un kız ve erkek çocuklarını da beraberinde götürdüğü bilinmektedir. Şüphesiz bu törenlere Genç Faustina da eşlik etmiştir. Çünkü Historia Augusta'da bekar kızlarının bile bu törenlere katıldığı özellikle belirtilmişti. Ayrıca bu zafer sebebi ile Genç Faustina'nın oğulları Marcus Aurelius Commodus ve Marcus Annius Verus'a *Caesar* unvanı verilmiştir.⁶⁰⁸

Bu dönemin önemli bir özelliği de mitolojik konulardan önemli esinlenmeler yapılmasıydı. Bu moda uyan Genç Faustina ve Marcus Aurelius, kendilerini Venüs ve Mars olarak betimlemişlerdi. Genç Faustina bu portresinde kocasına dönmüş, sağ elini ise onun omzuna koymuştur. Yuvarlak yüzü, düz burnu, küçük ağzı, ufak ve yuvarlak çenesinin yanı sıra üst göz kapağı gözlerini hafif örter şeklinde betimlenmiştir. Saçları ortadan ikiye ayrılmış ve düzgün dalgaları iki yandan kulak memelerine doğru inmiş ve arkada topuz yapılmıştır (EK 50).⁶⁰⁹

169 yılında Marcomanni adlı Cermen kabilesi ile savaşı patlak verince Marcus Aurelius damadını bu savaşa yalnız göndermek istememiş ve ona eşlik etmişti.⁶¹⁰ Böylece Genç Faustina, ilk defa eşinden ayrı kalmak zorunda kalmıştı. Aynı yıl Verus Yunanlıların "*apopleksi*" dedikleri beyin kanamasından ani bir şekilde ölmüştü.⁶¹¹ Ölümüne dair pek çok varsayım bulunmaktadır. İlk hikâyeye göre Marcus Aurelius, zehirli bir bıçakla dişi bir domuzun rahmini keserek ve zehirli kısmını Verus'a vererek onu zehirlemişti.⁶¹² Diğer hikâyeye göre ise Verus, eski nişanlısı ve o anki kayınvalidesi Genç Faustina'ya tecavüz etmiş ve imparatoriçede onu istiridye ile zehirlemişti.⁶¹³ Başka bir hikâyeye göre ise Verus'u öldüren karısı Lucilla idi. Onun sebebi ise Verus'un

⁶⁰⁶His. Aug. Marc. Ant. IX. VI, VIII.; Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 159.

⁶⁰⁷Fronto. II. 237.

⁶⁰⁸His. Aug. Marc. Ant. XII. X, XII.

⁶⁰⁹H. Keser (2010). *Efes müzesi'nde bulunan bir grup Roma dönemi heykel*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 89-90.

⁶¹⁰His. Aug. Ver. IX. XIII.; LXXII. 11.

⁶¹¹His. Aug. Ver. IX. XIX.; Eut. VIII. X.

⁶¹²His. Aug. Marc. Ant. XV. VI.

⁶¹³His. Aug. Ver. X. I, II.

Fabia'ya (Tablo 6) karşı oldukça hoşgörülü davranmasına katlanamamasıydı. Hatta Lucius ve Fabia, Marcus'u ortadan kaldırmak için bir plan bile yapmışlardı. Bu planı haber alan Genç Faustina, Verus'tan kurtulmuştu.⁶¹⁴ Bize göre tüm bu ölüm nedenlerinden en mantıklı olanı *apopleksi* hastalığı nedeni ile ölümüdür. Çünkü Marcus Aurelius, Stoacılığın da vermiş olduğu ağırlıkla kendisine karşı olan düşmanların ölümünü istememiş olmalıdır. İmparatoriçe ise eski nişanlısının kendisine karşı bir ilgisini hissetiyse eğer onu en başından kızı ile evlendirmezdi. Lucilla'nın, Verus'un yeni görevine gitmesini beklemesinin hiçbir nedeni yoktur. Ayrıca Lucilla bu dönemde ortak imparatoriçedir ve bu konumunu kaybetmek istemediğinden durumu kabullenmiş olmalıdır.

Verus'un ölümüyle imparatorluğun yönetiminde Marcus Aurelius tek başına kalmıştı.⁶¹⁵ Biz imparatorluk makamının aksine imparatoriçelik makamının Büyük Faustina'nın ölümünden itibaren Genç Faustina'da olduğunu düşünmekteyiz. Genç Faustina, Verus'u kendi kızı ile evlendirerek yönetimde ikinci bir kadının olmasını engellemiş ve Lucilla da annesine itaatkar davranmış olmalıydı.

Genç yaşta dul kalan Lucilla, yas tutma zamanı bittiğinde yeniden evlendirilmek istenmişti. Onun için düşünülen yeni damat adayı atlı sınıfından ve yaşı oldukça büyük olan Claudius Pompeianus idi. Pompeianus, yeterince asil bir soydan gelmese de Marcus Aurelius yeni damadını iki kez *consul* yapmıştı. Ancak Genç Faustina ve Lucilla bu evliliği hoş karşılamıyordu. Onlara göre Lucilla, bir imparatorun kızı olmanın yanı sıra bir imparatoriçeydi. Yine de bu evliliği kabul etmek zorunda kalan Lucilla, yeni eşiyile dünya evine girmişti.⁶¹⁶ Çift on üç yıl evli kalmış ve çocukları da olmuştu.⁶¹⁷

170 yılında Genç Faustina, son çocuğunu doğurmuştu. Yeni doğan kızına seleflerinden Vibia Sabina'nın adını vermişlerdi.⁶¹⁸ Genç Faustina'nın hamileliğinin sona ermesiyle beraber kocasının seferleri sırasında yanında yer almasını engelleyen bir durum kalmamıştır. Bu nedenle Marcus Aurelius ona eşi benzeri görülmemiş bir şekilde "*Ordugahın Anası*" unvanını vermişti.⁶¹⁹ Bu unvan dönemin sikkelerinde de kendisini

⁶¹⁴His. Aug. Ver. X. IV-VII.

⁶¹⁵His. Aug. Marc. Ant. XVI. IV.

⁶¹⁶His. Aug. Marc. Ant. XX. IX-XI.

⁶¹⁷Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 161.

⁶¹⁸Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 164.

⁶¹⁹His. Aug. Marc. Ant. XXVI. IX.; Cass. Dio. LXXII. 33.

göstermektedir. Ön yüzünde FAVST yazısı okunan sikkede saçları topuz şeklinde ensesinde toplanan Genç Faustina görülmektedir. Arka yüzünde ise MATRI CASTRORVM yani ile “*Ordugahın Anası*” yazısı okunmaktadır (EK 51).

175 yılında Genç Faustina, Verus Caesar adındaki oğlunu da kaybetmiş ve Marcus Aurelius bile devlet işlerinin arasında beş gün yas tutmuştu. Şüphesiz Genç Faustina da oğlunun ölümünün ardından bu yasa katılmıştır. Ayrıca oğulları için yapılan bir altın heykel hipodroma taşınmıştır.⁶²⁰ Aynı yıl çıkan Avidius Cassius isyanı sırasında Genç Faustina, yazdığı mektupta kızları Arria Fadilla’nın hastalığını ve onunla ilgilendiğini belirtmiştir.⁶²¹

175 yılının diğer bir olayı ise doğuda vali olarak bulunan Avidius Cassius’un imparatorluk tahtını ele geçirmek için isyan etmesi olmuştur.⁶²² Bu isyanın arkasında Genç Faustina aranmıştır. Cassius Dio’ya göre Genç Faustina, Marcus Aurelius ölürse kendisiyle evlenmek ve imparatorluğu ele geçirmek için kendisinden haber beklemesi konusunda Avidius Cassius’u uyarmış, ancak Avidius Cassius, kendisine imparatorun öldüğü hakkında yanlış bir haber gelince iktidarını ilan etmişti.⁶²³ Historia Augusta Yazarları, Marius Maximus’tan edindiği bilgilere göre benzer bir hikaye aktarmışlardır. Marius Maximus’un iddiasına göre Genç Faustina, Marcus Aurelius’un öleceği fikrine kapılmış ve tahtı başka biri ele geçirip çocuklarını ortadan kaldıracığı için endişelenmişti. Bu nedenle Avidius Cassius, Genç Faustina’nın isteği üzerine imparatorluğunu ilan etmişti.⁶²⁴ Ancak Historia Augusta yazarlarından Avidius Cassius, bu tür bilgilerin birer karalama olduğunu iddia etmişti.⁶²⁵ İddiasını desteklemek için ise birtakım mektuplara başvurmuştu. İlk mektup Genç Faustina’ya yazılan bir mektuptu ve bu mektupta Avidius Cassius’un isyanından haberi olup olmadığı soruluyordu. Historia Augusta’ya göre Genç Faustina, tüm bu olaylardan habersizdir. Diğer bir mektup ise Genç Faustina’nın ağzından yazılmıştı. O, asilerin en kötü biçimde cezalandırmasını istemişti.⁶²⁶ Genç Faustina, yine asilerin ağır şekilde cezalandırması konusunda ısrarını şu sözleriyle dile getirmişti:

“Oğlunuz Commodus’un ne kadar genç olduğunu, damadınız Pompeianus’un da artık yaşını almış ve yabancı biri olduğunu görün. Avidius Cassius ve suç ortaklarına gerekenleri yapın.

⁶²⁰His. Aug. Marc. Ant. XXI. III- V.

⁶²¹His. Aug. Av. Cass. X. VII.

⁶²²His. Aug. Marc. Ant. XXI. II.

⁶²³Cass. Dio. LXXII. 37-39.

⁶²⁴His. Aug. Marc. Ant. XXIV. IX.; His. Aug. Av. Cass. VII. I.

⁶²⁵His. Aug. Av. Cass. IX. XV.

⁶²⁶His. Aug. Av. Cass. IX. XII-XX.

Size hoşgörü göstermeyenlere, muzaffer oldukları takdirde bana ve çocuklarımıza da hoşgörü göstermeyecek olanlara siz de hoşgörü göstermeyin."⁶²⁷

Historia Augusta'ya göre tüm bu mektuplarda Genç Faustina'nın isyancıların cezalandırılmaları konusundaki ısrarları onun suçsuz olduğunun birer kanıtı idi. İsyan Avidius Cassius'un ölümüyle sonuçlanmıştı.⁶²⁸ Historia Augusta'nın ortaya koyduğu Genç Faustina'nın suçsuzluğunu ispatlayan bu mektuplar bize göre bir delil niteliği taşımamaktadır. Çünkü Genç Faustina, eğer Avidius Cassius ile bir ortaklık girişiminde bulunmuş ve bu ortaya çıkmış ise isyancının kendi aleyhinde konuşmadan öldürülmesini istemesi daha olasıdır. Yine de biz de Genç Faustina'nın suçsuz olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü Genç Faustina'nın her ne kadar genç ve akılsız diye tabir edilse⁶²⁹ de bir oğlu vardı ve doğuda bulunan Avidius Cassius'u tahta geçirmesi oğlu Commodus'u tahta geçirmesinden daha kolay olabilirdi. Diğer bir ihtimalle de oğlunun yaşı gelene kadar sevmeyeceği damadı Pompeianus'a katlanabilirdi. Bu nedenle Genç Faustina'nın özellikle Roma dışında bir güce ihtiyaç duymasını doğru bulmamaktayız.

176 yılında Marcus Aurelius, Marcomanları, Sarmatları, Vandalları ve Quadları ortadan kaldırılmasının şerefine Roma'da bir zafer alayı düzenlenmek istemişti. Ancak halkın bu savaşın yükü altında ezildiğini gören Marcus Aurelius, kutlamaların giderleri için imparatorluk alametlerini açık arttırmaya sunmaya karar vermişti. Açık arttırmaya sunulan malzemeler arasında Genç Faustina'nın ipekten yapılmış altın bezeli elbiseleri de yer almaktaydı.⁶³⁰ Genç Faustina, halkı için kendi elbiselerini satmaktan çekinmeyerek bir *augusta*'ya yakışır bir şekilde davranmıştı.

2.8.3. Genç Faustina'ya yönelik zina suçlamaları

Bu olumlu bakış açlarına karşın Genç Faustina pek çok zinaya karışmış bir imparatoriçe olarak betimlenmiştir. Bu söylentilerden biri ayrıntıları yukarıda işlendiği üzere, sağlığı kötüye giden kocasının ani bir ölümü üzerine Avidius Cassius ile evlenip onu imparator yapması üzerinedir.⁶³¹

⁶²⁷His. Aug. Av. Cass. X. I-VI.

⁶²⁸His. Aug. Av. Cass. VII. VIII, VIII. I.

⁶²⁹Cass. Dio. LXXII. 39.

⁶³⁰His. Aug. Marc. Ant. XVII. VI-VIII.; Eut. VIII. XIII.

⁶³¹Cass. Dio. LXXII. 37-39.

Anlatılanlara göre Genç Faustina pandomim oyuncularıyla da gizli bir aşk yaşamıştı. Ancak durumdan haberdar olan Marcus Aurelius, mektuplarıyla karısının böyle bir olaya karışmadığını savunmuştu.⁶³² Marcus Aurelius'un, karısının iffetsizliklerini bilip bilmediği konusunda emin olamayan Historia Augusta yazarlarından Iulius Capitolinus,⁶³³ kendi içinde çelişkiye düşerek Marcus Aurelius'un karısının sevgilileri olan Tertullus, Tutilius, Orfitus ve Moderatur'u çeşitli makamlara getirmiş olduğunu iddia etmişti. Hatta Genç Faustina, sevgilisi Tertullus ile kahvaltı yaparken yakalanmıştı.⁶³⁴

Genç Faustina, bir gün gladyatörlerden birine aşık olmuş ve onun uğruna uzun bir hastalığa yakalanmıştı. Hatta bu aşkı kocasına da itiraf etmişti. Marcus Aurelius, karısının bu durumdan kurtulması için çeşitli çareler aramıştı. Bir tavsiye üzerine öldürülen gladyatörün kanıyla Genç Faustina'yı banyo yaptırdıktan sonra aynı yatağa girmişlerdi. Tüm söylenenler yapıldığında Genç Faustina'nın, gerçekten de gladyatöre tutkusu sona erse de oğlu Commodus bir gladyatör olmuştu. Bu nedenle oğlunun gladyatörden olduğu dedikoduları dolanmıştı.⁶³⁵ Historia Augusta, Genç Faustina'nın gladyatörlerin yanı sıra bahriyelilerle de ilişkileri olduğunu da eklemiştir. Karısının zinaları Marcus Aurelius'a haber verildiğinde ise o, "*Eğer karısını boşarsa onun çeyizi olan imparatorluğu da mı geri vereceği*", cevabını vermişti.⁶³⁶

Historia Augusta'nın bu iddialarına rağmen Fronto, mektuplarında çocuklarının Marcus Aurelius'a benzediğini ifade etmiştir. 163 yılındaki bir mektubunda, çiftin ikiz çocuklarının Marcus Aurelius'a oldukça benzediğini yazmıştı.⁶³⁷ Fronto, bir başka mektubunda ise çiftin kızlarını gördüğünü ve kızlarını gördüğünde tıpkı Genç Faustina ve Marcus Aurelius'un çocukluklarını görmüş gibi olduğunu yazarak çocuklarının onlara ne kadar benzediğini kelimelere dökmüştü.⁶³⁸

Burns tüm bu aldatma hikayelerini doğru bulmaz. Ona göre Genç Faustina, zaten on dört çocuğunu doğururken sürekli bir hamilelik sürecindeydi. Bu süreçten sonra ise Marcus Aurelius'un yanından ayrılmamıştı. Ona göre imparatoriçenin aldatmaya vakti

⁶³²His. Aug. Marc. Ant. XXIII. VII, VIII.

⁶³³His. Aug. Marc. Ant. XXVI. VIII.

⁶³⁴His. Aug. Marc. Ant. XXIX. I, II.

⁶³⁵His. Aug. Marc. Ant. XIX. I-X.

⁶³⁶His. Aug. Marc. Ant. XIX. X- XIV.

⁶³⁷Fronto, II. 119-121.

⁶³⁸Fronto, I. 251.

yoktu.⁶³⁹ Balsdon ise bu hikayelerden en az birkaçının asılsız olduğunu iddia etmiştir. Ona göre bu hikayelerin inandırıcı olmadığı, Marcus Aurelius'un çocuklarının kendi çocuğu olduğundan şüphe duymamasından, eşine gösterdiği sevgiden ve ona verdiği ödüllerden anlaşılmaktadır.⁶⁴⁰

Kanımızca bu aldatma hikayelerinin doğruluk payı vardır. Çünkü Historia Augusta yazarlarından Iulius Capitolinus, Marcus Aurelius'un kişiliğinden bahsederken affetme konusunda hızlı olduğuna değinmiştir.⁶⁴¹ Marcus Aurelius, eşinin bu zinalarını da kolayca affetmiş olmalıydı. Ayrıca o, ortak imparator Verus'un kusurlarını da gizlemişti.⁶⁴² Marcus Aurelius, Verus'un kusurlarını gizlediği gibi Genç Faustina'nın kusurlarını da gizlemiş olabilirdi. Bunun yanı sıra kaleme aldığı "*Kendime Düşünceler*" adlı eserinde kendisinin eşine sadık olduğundan bahsetmeyi ihmal etmezken, eşini uysal, sevecen ve düzgün olarak nitelendirmekle yetinmişti.⁶⁴³ Tüm bu gerekçeler somut bir kanıt olmasa da aldatma hikayelerine hak verir niteliktedir.

2.8.4. Genç Faustina'nın ölümü

175 yılının sonlarında imparator ile yaptığı gezilerden birinde Genç Faustina, Torosların eteklerinde yer alan Halala (Niğde/Ulukışla) denilen yerde ani bir hastalığa yakalanarak öldü. Onun ölümü Iulius Capitolinus tarafından ani bir ölüm olarak kaydedilirken⁶⁴⁴ Cassius Dio, ya gut hastalığından ya da Avidius Cassius ile yaptığı iş birliğinden dolayı intihar ederek öldüğünü belirtmiştir.⁶⁴⁵ Marcus Aurelius'un genel karakteri göz önünde tutulduğunda Genç Faustina'nın hastalanarak öldüğü kanaatindeyiz.

Ölümünden sonra Marcus Aurelius, senatodan ona onurlar verilmesini ve adına bir tapınak adanmasını istemiştir. Senatonun kararı ile imparatoriçe tanrıçalaştırılırken, çiftin gümüş resimleri Roma ve Venüs tapınaklarına konulmuştur. Ayrıca imparatorun her daim gittiği tiyatronun içine de Genç Faustina'nın altın bir heykeli dikilmişti. İmparator ayrıca, "*Faustina kızları*" adıyla yeni bir topluluk kurarak karısını yeniden

⁶³⁹Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 167.

⁶⁴⁰Balsdon, 1975, **a.g.k.**, s. 146.

⁶⁴¹His. Aug. Marc. Ant. XII. II.

⁶⁴²His. Aug. Marc. Ant. XV. III.

⁶⁴³M. Aurelius (2020). *Kendime düşünceler*. (Çev: Yunus Emre Ceren), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, I.17.

⁶⁴⁴His. Aug. Marc. Ant. XXVI. VI.

⁶⁴⁵Cass. Dio. LXXII. 49.

onurlandırmıştır. Öldüğü köy ise koloni haline getirilerek buraya bir tapınak inşa edilmişti.⁶⁴⁶

⁶⁴⁶His. Aug. Marc. Ant. XXVI. VII-X.; Cass. Dio. LXXII. 53-55.

SONUÇ

Octavianus, yönetimi tek başına ele geçirdikten sonra Senato kendisine birçok önemli unvan verse de bunlar içinde *augustus* ön plana çıkmış ve onu adeta kendi adıyla özdeşleştirmiştir. İlk imparatorun tüm yetki ve unvanlar içerisinde bu terimi bu kadar hakim kılmasının nedeni kanımızca sözcüğün dini içeriğine ilişkindir. Çünkü bilindiği gibi onunla beraber “Savaş Dönemi” sona ermiş ve evrensel bir devlet olma gayesindeki Roma İmparatorluğu’nda “Barış Dönemi” (*Pax Romana*) başlamıştır. Tanrısal karakterdeki imparatorun getirdiği evrensel barışın, yine onun aracılığıyla eşi Livia’dan doğacak tanrısal bir güce aktarılması gerekmektedir. Böylesi bir kutsal bir görev de yine imparator (*augustus*) kadar kutsal olan bir imparatoriçe (*augusta*) aracılığıyla gerçekleştirilebilecektir. Örneğin Claudius’un merhum annesi Antonia’ya bu unvanın verilmesi tam da bu amaç içindir.

Açıkça bir kutsallık içeren *augusta* unvanı aynı zamanda, belirli nitelikler ve büyük bir sorumluluk gerektirdiği için yerine getirilmesi zor görevlerden biri olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla söz konusu unvan bir saygı nişanesi olarak sadece hak ettiği düşünülen kadınlara bahşedilmeye çalışılmıştır. Ancak İmparatorluk Dönemi’nin çalkantılı yaşamının ortaya çıkardığı entrikalar nedeniyle unvanın kime hangi koşullarda verildiğine yönelik standart bir durum söz konusu olmamıştır. Bu nedenle zaman zaman bu unvanı almamış, ancak sarayda etkin olmuş kadınlar da karşımıza çıkmıştır.

Konuyla ilgili diğer dikkat çekici nokta ise Livia Drusilla ve Genç Agrippina örneklerinde olduğu gibi imparatoriçeliğin daha çok bir “eş” ya da “anne” olarak algılanmasıdır. Bu eşler ya da annelerden kimileri bazen yönetimde baskın olup, kısa bir süreliğine de olsa neredeyse “tek kadın” olarak varlıklarını sürdürebilmiştir. Bunun yanı sıra Nero’nun kız çocuğu Claudia’ya bebek yaşta, Domitia Longina’ya daha imparatorluk ailesine girmeden ve Traianus’un kız kardeşi Marciana’ya ve yeğeni Büyük Matidia’ya *augusta* unvanı vermesi de sürecin istisnai durumlarını oluşturmaktadır.

Kutsal eşlere rağmen erkek varis sorununun yaşandığı ve saltanatın tehlikeye girdiği dönemlerde çözümü evlat edinme yoluyla halletmeye çalışan imparatorlukta, evlat edinilen imparator, eşinden önce öldüğünde, eşlerin de saraydan çekildiği gözlemlenmiştir. Domitia Longina ve Pompeia Plotina bu durumun en belirgin örnekleridir. Ancak tam tersi durumda, yani imparatoriçenin tahta geçebilecek bir oğlunun bulunduğu durumda, oğlunu iktidara taşımak isteyen bir anne, cinayetler ve

suikastlar da dahil olmak üzere her türlü entrikanın içine girmiş, zaman zaman saray ya da ordu bürokrasisindeki erkeklerle iş birliği de yaparak siyasal gücünü net bir şekilde ortaya koymuştur. Tiberius'u tahta geçirmek isteyen Livia'nın Augustus'u ya da Nero'yu imparator yapmak isteyen Genç Agrippina'nın Claudius'u zehirleyip zehirlemediği, tarihin halen çözülememiş sırları içerisinde yer almaktadır.

İmparatorluk döneminde saraydaki kadınların iktidarı elde etmeye yönelik girişimleri arasında belirtilmesi gereken bir diğer uygulama da kızları/oğulları üzerinden gerçekleştirdikleri politikalar olmuştur. Augustus'un kızı Iulia'nın Tiberius ile, Claudius'un kızı Octavia'nın Nero ile ve Antoninus Pius'un kızı Genç Faustina'nın Marcus Aurelius ile yaptıkları evlilikler bu politikaların bir sonucudur. Başka bir deyişle, bir imparatorun imparatoriçeyi seçmesi yerine, bir imparatoriçe kızı ya da oğlu aracılığıyla imparatoru belirlemiştir.

Ancak zaman zaman bir imparatoriçenin etkin olup olmaması imparatorun kişiliğine bağlı kalmıştır. Caligula ve Nero gibi sorunlu imparatorlar döneminde sarayda bir istikrar sağlanamadığı için, bu iki imparator döneminde pek çok kadının varlığı bilinse de bu kadınlar genelde daha pasif halde karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızın zamansal sınırları içerisinde ele alınan özellikle *augusta* unvanlı kadınlar, etkili konumları sayesinde hanedanlık yaratma ve bunu devam ettirme kaygısı taşıyan Bizans ve Osmanlı gibi büyük imparatorlukların saraylarındaki kadınların öncülleri olmuşlardır.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

- Augustus. (2009). *Monumentum Ancyranum Ankara Anıtı*. (Çev: Ç. Dürüşken). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Aurelius, M. (2020). *Kendime Düşünceler*. (Çev: Y. E. Ceren). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Cassius Dio. (2004). *Roman History*. (Çev: E. Cary). England: Harvard University Press.
- Cicero. (2000). *Philippicae Söylevleri I*. (Çev: F. G. Özaktürk). Ankara: Öteki Matbaası.
- Eutropius. (2017). *Kısa Roma Tarihi*. (Çev: Ç. Menzilcioğlu). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Fronto, M. C. (1929). *The Correspondence of Marcus Cornelius Fronto*. (Çev: C. R. Haines, M. A., F. S. A.). London: William Heineman New York: G. P. Putnam's Sons.
- Historiae Augustae. (2019). *The Scriptores Historiae Augustae*. (Çev: S. Özgüler). İstanbul: Kronik Kitap.
- Iosephus. (1957). *Jewish Antiquities*. (Çev: R. Marcus). London: Harvard University Press.
- Iosephus. (1926). *The Life Against Apion*. (Çev: H. St. J. Thackeray). London: William Heinemann, New York: G. P. Putnam's Sons.
- Iuvenalis. (2006). *Yergiler-Saturae*. (Çev: Ç. Dürüşken). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Julian. (1923). *The Works of Emperor Julian*. (Çev: W. C. Wright). London: Harvard University Press.
- Martialis, M. V. (2005). *Epigramlar*. (Çev: G. Varınlıoğlu). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ovidius. (2016). *Fasti (I-VI) Roma Takvimi ve Festivaller*. (Çev: A. C. Abuagla). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Plinius. (2018). *Genç Plinius'un Mektupları*. (Çev: L. Keskin). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Pliny. (2005). *Natural History*. (Çev: H. Rackham). England: Harvard University Press.
- Pliny. (1969). *Letters, Panegyricus*. (Çev: B. Radice). England: Harvard University Press.

Plutarkhos. (2006). *Paralel Yaşamlar Marcus Antonius*. (Çev: F. Akderin). İstanbul: Alfa Yayınları.

Prokopius. (2001). *Bizans'ın Gizli Tarihi*. (Çev: O. Duru). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Seneca. (2016). *Teselliler*. (Çev: K. Sarıalioğlu). İstanbul: Isık Yayınları.

Suetonius. (2019). *On İki Caesar'ın Yaşamı*. (Çev: G. Öztürk, Ü. F. Telatar). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Tacitus. (2006). *The Annals*. (Çev: J. Jackson). England: Harvard University Press.

Tacitus. (2006). *The Histories*. (Çev: C. H. Moore). England: Harvard University Press.

Modern Kaynaklar

Kitaplar

Aksaray, B. (2012). *Roma Hukukunda Kadının Hak ve Fiil Ehliyeti*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Aries, P. and Duby, G. (2006). *Özel Hayatın Tarihi 1*. (Çev: T. Ilgaz). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Atlan, S. (2014). *Roma Tarihi'nin Ana Hatları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Balsdon, J. P. V. D. (1975). *Roman Women: Their History And Habits*. United States of America: Greenwood Press.

Bauman, R. A. (2003). *Women and Politics in Ancient Rome*. London: Routledge.

Baydur, N. (1998). *Roma Sikkeleri*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Berkowitz, E. (2013). *Seks ve Ceza Arzuyu Yargılamanın Dört Bin Yıllık Tarihi* (Çev: O. Düz). İstanbul: Kolektif Kitap.

Burns, J. (2007). *Great Women of Imperial Rome*. New York: Routledge.

Caner, E. (2017). *Kutsal Fahışeden Bakire Meryem'e Toprak ve Kadın*. İstanbul: Su Yayınları.

Cassel& Company Ltd. (1982). *Cassell's Latin Dictionary*. United States of America: Macmillan Publishing.

- Duby G. and Perrot M. (2005). *Kadınların Tarihi I Antik Tanrıçalardan Hristiyan Azizelere*. (Çev: A. Fethi). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Dürüşken, Ç. (2000). *Roma'nın Gizem Dinleri*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ferrero, G. (2016). *Sezarların Kadınları*. (Çev: Ş. Duran). İzmir: Atlantis Yayınevi.
- Freeman, C. (2003). *Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları*. (Çev: S. K. Angı). Ankara: Dost Kitabevi.
- Gagarin, M. (2010). *The Oxford Encyclopedia of Ancient Greece and Rome*. Oxford: University Press.
- Graves, R. (2018). *Tanrı Claudius*. (Çev. D. Betil). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Goldsworthy, A. (2020). *Augustus Roma'nın İlk İmparatoru*. (Çev: S. Özgüler). İstanbul: Kronik Kitap.
- Gönenç, F. İ. (2010). *Roma Hukukunda Kadın*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Güveloğlu, A. (2018). *Antik Çağ'da Beslenme ve Damak Tadı*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Hawley, R. and Levick, B. (2004). *Women in Antiquity*. London: Routledge.
- Hoover, O. D. (2012). *Handbook Of Coins Of Northern And Central Anatolia*. London: Classical Numismatic Group.
- Lightman, M. and Lightman B. (2008). *A to Z Of Ancient Greek And Roman Women*. New York: An imprint of Infobase Publishing.
- Mellor, R. (2006). *Augustus And The Creation Of The Roman Empire*. United States of America: The Bedford Series In History And Culture.
- Püsküllüoğlu, A. (2004). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Scarre, C. (1995). *Chronicle of the Roman Emperors*. London: Thames and Hudson Ltd.
- Shakespeare, W. (2019). *Antonius ve Kleopatra*. (Çev: S. Eyüboğlu). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tamer, D. (2007). *Augustus Çağında Cinsel Suçlar ve Lex Iulia de Adulteriis Coercendis*. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Tannahill, R. (2003). *Tarihte Cinsellik*. (Çev: S. Gül). Ankara: Dost Kitabevi.

Yılmaz, M. ve Işık, İ. (2018). *Lâtinçe Dil Bilgisi ve Antik Terimler Sözlüğü*. Konya: Atlas Yayınevi.

Makaleler

Çalık Ross, A. (2002). Bir Kadın Portresi: Agrippina Maior (?). *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 0 (14).

Durukan, A. ve Has, A.C. (2020). Antik Dönem Yunan Dünyası'nın Ağırbaşlı ve Zarafetli Kadınları: Pudicitia ve Herculaneum Tipli Kadınlar. *Social Sciences Research Journal*, 9 (1).

Erkoç, S. (2016). Küçük Asya'daki Livia Portreleri. *Cedrus The Journal Of MCRI*, IV.

Erol-Özdizbay, A. (2019). Faustina'nın Kızları / Puellae Faustinae. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 19.

Hakman, M. (2015). Roma İmparatoru Claudius ve Oğlu Britannicus'un Ölümünün Arkasındaki Kadın: Locusta. *Seleucia ad Calycadnum*, 5.

Şeker, C. (2015). Yahudilikte Cinsellik ve Evlilik Anlayışı/ Ahlakı. *Erzurum İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 2 (44).

Riddle, J. M. (2013). Doğum Kontrolü ve Kürtaj. *Aktüel Arkeoloji Antikçağın 'Ötekisi' Kadın*, 32.

Yılmazcan, D. (2020). Antik Yunan'da Oikos ve Kadın. *ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (2).

Tezler

Albasan, I. (2017). *Ara Pacis Augustae kabartmalarındaki mitolojik ve dinsel etkilerin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

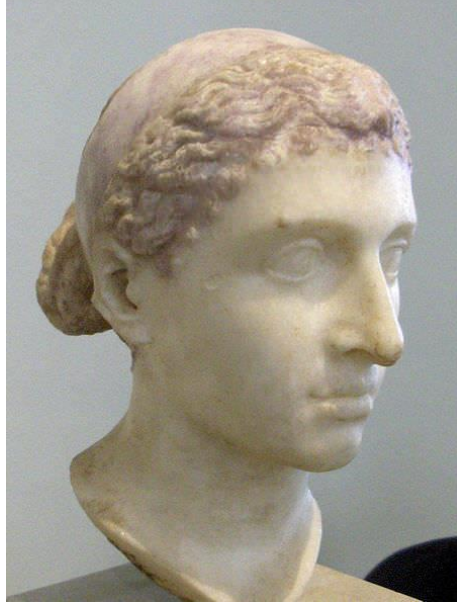
Barman, N. (2016). *İmparatorluk döneminde Roma hukukunun konusu olarak kadın (MÖ 27-305)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bekaroğlu, M. (2006). *İmparator Tiberius zamanında (M.S. 14-37) Anadolu ile Roma İmparatorluğu arasındaki sosyo-politik ilişkiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Ergene, A. (1998). *Antik Roma'da kadın*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Günveren, G. B. (2013). *Roma hukukunda evlat edinme (Adoptio)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hanar, E. (2010). *Ana hatları ile Demeter kültü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kalaycıoğlu, S. G. (2016). *Klasik dönem yazarlarında Roma kadınının tasviri Krallık'ın kuruluşundan Cumhuriyet'in yıkılışına giden süreçte Roma'da kadın*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keser, H. (2010). *Efes Müzesi'nde bulunan bir grup Roma dönemi heykel*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kocakuşak, F. (2011). *Antik Roma'da aile kurumu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, A.C. (2019). *Roma imparatorluk döneminde Yahudi isyanları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sağlan, S. (2012). *Anadolu'da Roma Cumhuriyet Dönemi portreleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sezmez, E. (2019). *Tekirdağ Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'ndeki buluntular ışığında Roma İmparatorluk Dönemi Tekirdağ ve çevresi giyim kuşam kültürü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sümer, S. (2013). *Hacıbektaş Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nde bulunan Roma İmparatorluk Dönemi sikkeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vasta, M. S. (2007). *Titus and the Queen: Julia Berenice and the Opposition to Titus' Succession*. Bloomington: Illinois Wesleyan University.

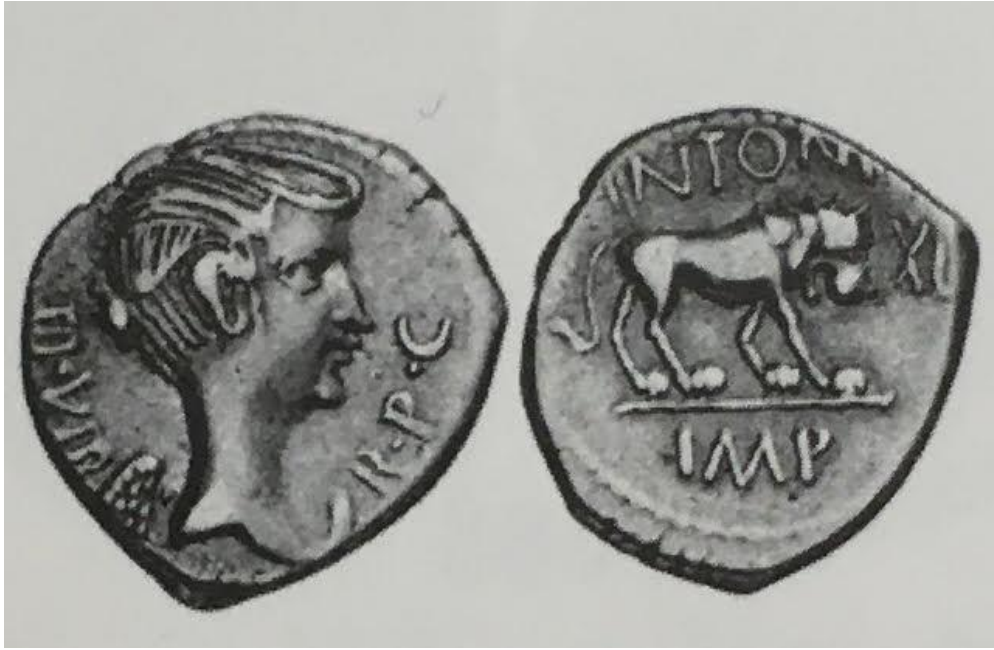
- Uslu, L. (2018). *Antik Yunan'da kadın betimlemeleri ve kadının sosyal statüsü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, B. (2012). *Aphrodisias Sebasteionuna ait üç kabartma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zoroğlu, L. (2010). *Anadolu Medeniyetleri Müzesindeki Roma portreleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EKLER

EK 1. Cleopatra'nın Büstü.

(<https://www.ancient.eu/article/36/the-battle-of-actium-birth-of-an-empire/>)

EK 2. Bir sikkede yer alan Fulvia.

(Hoover, 2002, **a.g.k.**, s. 249.)

EK 3. Livia Drusilla'ya ait büst.

(https://www.ancient.eu/Livia_Drusilla/)

EK 4. Livia Drusilla'ya ait büst.

(http://homepages.rpi.edu/~holmes/Hobbies/Genealogy2/wp31/wp31_500.htm)

EK 5. Livia'ya ait olduğu düşünölen Sinope Kadın Portresi.

(Sağlan, 2012, **a.g.k.**, Levha IV.)

EK 6. Livia Drusilla'ya ait sikke.

(Baydur, 1998, **a.g.k.**, Levha XI, Resim 87.)

EK 7. Augustus'un kızı Iulia.

(E. Fantham (2006). *Julia augusti the emperor's daughter*. London and New York: Roudge, Kapak Fotoğrafi)

EK 8. Ara Pacis kabartmasında imparatorluk ailesi.

(Erkan İznik'in arşivindedir.)

EK 9. Livia Drusilla'nın Ephesos Yamaçevler'de bulunan portresi.

(Erkoç, 2016, **a.g.k.**, s. 211.)

EK 10. Livia Drusilla'nın Ephesos Yukarı Agora'da bulunan heykeli.
(Esra Özkaya'nın arşivindedir.)

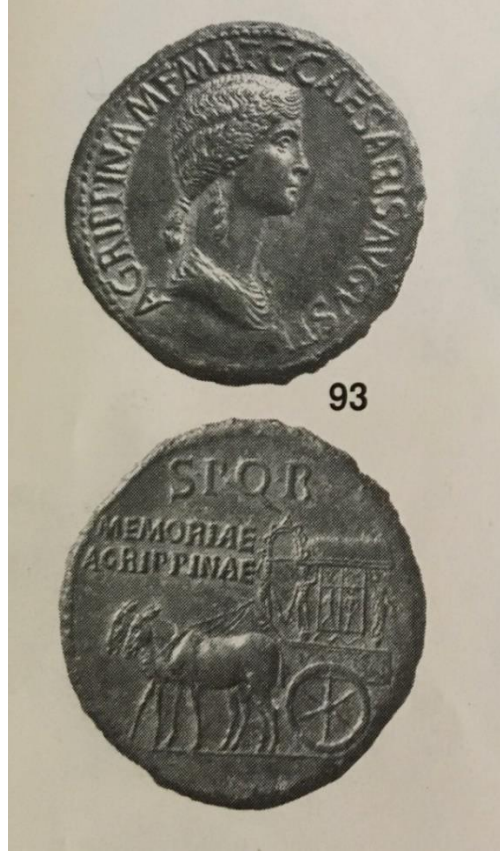

EK 11. Livia Drusilla'nın Bodrum'da bulunan büstü.
(Erkoç, 2016, **a.g.k.**, s. 212.)

EK 12. Livia Drusilla'nın Aphrodisias portesi.

(Erkoç, 2016, **a.g.k.**, s. 213.)

EK 13. Yaşlı Agrippina'nın anısına bastırılan sikke.

(Baydur, 1998, **a.g.k.**, Lev. XII, res. 93.)

EK 14. Sikkenin arka yüzünde Yaşlı Agrippina.

(Baydur, 1998, **a.g.k.**, Lev. XII, Res.94)

EK 15. Yaşlı Agrippina'ya ait olduğu düşünülen Eskişehir Arkeoloji Müzesi'nde yer alan portre.

(Erkoç, S. (2012). *Anadolu'da Iulius-Claudiuslar dönemi portre sanatı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 76, Lev. 41.)

EK 16. Caligula'nın kız kardeşlerine ait sikke.

(Baydur, 1998, a.g.k. Lev. XII, Res.95)

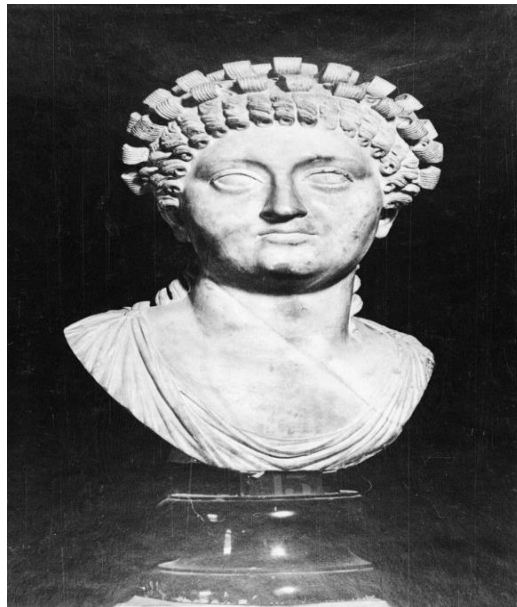
EK 17. Drusilla'ya ait büstlerden biri.

(<http://ancientrome.ru/art/artworken/img.htm?id=3456>)

EK 18. Caesonia'ya ait sikke.

(Hoover, 2002, **a.g.k.**, s.221)

EK 19. Valeria Messalia'ya ait portre.

(Ferrero, 2016, **a.g.k.**, s. 147.)

EK 20. Messalina ve oğlu Britannicus.

<https://www.louvre.fr/en/oeuvre-notices/messalina>

EK 21. Agrippina'nın portresi.

<https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/davut.kaplan/64535/6.Ders-Nero%20ve%20Sonras%C4%B1%20Kad%C4%B1n%20Portre%20Geli%C5%9Fimi.pdf>

EK 22. Agrippina'nın Capitoline'de bulunan heykeli.

(Ferrero, 2016, **a.g.k.**, s. 169.)

EK 23. Agrippina'ya ait heykel.

(Ferrero, 2016, **a.g.k.**, s. 172.)

EK 24. Agrippina Nero'yu taçlandırırken.

(Yılmaz, 2012, **a.g.k.**, Resim 11.)

EK 25. Agrippina ve Nero'nun büstlerinin bulunduğu sikke.

(Baydur, 1998, **a.g.k.**, Lev. XIII., Res.107.)

EK 26. Poppaea Sabina'ya ait sikkelerden biri.

(https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_R-9902)

EK 27. Poppaea Sabina'nın portresinin olduğu sikkelerden biri.

(https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_BNK-G-351)

EK 28. Poppaea Sabina'ya ait sikkelerden biri.

(https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_G-1081)

EK 29. Domitia Longina'ya ait sikke.

(Burns, 2007, **a.g.k.**, Fig. 5.10)

EK 30. Domitia Longina'ya ait sikke.

(Burns, 2007, **a.g.k.**, Fig. 5.14.)

EK 31. Domitia Longina'ya ait sikke.

(http://numismatics.org/ocre/results?q=portrait_facet:%22Domitia%20Longina%22&lang=nl)

EK 32. Domitia Longina'ya ait büst.

(Scarre, 1995, **a.g.k.**, s. 80.)

EK 33. Domitia ve Domitianus'a ait sikke.

(P. R. Franke (2007). *Roma döneminde küçük asya sikkelerin yansımada Yunan yaşamı*. (Çev: Nezahat Baydur, Banu Theis Baydur). İstanbul: Ege Yayınları, Res. 421.)

EK 34. Pompeia Plotina'ya ait büst.

(<https://www.columbiamuseum.org/collection-highlights/copy-roman-portrait-bust-pompeia-plotina-wife-emperor-trajan>)

EK 35. Plotina'ya ait sikke.

(M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 263.)

EK 36. Marciana'ya ait sikke.

(M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 209.)

EK 37. Matidia'ya ait sikkelerden biri.

(M. and B. Lightman, 2008, **a.g.k.**, s. 212.)

EK 38. Plotina ve Ara Pudicitia.

(https://www.britishmuseum.org/collection/object/C_1977-1101-7)

EK 39. Vibia Sabina'ya ait portre.

(<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/251182>)

EK 40. Vibia Sabina'ya ait sikke.

(<https://www2.lawrence.edu/dept/art/BUERGER/CATALOGUE/095.HTML>)

EK 41. Efes'te bulunan ve imparatoriçe Sabina'nın adının bulunduğu yazıt.

(https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1872-0803-2)

EK 42. Vibia Sabina'nın Mısır'da basılmış sikkesi.

(Burns, 2007, **a.g.k.**, s. 137, Resim 7.8)

EK 43. Büyük Faustina'ya ait bir heykel.

(<https://www.getty.edu/art/collection/objects/6553/unknown-maker-portrait-of-faustina-the-elder-roman-ad-140-160/>)

EK 44. Büyük Faustina'ya ait portre.

(<https://artmuseum.mtholyoke.edu/object/portrait-faustina-elder>)

EK 45. Büyük Faustina'nın Efes Arkeoloji Müzesi'nde bulunan sikkesi.

(Esra Özkaya'nın arşivindedir.)

Ek 46. Büyük Faustina'nın Cybele ile özdeştiği sikke.

(Burns, 2007, a.g.k., s. 151. Fig. 8.13)

EK 47. Büyük Faustina'ya ait Faustinianae kurumunu gösteren sikke.

(Erol-Özdizbay, 2019, a.g.k., s. 74, resim 5.)

EK 48. Genç Faustina'ya ait büst.

<https://www.livius.org/pictures/a/roman-emperors/faustina-ii-berlin/>

EK 49. Genç Faustina'ya ait sikke.

<https://www.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=1780578&AucID=4110&Lot=1353&Val=b6fc85856be2c1abf9984d2993bce337>

EK 50. Venus ve Mars olarak betimlenen Genç Faustina ve Marcus Aurelius.

(<https://www.livius.org/pictures/a/roman-emperors/marcus-aurelius-and-faustina-ii-mars-and-venus/>)

EK 51. 'Ordugahın Anası' unvanı ile Genç Faustina'ya ait sikke.

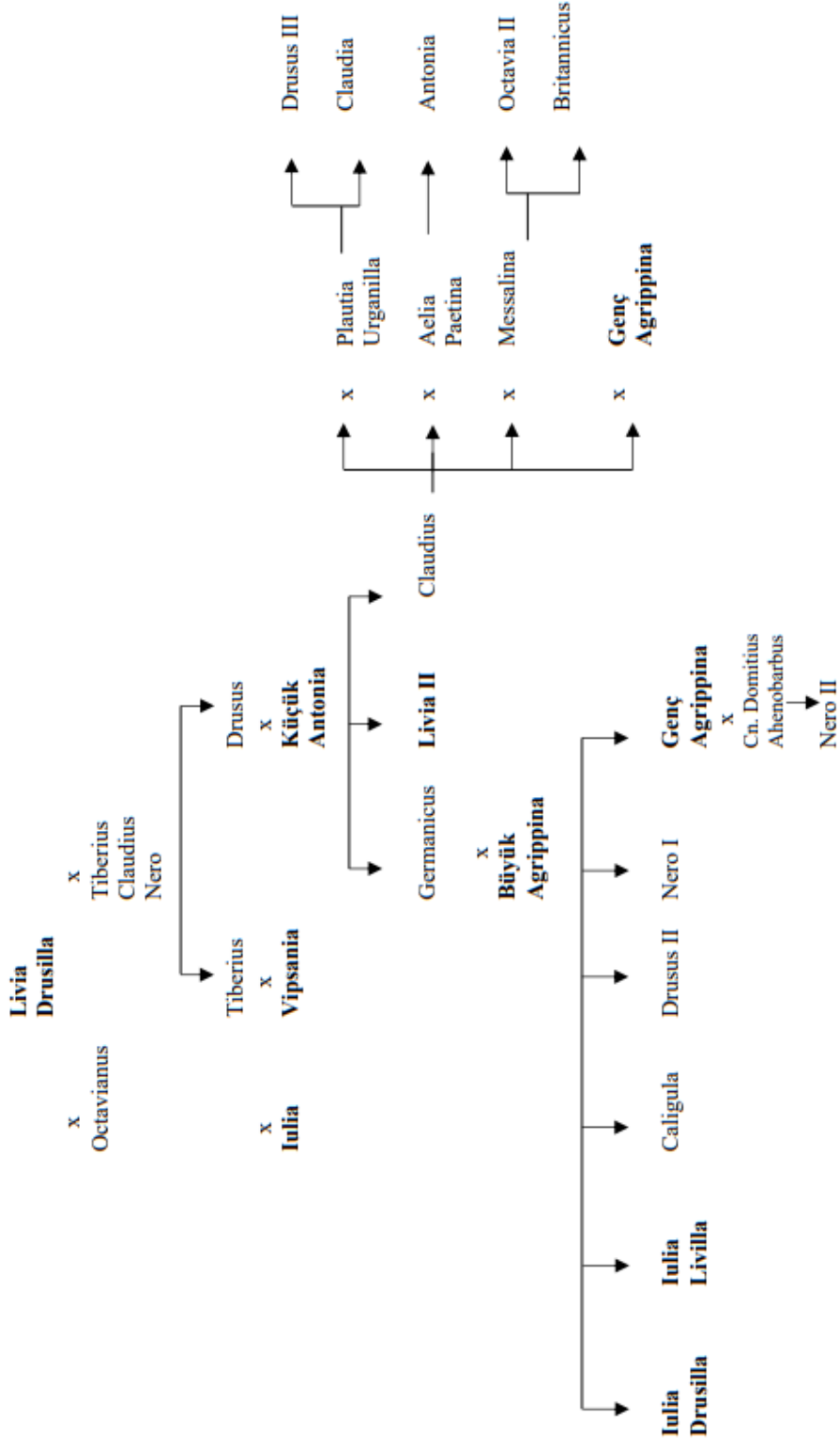
(http://numismatics.org/ocre/id/ric.3.m_aur.1659?lang=tr)

TABLolar

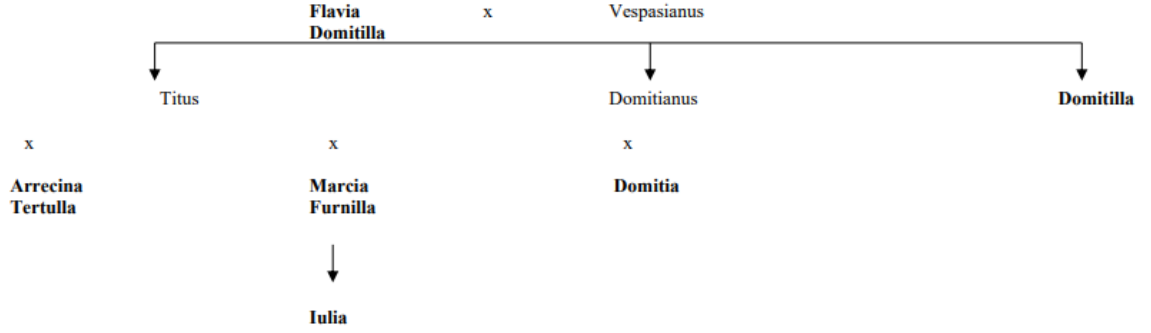
Tablo 1. Roma İmparatorluk Dönemi Saray Kadınları ve Augustalar

Octavia (MÖ 69-MS 11)	
Scribonia (d. MÖ 70)	
Livia Drusilla (MÖ 58-MS 29)	<i>Augusta</i> (eş ve anne)
Iulia (MÖ 39- MS 15)	
Büyük Antonia (MÖ 36-MS 37)	<i>Augusta</i> (ölü ve anne)
Yaşlı Agrippina (MÖ 14-MS 33)	
Iulia Claudilla (MS 1. Yüzyıl)	
Livia Orestilla (MS 1. Yüzyıl)	
Drusilla (MS 16-38)	
Lollia Paulina (MS 1. Yüzyıl)	
Caesonia (MS 5-41)	
Plautia Urgulanilla (MS 1. Yüzyıl)	
Aelia Paetina (MS 1. Yüzyıl)	
Valeria Messalina (MS 25-48)	
Genç Agrippina (MS 15-59)	<i>Augusta</i> (eş ve anne)
Octavia II (MS 39/40-62)	
Poppaea Sabina (MS 31-65)	<i>Augusta</i> (eş)
Claudia (MS 63-63)	<i>Augusta</i> (bebek)
Lepida (MS 1. Yüzyıl)	
Petronia (MS 1. Yüzyıl)	
Galeria Fundana (MS 1. Yüzyıl)	
Antonia Caenis (MS 1. Yüzyıl)	
Domitia Longina (MS 53-130)	<i>Augusta</i> (eş)
Pompeia Plotina (MS 60-124)	<i>Augusta</i> (eş)
Marciana (ö. MS 112)	<i>Augusta</i> (kız kardeş)
Büyük Matidia (MS 68-119)	<i>Augusta</i> (yeğen)
Genç Matidia (MS 1-2. Yüzyıl)	
Vibia Sabina (MS 87/88-136)	<i>Augusta</i> (eş)
Büyük Faustina (MS 94-141)	<i>Augusta</i> (eş)
Genç Faustina (MS 125/130-175)	<i>Augusta</i> (eş)
Lucilla (MS 148-182)	<i>Augusta</i> (evlat ve eş)

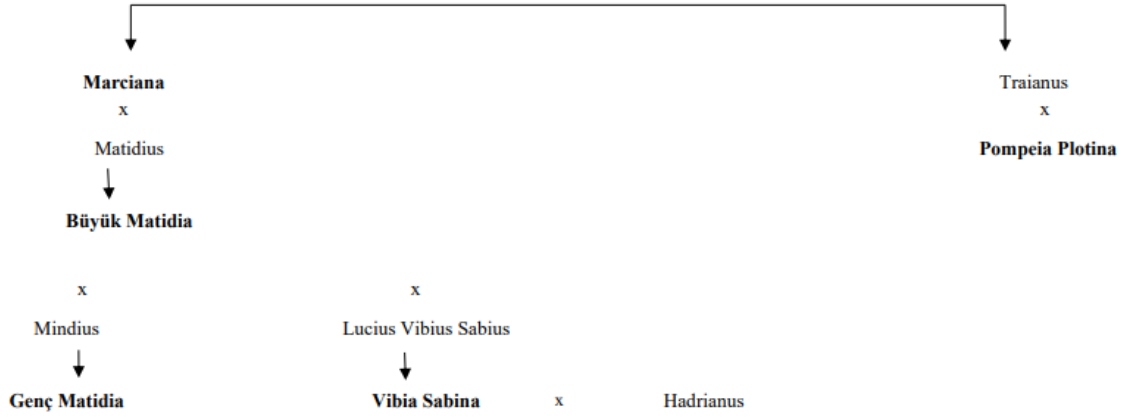
Tablo 3. Claudius Hanedanlığı Soy Ağacı

Tablo 4. Flaviuslar Hanedanlığı Soy Ağacı

Tablo 5. Antoniuslar Soya Ağacı I

Tablo 6. Antoniuslar Soy Ağacı 2

